

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
(ระยะเวลา 1 มกราคม 2555-30 กันยายน 2555)

**โครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพ
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคม**

โดย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสาและคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สัญญาเลขที่RDG55E0006

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

(ระยะเวลา 1 มกราคม 2555 – 30 กันยายน 2555)

โครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพ
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคม
ภาคอีสาน

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสาและคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคม ภาคอีสาน เป็นผลของการพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ระยะเวลาดำเนินงานในช่วงนี้เป็นระยะที่ 6 เริ่มดำเนินงานตั้งแต่เดือนมกราคม 2555 – กันยายน 2555 โดยมีเป้าหมายการดำเนินงานคือ การค้นหาและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคม

ตลอดระยะเวลาการดำเนินโครงการทั้งก่อนเริ่มโครงการวิจัย ได้รับความร่วมมือจากสมาชิก RC อีสานทุกคน ซึ่งต่างร่วมแรงร่วมใจกันสร้างและพัฒนากลไกต่างๆ ให้เกิดเป็นรูปธรรมเพื่อสนับสนุนการทำงานให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ร่วมกัน ในปีนี้เป็นปีแห่งการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนระบบการทำงานทุกระดับส่งผลต่อการปรับตัว เปลี่ยนแปลงของสมาชิก RC อีสาน และเกิดผลกระทบต่อการจัดระบบและกลไกภาคอีสาน เช่นกัน จึงทำให้การทำงานร่วมกันที่ผ่านมา อาจจะมีส่วนที่ดี ส่วนที่เป็นข้อจำกัดและทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไปบ้าง อันเกิดขึ้นจากความคาดหวังต่อการเดินทางไปสู่ความสำเร็จร่วมกันบนความหลากหลายภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และในระดับนโยบาย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นบทเรียน ประสบการณ์อันมีคุณค่าสูงยิ่งต่อการนำมากำหนดทิศทางการทำงานในอนาคตเป็นอย่างดี

การดำเนินโครงการครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความร่วมมือของสมาชิก RC อีสานทุกคนที่ร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมปฏิบัติการ และร่วมกันให้ข้อคิดเห็นต่อการพัฒนาระบบและกลไกขอขอบคุณที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดร.โกมล สนั่นก้อง และ ดร.สุวรรณา บัวพันธ์ ที่ให้คำแนะนำประสบการณ์ การตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความคิดดีๆ ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเพื่อยกระดับความรู้และปัญญาทางโลกประกอบกับปัญญาทางธรรมที่แทรกอยู่ด้วยให้กับสมาชิกใน RC อีสาน ขอขอบคุณ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผศ.ดร.บัญชา แก้วส่องผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณอิชฎิ ปักกันต์ธร และคุณจิตติมา ลั่นเนี่ยว จวินวน ผู้ประสานงาน ที่เปิดโอกาสให้ RC อีสานได้ใช้พื้นที่ทางสังคมร่วมกันพัฒนาประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนและส่วนรวมตลอดจนการลงมาร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมสนับสนุนการปฏิบัติงานกับสมาชิก RC อีสานด้วยดีมาโดยตลอด

โครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทเรียนและประสบการณ์ที่ปรากฏอยู่ในรายงานฉบับสมบูรณ์เล่มนี้ จะมีส่วนนำไปให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานที่มีลักษณะเดียวกันหรือคล้ายกันนี้ในอนาคตต่อไป หากมีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้วิจัยขออภัยขอรับความผิดพลาดไว้ ณ โอกาสนี้

ผศ.ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา
น.ส.ปฐนิกา หงษ์อุดร
น.ส.อรทัย โสพณอ่อน
กันยายน 2555

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
(11)	
การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	11
ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	18
แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร	29
แนวคิดการกำหนดนโยบาย	38
กรอบการวิจัย	42
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	43
บทที่ 4 การออกแบบระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน	51
บทที่ 5 การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน	64
ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน	64
ระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานในการพัฒนา คุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงกลางน้ำและปลายน้ำ หรือช่วงขาลงของ โครงการวิจัย	71
สรุปผลการดำเนินงานระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในช่วงกลางน้ำและปลายน้ำ	117
บทที่ 6 การพัฒนาระบบฐานข้อมูล	126
การออกแบบระบบและกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูล ภาคอีสาน	129
ระบบและกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูล	131
สรุปผลการดำเนินงานของระบบและกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูล ภาคอีสาน	137

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
บทที่ 7 การสื่อสารเพื่อสร้างพลังชุมชนและสังคม และการขับเคลื่อนนโยบาย147 และระบบกลไกที่เป็นหน่วยในการจัดการความรู้	
การออกแบบระบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะและการยกระดับงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวกวามรู้ทางสังคมในงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน	150
ระบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะและการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ ภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวกวามรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ ภาคอีสาน	152
สรุปผลการดำเนินงานระบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะและการยกระดับ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวกวามรู้ทางสังคมในงาน วิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน	160

สารบัญแผนผังภาพประกอบ

แผนผังภาพประกอบ	หน้า
แผนผังภาพประกอบที่ 4.1 แสดงเป้าหมายและระบบ กลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ปี 2555	57
แผนภาพประกอบที่ 4.2 แสดงเป้าหมายและระบบ กลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ปี 2555	58
แผนภาพประกอบที่ 4.3 แสดงระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน	61
แผนภาพประกอบที่ 4.4 แสดงขั้นตอนการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน	62
แผนภาพประกอบที่ 5.1 แสดงกรอบแนวคิดการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน	71
แผนภาพประกอบที่ 5.2 แสดงระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นปี 2555	72
แผนภาพประกอบที่ 5.3 แสดงระบบและกลไกการสนับสนุนคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานในช่วงต้นน้ำ	73
แผนภาพประกอบที่ 5.4 แสดงระบบการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัย ปี 2554	79
แผนภาพประกอบที่ 5.5 แสดงระบบการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัย ปี 2555	82
แผนภาพประกอบที่ 5.6 แสดงระบบการสนับสนุนติดตามการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ในช่วงกลางน้ำ	83

สารบัญแผนผังภาพประกอบ

แผนผังภาพประกอบ	หน้า
แผนภาพประกอบที่ 5.7 แสดงเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แผนวาดทรัพยากร ทางน้ำและระบบนิเวศน์	94
แผนภาพประกอบที่ 5.8 แสดงเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ภาพถ่ายดาว เพื่อการอธิบายสภาพพื้นที่ การใช้ประโยชน์ และชนิดพันธุ์ปลา	95
แผนภาพประกอบที่ 5.9 แสดงเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เส้นประวัติศาสตร์	95
แผนภาพประกอบที่ 5.10 ภาพซ้ายมือ : แสดงหลักการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ โดยใช้ต้นไม้ปัญหาและ SWOT ภาพขวามือ : แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ต้นไม้ปัญหาและSWOTเป็นเครื่องมือการวิเคราะห์ทางเลือกในการปฏิบัติการ	96
แผนภาพประกอบที่ 5.11 แสดง 4 วงจรแห่งการยกระดับความรู้ชุมชนในงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น	98
ภาพประกอบที่ 5.12 แสดงการฝึกการจัดทำแผนผังทรัพยากรเพื่อวิเคราะห์ ประเด็นปัญหาสำคัญและวิเคราะห์ระบบนิเวศน์เฉพาะ	111
แผนภาพประกอบที่ 6.1 แสดงกลไกและบทบาทของกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูล	131
แผนภาพประกอบที่ 7.1 แสดงความเชื่อมโยงระบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะ และการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวก้าวความรู้ทางสังคม ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ปี 2555	150

สารบัญแผนผังภาพประกอบ

แผนผังภาพประกอบ

หน้า

แผนผังภาพประกอบที่ 8.1 แสดงระบบ กลไกการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวกวามรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ระดับ Node	135
แผนภาพประกอบที่ 8.2 แสดงระบบ กลไกการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวกวามรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ระดับประเด็น	137

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

โครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคม ภาคอีสาน ผ่านกระบวนการพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน แบ่งออกเป็น 5 ช่วง เริ่มต้นในปี พ.ศ.2547 – กันยายน 2554 ผลการดำเนินงานในแต่ละช่วงมีดังนี้ ช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 3 (พ.ศ.2547 – 2552) พบว่า **รูปแบบการทำงานเชิงเครือข่าย (Network Organization)** เป็นรูปแบบที่เหมาะสมต่อการขับเคลื่อนและสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยการจัดระบบเครือข่ายการสนับสนุนออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับภาค ซึ่งมีบุคลากรตัวแทนกลุ่มผู้ประสานงาน Node 2) ระดับเชิงประเด็น มีบุคลากรในเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานเข้าร่วมเป็นคณะทำงานในแต่ละประเด็น โดยในแต่ละประเด็นมี Node เป็นเจ้าภาพหลักในการดำเนินงาน 3 ประเด็น ดังนี้ 1) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน มี Node อุบลราชธานีเป็นแม่ข่าย 2) การพัฒนาศักยภาพ ทักษะให้กับพี่เลี้ยงเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน มี Node ห่งกุดสร้างให้เป็นแม่ข่าย 2) การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ภายในตนเอง มี Node ชัยภูมิและกาฬสินธุ์เป็นแม่ข่าย 3) การพัฒนาบุคลากรผ่านระบบการศึกษาในหลักสูตรปริญญาโท มี Node นักวิชาการมหาสารคามเป็นแม่ข่าย 3) การขับเคลื่อนงานนโยบาย มี Node เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสานตอนกลางเป็นแม่ข่าย การดำเนินงานก่อให้เกิดรูปธรรมการดำเนินงานหลายด้าน อาทิ เกิดการวางระบบฐานข้อมูลการจัดการงานวิจัย เกิดการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่สาธารณะและสามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายได้ และเกิดกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ช่วงที่ 4 (พ.ศ.2552 – 2553) เป็นการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การพัฒนา นโยบายสาธารณะ พบรูปแบบการยกระดับ 3 รูปแบบ คือ 1) การยกระดับผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การกำหนดนโยบาย ได้แก่ การอ่านหนังสือจังหวัดยโสธรและผู้พิการจังหวัดนครราชสีมา 2) การสังเคราะห์ประเด็นสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การกำหนดนโยบาย เช่น การจัดการน้ำจังหวัดอุบลราชธานี 3) การใช้กระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การขับเคลื่อนนโยบาย เช่น การจัดการศึกษานอกระบบของอำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดกาฬสินธุ์ กรณีพันธุ์กรรมข้าว เกษตรกรรมยั่งยืน ช่วงที่ 5 (ตุลาคม พ.ศ.2553 – กันยายน พ.ศ.2554) เป็นการพัฒนาระบบ กลไก วิธีการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยสำหรับการสร้างพื้นที่ทางสังคม และการขับเคลื่อนนโยบาย ผลการดำเนินงาน พบว่า

1) คุณภาพของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน มีการกำหนดตัวชี้วัดร่วมกับ RC อีสานเพื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางการพัฒนาระบบและกลไกการสร้าง - ควบคุมคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานตามตัวชี้วัดที่กำหนดร่วมกัน สรุปได้ดังนี้

ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน มี 6 ตัวชี้วัด ได้แก่

(1) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพของโจทย์การวิจัย (2) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพของข้อเสนอโครงการ (CP) (3) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพการพิจารณาโครงการ (4) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพการติดตามโครงการในเชิงคุณภาพภายใต้กระบวนการวิจัย (5) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพรายงานการวิจัย (6) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพโครงการวิจัยหลังสิ้นสุดโครงการ ซึ่งในกระบวนการวิจัยช่วงที่ 5 มีผลการศึกษาตัวชี้วัดที่ 1-3 ส่วนตัวชี้วัดที่ 4-6 ยังไม่สามารถทำได้เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลา แต่มีข้อสังเกตจากงานวิจัยในช่วงที่ 5 พบว่า แต่ละ Node มีกลไก กระบวนการ และเครื่องมือในการสนับสนุนให้งานวิจัยมีคุณภาพที่แตกต่างกัน เช่น การเตรียมความพร้อมให้กับนักวิจัยและการสร้างเครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อออกแบบปฏิบัติการ การปฏิบัติการและบทเรียนการปฏิบัติการในงานวิจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพลังและการนำความรู้ไปใช้หลังสิ้นสุดโครงการวิจัย มีความน่าสนใจที่จะศึกษาและดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับ RC อีสาน

การพัฒนาระบบและกลไกการสร้าง - ควบคุมคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน พบว่า มีกลไก 4 ระดับ ได้แก่ 1) กลไกระดับภาค 2) กลไกเชิงประเด็น 3) กลไกปฏิบัติการเชิงพื้นที่ในรูปแบบ Zone และรูปแบบข้ามพื้นที่ 4) กลไกเครือข่ายเชิงเนื้อหา เช่น ประเด็นการศึกษา เกษตรกรรมยั่งยืน-ความมั่นคงทางอาหาร การจัดการลุ่มน้ำอีสาน เป็นต้น ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวควรจะได้มีการทดลองปฏิบัติการเพิ่มเติมในระยะต่อไป

2) ระบบฐานข้อมูลที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน พบว่า ด้านการพัฒนากลไก มีการสร้างกลไกการจัดการระบบฐานข้อมูลโดยการกระจายให้มีตัวแทนของกลุ่ม Zone ละ 2 คนที่เป็นพี่เลี้ยงรุ่นใหม่ (Junior Staff Node-JSN) มีบทบาทในการเพิ่มเติมข้อมูลในระบบฐานข้อมูล และติดตามการเติมข้อมูลของ Node ใน Zone ที่รับผิดชอบ ด้านการพัฒนาระบบฐานข้อมูล เชิงวิชาการเพื่อพัฒนาคุณภาพงานวิจัย มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูล 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 เป็นชุดข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ภาพรวมของสังคมอีสานเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาโจทย์ เลือกพื้นที่เป้าหมายการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ได้แก่ สถานการณ์นโยบายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย แนวคิดยุทธศาสตร์การทำงานของพี่เลี้ยงและของสกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น แนวคิดทฤษฎีจากรายงานการวิจัยการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของภาคอีสาน บทคัดย่องานวิจัย ชื่อโครงการวิจัย และ Mappingโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสาน ชุดที่ 2 เป็นชุดข้อมูลประกอบเสริมสร้างทักษะการทำงานของพี่เลี้ยง ได้แก่ คู่มือการทำงานในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เนื้อหาเหล่านี้อยู่ระหว่างการพัฒนาเพิ่มเติมโดยกลไกฐานข้อมูลและการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยของพี่เลี้ยง

3) การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบาย พบว่า การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบายจะต้องมีกระบวนการเชื่อมร้อยกับกลุ่มวิชาการ กลุ่มสื่อมวลชนในพื้นที่ กลุ่มนักเคลื่อนไหวในพื้นที่และกลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านนโยบาย รูปแบบการยกระดับที่พบจากการวิจัยในช่วงที่ 5 มี 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบสื่อเป็นกลไกการสื่อสารและขับเคลื่อนนโยบาย ได้แก่ การจัดการน้ำจังหวัดอุบลราชธานี 2) รูปแบบดาวกระจายโดยการสร้างนักวิจัยภายในองค์กรเพื่อขยายกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในพื้นที่ ได้แก่ กศน.ฉะเชิงเทรา 3) รูปแบบเชื่อมร้อยภาคี โดยการนำชุดความรู้และพื้นที่รูปธรรมจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปสร้างร่วมมือกับภาคีวิชาการ องค์กรพัฒนาของรัฐ และหน่วยงานที่ทำงานด้านนโยบายเพื่อขับเคลื่อนนโยบายเชิงประเด็น เช่น ประเด็นการจัดการลุ่มน้ำอีสาน ซึ่งมีภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ สำนักงานสุขภาพแห่งชาติ(สช.) สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น (RDI) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จากข้อค้นพบการจะยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการสร้างพื้นที่ทางสังคมเนื้อหาขององค์ความรู้ที่ต้องการยกระดับและเผยแพร่ก็เป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการสังเคราะห์ความรู้เพื่อการยกระดับและเผยแพร่สาธารณะก็ยังเป็นสิ่งที่ควรดำเนินการต่อไป และควรมีการศึกษารูปแบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทางสังคมที่มีในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

4) ระบบกลไกภาคอีสานในการเชื่อมประสานและขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน พบว่ามีกลไก 4 ระดับ ได้แก่ 1) กลไกระดับภาคประกอบด้วยตัวแทนผู้ประสานที่มีประสบการณ์และมีคุณวุฒิ 2) กลไกเชิงประเด็นเป็นกลุ่มที่ผสมระหว่างพี่เลี้ยงรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ในประเด็นการพัฒนาคุณภาพ การพัฒนาระบบฐานข้อมูล และการสื่อสารนโยบาย 3) กลไกปฏิบัติการเชิงพื้นที่ใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบ Zone ได้แก่กลุ่มพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ อีสานเหนือ อีสานกลาง อีสานใต้และรูปแบบข้ามพื้นที่ 4) กลไกเครือข่ายเชิงเนื้อหา ได้แก่ การจัดการลุ่มน้ำอีสาน (โขง ชี มูล) การศึกษา เกษตรกรรมยั่งยืน – ความมั่นคงทางอาหาร

ปัญหานำการวิจัย

ผลการวิจัยและการปฏิบัติการที่กล่าวไว้ในข้างต้น ได้นำเสนอผลการวิจัยและปฏิบัติการเสนอในเวทีประชุม RC ภาคอีสาน เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการสรุปทบทวน และกำหนดเป้าหมาย แนวทางการทำงานระยะต่อไป ซึ่งทีมวิจัยได้ดำเนินการสรุปทบทวนการทำวิจัยร่วมกันกับทีม 2 ครั้ง (วันที่ 9 กันยายน 2554 และ 24 – 25 กันยายน 2554) พบว่า ระบบ กลไกที่ร่วมกันสร้างและพัฒนาอย่างต่อเนื่องก็ตาม เป้าหมายการวิจัยและพัฒนาในช่วงที่ 6 คือ พัฒนาระบบและกลไกต่างๆ ที่มีในภาคอีสานสามารถพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และนำคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังให้กับชุมชนและสังคม ภาคอีสาน การที่จะบรรลุเป้าหมาย

การวิจัยและพัฒนาดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องหาความรู้และทดลองปฏิบัติการระบบและกลไกเพิ่มเติม
ดังนี้

1) ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 6 ตัวชี้วัด ที่มีการยกย่องร่วมกันนั้นมี
เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งสู่มาตรฐานทางวิชาการ จึงต้องการศึกษาเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันว่าตัวชี้วัด
คุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมของภาคอีสานคืออะไร

2) ระบบและกลไกการสร้างและควบคุมคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาค
อีสาน ในช่วงขาขึ้นโครงการมีความเข้มข้นสูง จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาเพิ่มเติม และส่วนที่ยัง
ต้องการศึกษาและปฏิบัติการเพื่อหาคำตอบ คือการพัฒนากระบวนการ กลไกของภาคอีสานในช่วง
ขาลง และช่วงสิ้นสุดโครงการโดยใช้กลไกต่าง ๆ ที่มีจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพงานวิจัย
เพื่อท้องถิ่น ได้อย่างไร โดยกลไกต่าง ๆ ที่มีจะเป็นผู้ปฏิบัติการเรียนรู้กลไก กระบวนการและ
เครื่องมือในการสนับสนุนคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระหว่าง RC อีสาน เช่น การเตรียมความ
พร้อมให้กับนักวิจัยและการสร้างเครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อออกแบบปฏิบัติการ การ
ปฏิบัติการและบทเรียนการปฏิบัติการในงานวิจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพลังและการนำความรู้ไปใช้หลัง
สิ้นสุดโครงการวิจัย

3) ระบบฐานข้อมูลที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาค
อีสาน ที่ประกอบด้วยชุดข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ภาพรวมของสังคมอีสานเพื่อนำไปใช้
ในการพัฒนาโจทย์ เลือกพื้นที่เป้าหมายการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ และชุดข้อมูลประกอบ
เสริมสร้างทักษะการทำงานของพี่เลี้ยง ยังจำเป็นที่จะต้องดำเนินการพัฒนาต่อให้สามารถตอบสนอง
การนำไปใช้พัฒนาคุณภาพโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานได้อย่างไร ระบบฐานข้อมูลที่มี
อยู่จะสามารถเผยแพร่และสนับสนุนการกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของ RC อีสานได้
อย่างไร

4) การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการ
ขับเคลื่อนนโยบาย พบว่า การยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการ
ขับเคลื่อนนโยบายจะต้องมีกระบวนการเชื่อมร้อยกับกลุ่มวิชาการ กลุ่มสื่อมวลชนในพื้นที่ กลุ่มนัก
เคลื่อนไหวในพื้นที่และกลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านนโยบาย รูปแบบการยกระดับ มี 3 รูปแบบ คือ 1)
รูปแบบสื่อเป็นกลไกการสื่อสารและขับเคลื่อนนโยบาย 2) รูปแบบดาวกระจาย 3) รูปแบบเชื่อมร้อย
ภาคี จากข้อค้นพบดังกล่าว RC อีสานเห็นว่า การจะยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อการสร้าง
พื้นที่ทางสังคมเนื้อหาขององค์ความรู้ที่ต้องการยกระดับและเผยแพร่ก็เป็นเรื่องที่ต้องทำอย่าง
ต่อเนื่อง และจะต้องมีการศึกษารูปแบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทาง
สังคมที่มีในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการกำหนดประเด็นสังเคราะห์ความรู้การสื่อสารและการ
ผลักดันนโยบายจากประเด็นเดิม และประเด็นใหม่ร่วมกับ RC อีสาน

5) ระบบกลไกในการเชื่อมประสานและการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ภาคอีสาน จำเป็นที่จะต้องปรับบทบาทการทำงานทางยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่หรือเชิงประเด็นตาม

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นของภาคอีสาน ซึ่งต้องมีการสังเคราะห์ความรู้จากฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและนำไปสู่การแก้ไขปัญหา และการสร้างระบบกลไกในฐานะ “หน่วยในการจัดการความรู้ท้องถิ่น” โดยการยกระดับการทำงานของพี่เลี้ยง รวมถึงร่วมมือกับภาคีเครือข่ายต่างๆ ที่มีศักยภาพในการสนับสนุนกระบวนการทำงานของภาคอีสานที่กว้างมากยิ่งขึ้น

คำถามการวิจัย

คำถามวิจัยหลัก

ระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคมควรเป็นอย่างไร

คำถามวิจัยย่อย

- ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมของภาคอีสานควรเป็นอย่างไร
- ระบบ กลไกที่มีอยู่ของภาคอีสานจะมีรูปแบบ วิธีการในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงกลางและช่วงสิ้นสุดโครงการควรเป็นอย่างไร
- ระบบ กลไกฐานข้อมูลที่สามารถตอบสนองการนำไปใช้พัฒนาคุณภาพโครงการวิจัยเป็นอย่างไร และจะสามารถเผยแพร่และสนับสนุนการกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของ RC อีสานได้อย่างไร
- ระบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะและการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นอย่างไร
- แนวทางการพัฒนากลไกระดับภาคอีสานให้เป็นหน่วยจัดการความรู้ด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบูรณาการงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีพลังควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคม

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมของภาคอีสาน

2. เพื่อพัฒนาระบบและกลไกที่มีอยู่ของภาคอีสานในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงกลางและช่วงสิ้นสุดโครงการ

3. เพื่อพัฒนาระบบกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ตอบสนองการนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การเผยแพร่และการสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหวของ RC อีสาน

4. เพื่อศึกษาระบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะและการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน

5. เพื่อศึกษาและพัฒนาระบบกลไกระดับภาคอีสานให้เป็นหน่วยจัดการความรู้ด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบูรณาการงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีพลัง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การดำเนินโครงการวิจัย ได้แก่ พื้นที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Node) และชุดโครงการวิจัยของพี่เลี้ยงในภาคอีสาน จำนวน 20 แห่ง

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษาวิจัยและพัฒนาที่สำคัญคือ ระบบและกลไกที่เหมาะสมของภาคอีสานในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2) การพัฒนาคุณภาพงานวิจัย

2.1) การปฏิบัติการเพื่อพัฒนาระบบกลไกการพิจารณาคุณภาพโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.2) การปฏิบัติการเรียนรู้ กลไก กระบวนการและเครื่องมือในการสนับสนุนคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระหว่าง RC อีสาน โดยกลไก 4 ระดับ ได้แก่

- การเตรียมความพร้อมให้กับนักวิจัยและการสร้างเครื่องมือ

- การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อออกแบบปฏิบัติการ

- รูปแบบการปฏิบัติการในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- บทเรียนการปฏิบัติการในงานวิจัยที่ส่งผลต่อการสร้างพลังและการนำความรู้ไปใช้หลังสิ้นสุดโครงการวิจัย

2.3) ทดลองระบบกลไกการควบคุมคุณภาพรายงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลในการนำไปใช้พัฒนาคุณภาพ การเผยแพร่ และการสนับสนุนความเคลื่อนไหวของ RC อีสาน

4) การสื่อสารสาธารณะและการยกระดับสร้างพื้นที่ทางสังคมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน

4.1) การพัฒนาตัวชี้วัดการยกระดับงานวิจัยสู่นโยบาย

4.2) การสังเคราะห์ชุดความรู้ (ประเด็นเดิม) เพื่อยกระดับงานวิจัยสู่นโยบาย

4.3) การสังเคราะห์ชุดความรู้ (ประเด็นใหม่) เพื่อยกระดับงานวิจัยสู่นโยบาย

5) การพัฒนาระบบกลไกระดับภาคอีสานให้เป็นหน่วยจัดการความรู้ด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบูรณาการงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีพลัง

5.1) วิเคราะห์สถานการณ์การพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นอีสานและกำหนดทิศทางงานวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นภาคอีสานร่วมกับ RC อีสาน

5.2) การเชื่อมประสานภาคี เครือข่ายในการสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นภาคอีสาน

ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคอีสาน ทั้งหมดรวม 42 คน
กลุ่มเป้าหมายรอง เป็นกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ดำเนินงานของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ได้แก่

- เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ/ สถาบันการศึกษา/ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- เจ้าหน้าที่สื่อสารมวลชน
- ทีมวิจัย และตัวแทนชุมชนในพื้นที่

ขอบเขตระยะเวลาดำเนินโครงการ

1 มกราคม พ.ศ. 2554 ถึง 30 กันยายน 2555 (รวม 9 เดือน)

ขอบเขตงบประมาณโครงการ 1,494,178 บาท

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมของภาคอีสาน
2. ได้ระบบและกลไกการสร้าง และควบคุมคุณภาพ งานวิจัยท้องถิ่นของภาคอีสาน
3. ได้ระบบกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ตอบสนองการนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การเผยแพร่และการสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหวของ RC อีสาน
4. ได้ชุดความรู้การพัฒนากลไกการสื่อสารสาธารณะและการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน
5. กลไกระดับภาคอีสานสามารถยกระดับการทำงานสนับสนุนให้เป็นหน่วยจัดการความรู้ด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบูรณาการงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีพลัง

6. เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรภาคีทั้งฝ่ายวิชาการ องค์กรท้องถิ่น นักพัฒนา และ องค์กรชุมชน ทั้งในระดับความร่วมมือทางวิชาการและความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น

ผู้รับผิดชอบโครงการ

รายชื่อทีมวิจัยและที่ปรึกษา

1. ทีมวิจัยหลัก

1.1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา	หัวหน้าโครงการวิจัย (ผู้ประสานงานฯ)
1.2 นางสาวปฐนิกา หงษ์อุดร	ผู้ช่วยผู้ประสานงานฯ
1.3 นางสาวอรทัย โสพผอ่อน	เจ้าหน้าที่โครงการ

2. ทีมวิจัยรอง

2.1 นายบุญเสริม	เสียงสนั่น
2.2 นายปกป้อง	บุโรทกานนท์
2.3 นายวิเชียร	สอนจันทร์
2.4 นางพิสมัย	เปลื้องพัฒนกุล
2.6 นายสุเมธ	ปานจำลอง
2.7 นางสาวพรพิตรา	คลังภูเขียว
2.8 อาจารย์ ดร.กนกพร	รัตนสุธีระกุล
2.9 นางสาวอาภาพร	บุญทวี
2.10 นางสาวชนิษฐา	ตรงศูนย์
2.11 นางสาวกาญจนา	ทองทั่ว
2.12 นายอุทิศ	ทาหอม
2.13 นางสาวประยูรศรี	บัวดก
2.14 นางมัลยา	คำแหง
2.15 นายทัพไท	ชุ่มนาเสียว
2.16 นางสาวดวงมณี	นารีนุช
2.17 นายพินิจ	คาดพันโน
2.18 นางสาววสุธิดา	ไชยสำแดง
2.19 นางพนมวรรณ	คาดพันโน
2.20 นางสาววรัญญา	ทูลธรรม
2.21 นายนิรัตน์	ศรีธานี
2.23 นางสาววิมลสิริ	สอรักษ์
2.24 นางสาวปาริชาติ	หาญไชยนะ

2.25 นางสาวลักษณ	โมเอม
2.26 นายสมเจตน์	ไชยลาภ
2.27 นายยุทธนา	วงศ์โสภ

ทีมวิจัยรอง(ต่อ)

2.28 นางสาวชนิษฐา	พลชา
2.29 นายพิภพ	หัสสา
2.30 นายอาทิตย์	ชินตะวัน
2.31 นายจุลทัศน์	อุทัย
2.32 นายฉัตรชัย	โรจน์เรืองโร
2.33 นายอภิรักษ์	บุญทอน
2.34 นางพัชรภรณ์	ชนภัณฑารักษ์
2.36 นายถวิล	วรปรัชญ์
2.37 นายฤทธิชัย	ภูตะวัน
2.38 นายรุ่งวิจิต	คำงาม
2.39 นางสาวเบญจมาภรณ์	แดนอินทร์
2.40 นางสาวพัชรินทร์	บัวลอย
2.41 นายภาสกร	บัวศรี
2.42 นางสาวพนา	นาคราช

3. ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ สิมารักษ์
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมร สุวรรณนิมิตร
 ดร.โกมล สนั่นก้อง
 ดร.สุวรรณา บัวพันธ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ระบบ (System) หมายถึง ขั้นตอนการปฏิบัติงานที่มีการกำหนดว่าต้องทำอะไรเพื่อให้ได้ผลออกมาตามที่ต้องการ โดยประกอบด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output)

2. กลไก (Mechanism) หมายถึง กลุ่มบุคลากรที่เป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสาน หรือ "ทีมงาน" ที่เป็นอาสาสมัครมีบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนภาระงานที่มีอยู่ในระบบการทำงาน โดยมีการจัดสรรทรัพยากร มีการจัดการมีกลุ่มบุคคลให้เป็นผู้ดำเนินงานแต่ละด้านเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานหรือระบบที่ตั้งไว้

3. กลไกภาคอีสาน หมายถึงกลไกการดำเนินงาน 2 ระดับ ได้แก่

3.1 กลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน หมายถึง ตัวแทนกลุ่มผู้ประสานงานที่เล็งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ที่ได้รับการคัดเลือกจาก RC อีสาน จำนวน 11 คน มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการยุทธศาสตร์ แผนงาน และงบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรเพื่อการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดคุณภาพ

3.2 กลไกระดับปฏิบัติการ หมายถึง กลุ่มที่เล็งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุกพื้นที่ในภาคอีสานที่มีการรวมกลุ่มเพื่อปฏิบัติการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ดี มีคุณภาพ เกิดฐานข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดการสื่อสารทางสังคมและเกิดการขับเคลื่อนพลังทางนโยบาย โดยกลไกระดับปฏิบัติการอาจมีหลายระดับ หลายรูปแบบตามความสอดคล้องในบริบทของการทำงาน

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคม ภาคอีสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมของภาคอีสาน เพื่อพัฒนาระบบและกลไกที่มีอยู่ของภาคอีสานในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงขาลงและช่วงสิ้นสุดโครงการ เพื่อพัฒนาระบบกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ตอบสนองการนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การเผยแพร่และการสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหวของ RC อีสาน เพื่อศึกษาระบบ กลไกการสื่อสารสาธารณะและการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน และเพื่อศึกษาและพัฒนาระบบกลไกระดับภาคอีสานให้เป็นหน่วยจัดการความรู้ด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบูรณาการงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีพลังผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นกรอบการวิจัย ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. การวิจัยและพัฒนา
4. แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร
5. นโยบายสาธารณะ
6. นโยบายสาธารณะกับการบริหารการพัฒนา

1. การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนจากรายงานผลการวิจัยโครงการวิจัยการพัฒนาระบบการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน และเอกสารรายงานการประชุมในงานกลไกวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1. ผลการวิจัยโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีของภาคอีสาน 2. ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และ 3. การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน

1.1 ผลการวิจัยโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน

ผลการวิจัยโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน (สุวรรณ บัวพันธ์ : 2554)¹ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

¹ สุวรรณ บัวพันธ์ การพัฒนาระบบการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ปริญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชนบทสำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2554

- 1) กลุ่มโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ (เกิดผลกระทบสูง) นั้นคิดเป็นร้อยละ 30%
- 2) กลุ่มที่มีคุณภาพปานกลาง (ปิดโครงการได้ตามวัตถุประสงค์) ประมาณ 50%
- 3) กลุ่มที่มีคุณภาพน้อย (เป็นโครงการล่าช้า ผิดสัญญาและปิดแบบไม่สมบูรณ์)

ประมาณ 20% (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2550 : 5)

การแบ่งกลุ่มโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพในกลุ่มที่ 1 นั้นใช้การพิจารณาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจะต้องสามารถนำมาขยายผลในการพัฒนาหรือกระทบเชิงนโยบายได้ การพิจารณาการบริหารจัดการโครงการ ความล่าช้าของการปิดโครงการ ซึ่งการพิจารณาดังกล่าวเมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน² พบว่า โครงการวิจัยส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มคุณภาพที่ 2) และ 3) สาเหตุอันเนื่องมาจากข้อจำกัดอย่างน้อย 3 ประการ คือ

(1) ^{ทีม}ที่วิจัยบางโครงการขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(2) ทีมวิจัยบางโครงการยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อมูลและการนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนแก้ไขปัญหา

(3) การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในโครงการ โดยพบว่าบางโครงการหัวหน้าโครงการและทีมวิจัยมีบทบาทการทำวิจัยเป็นหลัก ขณะที่ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมายการวิจัยมีสถานะเป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ จึงทำให้ความรู้สึกร่วมของการเป็นเจ้าของโครงการเจ้าของปัญหามีน้อยและส่งผลให้กระบวนการแก้ไขปัญหามีความเข้มข้นลดลงตามไปด้วย

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญชู แก้วส่อง (2551)³ ที่ได้สรุปผลการวิจัยว่าโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานส่วนใหญ่ยังไม่มีพลังมากพอที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดการขับเคลื่อนทั้งในเชิงนโยบาย หรือการสร้างพื้นที่การเคลื่อนไหวทางสังคม เพราะตัวอย่างหรือรูปธรรมความสำเร็จในแต่ละชุดโครงการยังมีจำนวนไม่มากพอ ประกอบโครงการที่จบไปแล้วบางส่วนยังไม่สามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นนำไปใช้ได้

1.2 ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สุวรรณ บัวพันธ์ (สุวรรณ บัวพันธ์ : 2554) กล่าวถึงปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ไว้ดังนี้

- 1) โจทย์วิจัยและปัญหาการวิจัยเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนโดยตรง และ

² สุวรรณ บัวพันธ์, บันทึกการประชุม RC ภาคอีสาน เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2551 : การพัฒนาระบบการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน, วิทยาลัยศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชุมชนบทสำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2554

³ สุวรรณ บัวพันธ์, การพัฒนาระบบการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน, วิทยาลัยศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชุมชนบทสำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2554

เห็นปรากฏการณ์ของปัญหาชัดเจน คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือ และในการดำเนินงานจะต้องมีกลุ่มคนอาสาเข้าร่วมเป็นนักวิจัย ที่สำคัญเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของชุมชน

2) ทีมวิจัย ต้องมีกลุ่มคนหลากหลายในเชิงองค์กร กลุ่มและบทบาททางสังคม/ชุมชนซึ่งสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ กาญจนา แก้วเทพ (2552) ว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีความแตกต่างไปจากงานวิจัยอื่นคือคนทำวิจัยส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านและเป็นการทำวิจัยเป็นทีม เป็นกลุ่มจากคนหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย

3) หัวหน้าโครงการวิจัย ต้องเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยนั้นเป็นเบื้องต้น สามารถกำกับดูแลภาพรวม อาทิ ทีมงาน งบประมาณในระบบงานและแยกแยะส่วนประกอบการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพได้

4) การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและชุมชนก่อนเริ่มต้นดำเนินโครงการวิจัยเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญ ซึ่งมีจะต้องมีกระบวนการทำความเข้าใจเป้าหมายและกระบวนการวิจัยร่วมกัน คือ

(1) การทบทวนเป้าหมายโครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน

(2) การวางแผนงานวิจัยในภาพรวมและการกำหนดบทบาทของทีมวิจัยแต่ละคนให้ชัดเจนร่วมกัน

(3) การสร้างเครื่องมือและกรอบการศึกษาร่วมกับทีมเก็บข้อมูล เพื่อวิเคราะห์ประเด็นที่ต้องการศึกษา ซึ่งเชื่อมโยงกับการแก้ปัญหาในระยะต่อไป

(4) การสร้างทีมเก็บข้อมูล เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมขั้นพื้นฐานและเป็นการสร้างสำนึกร่วมของคนในชุมชน ซึ่ง “ทีมเก็บข้อมูล” อาจมีหลายลักษณะไปตามสภาพพื้นที่ เช่น แบ่งตามคุ้มบ้าน แบ่งตามความสนใจหรือหาอาสาสมัครในชุมชนที่สนใจร่วมเก็บข้อมูล

(5) การสร้างการมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่หลากหลายเพื่อร่วมทำงานวิจัย โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ สร้างความร่วมมือจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในโครงการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่พลังความร่วมมือการจัดการปัญหาทั้งระบบในระยะยาว ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สามารถแบ่งผู้เข้าร่วม ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 คนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง ทุกคนที่มีความแตกต่างหลากหลายเข้าร่วมเป็นแกนนำหลักหรือเป็นทีมวิจัยที่มีบทบาทหลักในโครงการ

กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายถึง หน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชาวบ้านหรือที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยนั้นๆ

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการในท้องถิ่น หมายถึง นักวิชาการมีหน้าที่สนับสนุนความรู้แก่นักวิจัยชาวบ้านเพื่อยกระดับองค์ความรู้ท้องถิ่นสู่การพัฒนาและแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กลุ่มที่ 4 พี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษางานวิจัย หมายถึง กลุ่มคนผู้ให้การสนับสนุนการทำงานวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ

(6) การนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน มีเป้าหมายสำคัญคือ การตรวจสอบข้อมูลในงานวิจัยที่ได้มานั้นเพียงพอและถูกต้องหรือไม่ และเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนัก เกิดความร่วมมือ

(7) การเตรียมการก่อนดำเนินกิจกรรม การสรุปทบทวนหรือการเรียนรู้หลังการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และการวางแผนการทำงานร่วมกันของทีมวิจัยเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ เนื่องจากจะส่งผลให้การวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ และเป็นการสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัย

(8) การจัดบันทึกกิจกรรมและการจัดบันทึกข้อมูลตามกรอบการศึกษาจะต้องดำเนินงานต่อเนื่องและรัดกุมเพื่อที่ทีมวิจัยจะได้นำข้อมูลจากการบันทึกนั้นมาใช้ในการทบทวนข้อมูลที่ได้นั้นครบถ้วนหรือไม่ บทเรียนการทำงานที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรและสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่อไปอย่างไร

(9) การศึกษาชุมชน มีความสำคัญต่อการสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยและคนในชุมชนสูง ทั้งนี้การศึกษาดูงานที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายและออกแบบกระบวนการศึกษาดูงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจกับปัญหาและการหาแนวทางแก้ไขปัญหาคือกระบวนการวิจัย คุณูปการของการศึกษาดูงานยังพบว่า มีส่วนสนับสนุนการสร้างกำลังใจให้กับทีมวิจัยให้มีพลังที่จะสามารถกลับไปดำเนินงานในพื้นที่ได้

(10)การเผยแพร่โครงการวิจัยและการขยายแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังกลุ่มคนในชุมชน จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึก เกิดความตระหนักในปัญหาและเข้าร่วมแก้ไขปัญห

(11)การนำเสนอผลการวิจัยในชุมชนและนอกชุมชน เป็นการกระตุ้นให้เกิดความตั้งใจในการดำเนินโครงการวิจัย อีกทั้งยังทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างโครงการวิจัยอื่นๆ ในพื้นที่

(12)การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยในพื้นที่ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงเงื่อนไข ปัจจัยที่เอื้อและไม่เอื้อต่อการดำเนินงานของหน่วยงานนั้นมากขึ้น มีผลให้ทีมวิจัยช่วยปรับวิธีการประสานงานความร่วมมือให้ถูกต้อง สอดคล้องกับระบบการทำงานของหน่วยงานนั้น และนำไปสู่ความร่วมมือในที่สุด

(13)การเผยแพร่ผลงานวิจัยโดยการประสานสื่อมวลชน และการผลิตสื่อในรูปแบบต่างๆ เช่น บทความในจดหมายข่าว หนังสือเล่มเล็ก วิทยุชุมชน VCD Website ทำให้ทีมวิจัยเกิดความตื่นตัวและดำเนินโครงการวิจัยให้มีคุณภาพมากขึ้น

3. การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากเอกสารรายงานผลการประชุม⁴ ในแต่ละครั้งของกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ได้กล่าวถึงการพัฒนาคูณภาพโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ การพัฒนาคูณภาพช่วงต้นทาง (ต้นน้ำ) การพัฒนาคูณภาพช่วงกลางทาง (กลางน้ำ) และการพัฒนาคูณภาพช่วงปลายทาง (ปลายน้ำ) ในแต่ละช่วงมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้

3.1 การพัฒนาคูณภาพช่วงต้นทาง (ต้นน้ำ) มีกระบวนการดำเนินงานที่สำคัญดังนี้

3.1.1 กระบวนการพัฒนาโจทย์ ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาโจทย์ที่ดีมีคุณภาพ มีความคมชัดหรือที่เรียกว่า “**โจทย์คุณภาพ**” ทางวิชาการและการพัฒนาควรมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

(1) ปัญหาการวิจัยชัดและต้องเป็นปัญหาความต้องการของชุมชน โดยในกระบวนการพัฒนาโจทย์ควรชี้ให้เห็น

- เลือกปัญหาการวิจัย 1 ปัญหาที่มีความเชื่อมโยงไปสู่การแก้ไขปัญหานั้น ๆ ในชุมชน/ ท้องถิ่นได้

- ทำไมต้องทำ ถ้าไม่ทำจะเกิดอะไรขึ้น ปัญหานั้นมีจุดอุปทางความรู้-ปัญญาอะไร วิธีการอะไรที่ทำให้ไม่ทะลุทะลวง

- ชุมชน/ ท้องถิ่นสามารถจัดการตัวเองได้ ไม่เกินความสามารถของชุมชน/ ท้องถิ่นและสามารถปฏิบัติการได้

(2) ควรเป็นโจทย์ที่นำไปสู่การพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน/ พื้นที่ หรือความรู้ใหม่ทางวิชาการ หรือความรู้ใหม่ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือเติมเต็มยุทธศาสตร์ของพี่เลี้ยงหรือสามารถเป็นคำตอบให้กับสังคมได้ ได้แก่

- โจทย์ใหม่ โดยอาจมีลักษณะในการใช้พื้นที่ของชุมชนนั้นเพื่อนำไปค้นหาคำตอบ

- โจทย์ที่ยังไม่มีการดำเนินการวิจัยมากนัก

- โจทย์ที่มีมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิม หรือใช้วิธีการใหม่ ๆ ในลักษณะนี้ อาจเรียกว่า “**โจทย์เก่าเกิดองค์ความรู้ใหม่**”

(3) พี่เลี้ยง และชุมชนมีการทบทวนความรู้ที่เคยยังเป็นช่องว่างและต้องใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นเครื่องมือ

(4) ชุมชนหรือภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหรือภาคีความร่วมมือมีส่วนร่วมในการรับรู้และตัดสินใจที่จะทำวิจัยร่วมกัน

⁴ ประชุมกลไกวันที่ 17 ตุลาคม 2553 เวทีประชุม RC อีสาน ครั้งที่ 1: 2554 วันที่ 15 – 16 พฤศจิกายน 2553 และเวทีพิจารณาโครงการไตรมาสที่ 1 ระหว่างวันที่ 7

- 9 ธันวาคม 2553

⁵ ประชุมทีมยุทธศาสตร์กลไกวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2554

(5) พื้นที่การวิจัย เน้นการขยายพื้นที่เพื่อเปิดโอกาสให้กับชาวบ้าน หรือชุมชน กรณีที่เป็นพื้นที่เดิม จะต้องเป็นโจทย์การวิจัยที่ยกระดับ

ปัจจัยของการได้มาซึ่งโจทย์การวิจัยที่ดี

- 1) การทบทวนองค์ความรู้ในประเด็นยุทธศาสตร์งานของพี่เลี้ยง
- 2) การเลือกพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ของพี่เลี้ยง
- 3) กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโจทย์
- 4) เทคนิค/ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาโจทย์ร่วมกับชุมชน

3.1.2 กระบวนการเขียนข้อเสนอโครงการ CP การเขียนข้อเสนอโครงการให้มีความคมชัด หรือเรียกว่า “คุณภาพของ CP” มีหลักการที่สำคัญคือ

(1) ความคมชัดของโจทย์วิจัย ซึ่งได้มาจากข้อมูลสถานการณ์ ปัญหาของพื้นที่ประกอบกับความรู้อื่นมาช่วย “เหลาโจทย์” (เช่น แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง/ งาน CBR ที่มีอยู่มีความรู้อะไรบ้างแล้ว ความรู้ใหม่ที่ต้องการคืออะไร) ต้องอาศัยฐานข้อมูลที่มีคุณภาพ เข้ามาประกอบการตัดสินใจโดย “ชาวบ้าน”

(2) จากความคมชัดของโจทย์จะเชื่อมโยงไปสู่วิธีความชัดเจนของ “วิธีการ” ที่จะตอบโจทย์การวิจัยในเบื้องต้น

(3) ความคมชัดของการวิเคราะห์เพื่อกำหนดวิธีปฏิบัติการ (action) ในเบื้องต้น

(4) ความคมชัดของความรู้โดยรวมที่มาจากกระบวนการและผลของ action

3.1.3 กระบวนการพิจารณาโครงการ กระบวนการพิจารณาโครงการ เป็นกระบวนการกลั่นกรองข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยพี่เลี้ยง คณะกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันพิจารณาข้อเสนอโครงการ กระบวนการที่ผ่านมานั้น เน้นสร้างการเรียนรู้แนวคิด หลักการ กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นระหว่างพี่เลี้ยงสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ก. องค์ประกอบผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาโครงการ เป็นผู้มีความสมบัตินี้

- เป็นผู้มีความรู้เชิงวิชาการหรือประสบการณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัยและยุทธศาสตร์การทำงานของพี่เลี้ยง

- เป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์ด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ข. รูปแบบการพิจารณาข้อเสนอโครงการ

- ให้พี่เลี้ยงนำเสนอเป้าหมายยุทธศาสตร์การทำงานของพี่เลี้ยง

- พี่เลี้ยงนำเสนอข้อเสนอโครงการวิจัย
- รับฟังข้อเสนอแนะหรือร่วมแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความชัดเจนร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยงกับผู้ทรงคุณวุฒิ

ค. หลักการพิจารณาโครงการที่สำคัญ คือ

- โจทย์หรือชื่อโครงการวิจัยชัดเจนบนฐานปัญหาและความต้องการของชุมชน
- ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการวิจัย
- มีปฏิบัติการแก้ไขปัญา
- มีความเป็นได้
- มีความชัดเจนในความรู้เบื้องต้นก่อนการปฏิบัติการ
- มีองค์ความรู้ว่าด้วยวิธีปฏิบัติการ โดยต้องเชื่อมโยงให้เห็นระหว่างความรู้ก่อนการปฏิบัติการและความรู้ในวิธีการปฏิบัติการ
- นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่และมีความเป็นวิชาการ

3.2 การพัฒนาคุณภาพช่วงระหว่างทาง (กลางน้ำ)

การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงกลางทาง มีหลักสำคัญในการดำเนินงานในช่วงนี้ ได้แก่

3.2.1 กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและพี่เลี้ยง โดย “เน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน” ตามกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาทิเช่น แนวคิด หลักการ การสร้างเครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูล การออกแบบปฏิบัติการ การเขียนรายงาน เป็นต้น นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญต่อการเติมข้อมูลสถานการณ์ภายนอกในประเด็นการวิจัยตามยุทธศาสตร์การทำงานของพี่เลี้ยง ทั้งนี้ในกระบวนการพัฒนาศักยภาพดังกล่าวนี้ อาจทำได้หลายวิธีการ ได้แก่ การเชิญวิทยากรภายนอก พี่เลี้ยงที่มีความรู้ ความสามารถเป็นวิทยากร การใช้พื้นที่ CBR เป็นฐานการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นต้น

3.2.2 คุณภาพรายงานความก้าวหน้า ปัญหาที่พบในรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ (1) ขาดความรู้ที่ได้หรือการบ่งบอกความรู้ที่ได้ (2) ความรู้ที่ได้ยังไม่มีการวิเคราะห์มากนัก (3) ความรู้ที่จะนำมาสู่การปฏิบัติการ โดยจะต้องวิเคราะห์ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลกับปฏิบัติการ แนวทางการพัฒนาคุณภาพรายงานการวิจัยในส่วนของรายงานความก้าวหน้า จะต้องให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหา 3 ประการนี้ โดยการ “พัฒนาระบบและกลไกการพิจารณารายงานความก้าวหน้าก่อนส่งให้กับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกลไกภาคอีสานกับสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.3 การพัฒนาคุณภาพช่วงปลายทาง (ท้ายน้ำ)

การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงปลายทาง มีหลักสำคัญในการดำเนินงานในช่วงนี้ ได้แก่

3.3.1 คุณภาพรายงานฉบับสมบูรณ์ ปัญหาที่พบในรายงานฉบับสมบูรณ์ คือ ความรู้โดยรวมที่มาจากกระบวนการและผลของ action ที่นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ แนวทางการพัฒนารายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ควรให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี โดยการ“พัฒนาระบบและกลไกการพิจารณารายงานฉบับสมบูรณ์ก่อนส่งให้กับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกลไกภาคีสานกับสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น นอกจากนี้กลไกภาคีสานควรรวบรวมข้อเสนอแนะรายงานฉบับสมบูรณ์ของทาง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมาไว้สำหรับเป็นฐานในการพัฒนาเกณฑ์คุณภาพรายงานฉบับสมบูรณ์ในอนาคต

3.1.2 การสังเคราะห์ความรู้เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ ในกระบวนการสังเคราะห์ความรู้จะต้องมีการออกแบบกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยง และนักวิจัย

3.1.3 คุณภาพโครงการวิจัยหลังสิ้นสุดโครงการ ผศ.ดร.บุญชู แก้วส่อง⁶ (2553) กล่าวถึงคุณภาพโครงการวิจัยหลังสิ้นสุดโครงการ เพื่อเป็นเกณฑ์ชี้วัดการดำเนินโครงการวิจัยไว้เบื้องต้น 3 ประการ คือ

(1) นักวิจัยที่มีคุณภาพ (สร้างคน) เพื่อเป็นตัวชี้วัดทิศทางการทำงานของชุมชน ควรมีคนเก่งในชุมชนอย่างน้อยต้องมี 7-10 คน โดยจะต้องอธิบายให้เห็นว่านักวิจัย 7 – 10 คนนั้น มีการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรมอย่างไร

(2) ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย ต้องมีความรู้ใหม่และมีความเป็นวิชาการ

(3) รูปธรรมงานพื้นที่หลังสิ้นสุดโครงการ สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองและเกิดผลกระทบสูง และควรเป็นพื้นที่ที่มีงานวิชาการรองรับ มีการสื่อสารสังคมเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายในรูปแบบการเขียนบทความทางวิชาการ RE เป็นต้น

4. ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำตัวชี้วัด

1.1 หลักการในการกำหนดตัวชี้วัด

1.2 ระดับของตัวชี้วัด

1.3 ขั้นตอนการกำหนดตัวชี้วัด

1.4 คุณสมบัติของตัวชี้วัด

2. ตัวชี้วัดงานวิจัยและงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

⁶ ประชุมกลไกว่านที่ 17 ตุลาคม 2553

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำตัวชี้วัด

1.1 หลักการในการกำหนดตัวชี้วัด

หลักการจัดทำตัวชี้วัดโดยทั่วไปคือการแปลงสิ่งที่เป็นามธรรมที่สุดให้เป็นรูปธรรมมากที่สุด โดยเริ่มจากการกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจ โดยวิสัยทัศน์นั้นต้องมีการกำหนดช่วงเวลา เช่น ภายใน 5 ปีข้างหน้า จากนั้นจึงเชื่อมโยงวิสัยทัศน์และพันธกิจดังกล่าวไปสู่ตัวชี้วัด โดยผ่านกระบวนการ ดังนี้ (www.soc.soc.go.th)

ก. แปลงวิสัยทัศน์และพันธกิจเป็นแผนยุทธศาสตร์

วิสัยทัศน์และพันธกิจสามารถแปลงให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นโดยปรับให้เป็นยุทธศาสตร์ในระดับที่ลดหลั่นลงไป ยุทธศาสตร์มีทั้งสิ้น 3 ระดับ คือระดับนามธรรม (Corporate Strategy) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ในระดับแผนงานซึ่งจะเป็นเป้าหมายของแผนงานที่องค์กรต้องการ แต่การที่จะทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายได้นั้นต้องใช้ยุทธศาสตร์ระดับที่ 2 คือระดับที่เป็นกึ่งนามธรรมและกึ่งรูปธรรม (Business Strategy) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ระดับโครงการที่องค์กรกำหนดขึ้นเพื่อรองรับแผนงาน และโครงการเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการระบุว่าจะต้องทำอะไร และยุทธศาสตร์ระดับที่ 3 ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ระดับกิจกรรมเพื่อชี้ให้เห็นว่าองค์กรต้องทำอะไรจึงจะบรรลุเป้าหมายได้ และถือว่าเป็นแผนในระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Plan)

ข. แปลงแผนยุทธศาสตร์เป็นวัตถุประสงค์เชิงจุดมุ่งหมาย

เมื่อได้แผนระดับยุทธศาสตร์ แล้วองค์กรต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์เชิงจุดมุ่งหมาย ว่าแต่ละแผนงานดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์กับใครและอย่างไร การแปลงแผนระดับยุทธศาสตร์ ไปสู่แผนระดับกิจกรรมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระบุไว้ในแผนระดับกิจกรรมด้วยว่า อะไรเป็นตัวชี้วัดของผลผลิต (Output Indicator) และอะไรคือตัวชี้วัดของผลลัพธ์จากการนำผลผลิตไปใช้ (Outcome Indicator) ซึ่งต่างจากวัตถุประสงค์เชิงกิจกรรมที่แสดงให้เห็นว่า แต่ละแผนงานดำเนินการเพื่อให้เกิดกิจกรรมอะไร

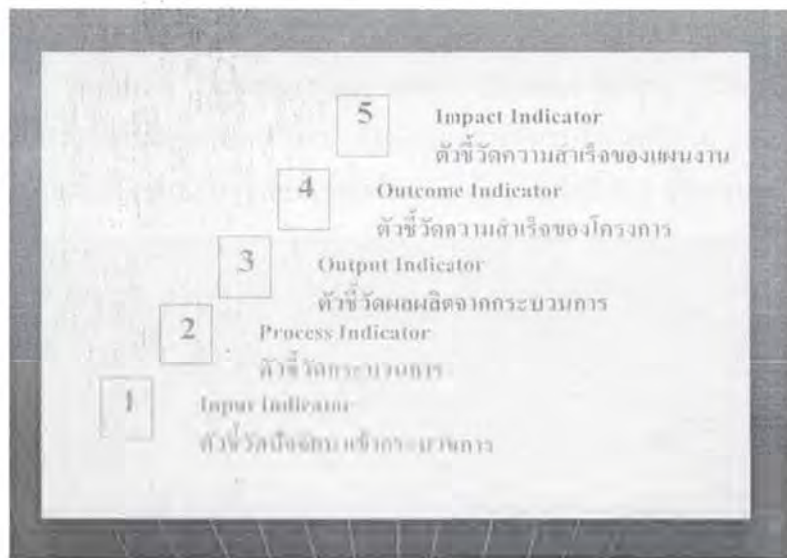
แนวคิดที่ใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงจุดมุ่งหมายคือ การกำหนดวัตถุประสงค์เป็นลำดับชั้น (Objective Tree) โดยเริ่มจากการกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ (End) ในระยะไกลๆ และยังเห็นไม่ชัด จากนั้นจึงกำหนดกลยุทธ์ (Mean) ที่จะทำให้งถึงเป้าหมายนั้น ซึ่ง Mean ในระยะไกลๆ ก็จะกลายเป็น End ที่ชัดเจนขึ้นแล้วจึงกำหนด Mean สำหรับ End ที่เริ่มชัดเจนขึ้นอีก จนกระทั่งได้ Mean ที่ชัดเจนที่สุด ซึ่งบอกองค์กรได้ว่าต้องทำอะไร

ค. แปลง Mean ที่ชัดเจนที่สุดเป็นแผนระดับกิจกรรมและตัวชี้วัด

เมื่อองค์กรทราบว่าจะต้องทำอะไรแล้ว ก็จะทำเป็นแผนระดับกิจกรรม (Action Plan) เพื่อใช้ในการปฏิบัติแล้วจึงกำหนดตัวชี้วัดกิจกรรมนั้น

4.2 ระดับของตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดมี 5 ระดับ ดังแผนผังที่ 2.2 ระดับของตัวชี้วัด

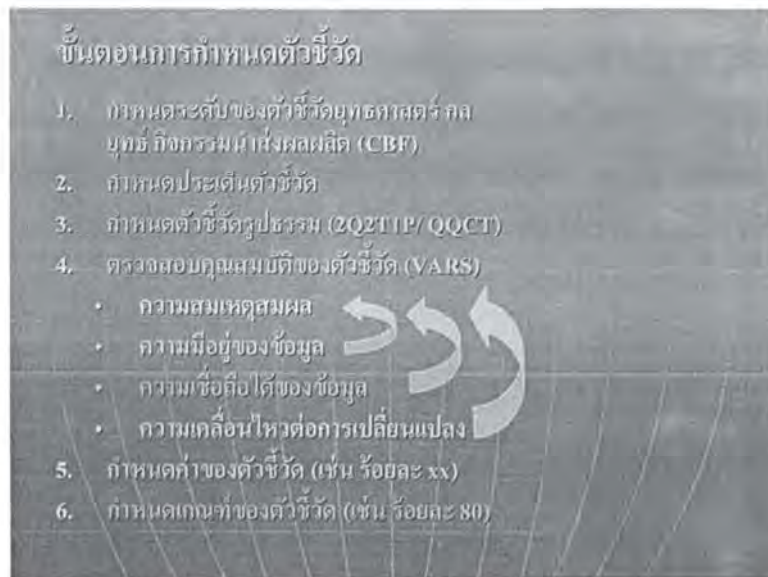
ที่มา : ผลการศึกษาเพื่อกำหนดตัวชี้วัดตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (www.soc.soc.go.th)

จากแผนผังที่ 2.2 การกำหนดตัวชี้วัดในรูปแบบการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Base Management: RBM) จะวัดที่ตัวชี้วัดผลผลิตจากกระบวนการ (Output Indicator) และตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ (Outcome Indicator) ซึ่งอยู่ในบันไดขั้นที่ 3 และ 4 โดย Output indicator จะวัดว่าดำเนินการแล้วเสร็จร้อยละเท่าไรของเป้าหมาย ส่วน outcome Indicator จะวัดว่าใครได้ประโยชน์จากโครงการ ดังนั้น ตัวชี้วัดปัจจัยนำเข้ากระบวนการ (Input Indicator) และตัวชี้วัดกระบวนการ (Process Indicator) ซึ่งอยู่ในบันไดขั้นที่ 1 และ 2 จะไม่ถูกนำมาใช้ในการประเมินผลโครงการ เนื่องจาก Input Indicator จะวัดว่าใช้งบประมาณหมดหรือไม่ ส่วน Process Indicator จะวัดปริมาณว่าทำอะไรบ้าง ซึ่งเป็นการเน้นที่การรายงานการใช้งบประมาณ ในส่วนของบันไดขั้นที่ 5 เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของแผนงาน (Impact Indicator) ถือว่าเป็น Policy indicator ซึ่งเป็นตัวชี้วัดในระดับยุทธศาสตร์และกลยุทธ์

Output และ Outcome มีความแตกต่างกันโดย Output คือสิ่งที่ทำออกมาเป็นผลิตผล (Product) ซึ่งวัดได้เมื่อสิ้นสุดการกระทำ แต่ Outcome คือผลประโยชน์ที่ได้จาก Product ซึ่งต้องทอดระยะเวลาไว้วงหนึ่ง (ประมาณ 6 เดือน) จึงจะวัดได้ การกำหนดตัวชี้วัดในระยะเริ่มแรกนั้นเป็นการกำหนดตัวชี้วัดแบบอุดมคติที่ไม่สามารถประเมินผลการทำงานได้จริง และมีการใช้ตัวชี้วัดระดับ Output Indicator มาก ซึ่งมักจะเป็นการลงบันทึกของผู้ปฏิบัติงานว่าได้ทำกิจกรรมนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว อย่างไรก็ตามตัวชี้วัดระดับ Output Indicator นั้น ยังไม่สามารถตอบได้ว่ากิจกรรมนั้นตอบสนองแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานได้มากน้อยเพียงใด จึงควรพัฒนาให้เป็น Outcome Indicator มากขึ้น

4.3 ขั้นตอนการกำหนดตัวชี้วัด

การกำหนดตัวชี้วัดควรเริ่มจากการพิจารณาว่าหน่วยงานต้องการตัวชี้วัดในระดับใด และต้องการที่จะใช้ตัวชี้วัดนั้นประเมินผลในประเด็นใด แล้วจึงกำหนดตัวชี้วัดขึ้นให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมตามลักษณะของตัวชี้วัดที่ดีที่กล่าวไว้ข้างต้น ในกรณีที่เป็นตัวชี้วัดระดับ Output ให้คำนึงถึงการวัดผลจาก ปริมาณผลผลิต (Quantity) คุณลักษณะ (Quality) ต้นทุน (Cost) และ เวลา (Time) จากนั้นให้ตรวจสอบว่าตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้นมานั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนหรือไม่ รวมถึงกำหนดค่าของตัวชี้วัดว่าจะให้ออกมาในลักษณะใด และมีเกณฑ์เท่าใด ดังแผนผังที่ 2.3 ขั้นตอนการกำหนดตัวชี้วัด

ที่มา : ผลการศึกษาเพื่อกำหนดตัวชี้วัดตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (www.soc.soc.go.th)

4.4 คุณสมบัติของตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดที่ดีนั้นควรมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สามารถวัดผลจากการกระทำได้ และไม่ก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อน โดยตัวชี้วัดที่พิสูจน์ได้เชิงรูปธรรม ได้แก่ ตัวชี้วัดทางด้าน ปริมาณ (Quantity) คุณลักษณะ (Quality) เวลา (Time) กลุ่มเป้าหมาย (Target Group) และสถานที่ (Place) และจะต้องมีคุณสมบัติที่ดีคือ มีความสมเหตุสมผลที่จะสามารถอธิบายได้ (Validity) มีข้อมูลที่สามารถสนับสนุนตัวชี้วัดได้ (Availability) มีความเชื่อถือได้ (Reliability) และมีความเคลื่อนไหวได้จากความไวต่อการเปลี่ยนแปลง (Sensitivity) อย่างไรก็ตามในกรณีที่การปฏิบัติงานถึงจุดอิ่มตัวสามารถใช้ตัวชี้วัดที่ยืนยันตัวเลขเดิมได้

นอกจากนั้นข้อมูลที่สามารถสนับสนุนตัวชี้วัดควรอยู่ในรูปของตัวเลข ซึ่งสามารถปรากฏออกมาได้ในหลายลักษณะคือ จำนวน สัดส่วน อัตราส่วน อัตรา ร้อยละ และค่าเฉลี่ย โดยข้อมูลตัวเลขเหล่านั้นสามารถนำมาใช้ในการประเมินตามเกณฑ์ได้ ดังนี้

(1) การเปรียบเทียบเกณฑ์สัมบูรณ์ เพื่อใช้วัดว่ากิจกรรมนั้นสามารถทำได้ สมบูรณ์ครบถ้วนหรือไม่

(2) การเปรียบเทียบเกณฑ์มาตรฐานเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อใช้วัดว่ากิจกรรมนั้นสามารถทำได้ใกล้เคียงค่ามาตรฐานกลาง เช่น สูงกว่า เท่ากับ หรือต่ำกว่าค่ามาตรฐานกลาง

(3) การเปรียบเทียบเกณฑ์มาตรฐานเชิงนโยบาย เพื่อใช้วัดว่ากิจกรรมนั้นสามารถทำได้ใกล้เคียงปริมาณความต้องการที่กำหนดนโยบายของรัฐบาลหรือแผนของกระทรวง เช่น สูงกว่าแผน เท่ากับแผน หรือต่ำกว่าแผน

(4) การเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวเชิงพัฒนา เพื่อใช้วัดว่ากิจกรรมนั้นสามารถทำได้ดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ หรือมาตรฐานอื่นเพื่อเปรียบเทียบผลงาน จึงต้องเปรียบเทียบกับผลงานเดิม

ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลตัวชี้วัดสามารถทำได้โดยสัมภาษณ์ (interview) สอบถาม (questionnaire) สังเกตการณ์ (observation) และจากเอกสาร (document) โดยมีแหล่งที่มาของข้อมูล 3 ระดับ คือ ระดับโครงการ ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ

4.5 ตัวชี้วัดงานวิจัยและงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เสมอ ถ้าน้อย (2549 : อ้างในสุวรรณ บัวพันธ์, 2554) การวิจัยที่ดี ควรมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

(1) การวิจัยเป็นการค้นคว้าที่ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ และความมีระบบ
(2) การวิจัยเป็นงานที่มีเหตุมีผล และมีเป้าหมายที่แน่นอน
(3) การวิจัยจะต้องมีเครื่องมือ หรือเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความเที่ยงตรง และเชื่อถือได้

(4) การวิจัยจะต้องมีการรวบรวมข้อมูลใหม่ และได้ความรู้ใหม่ ความรู้ที่ได้อาจเป็นความรู้เดิมได้ในกรณีที่มีงานวิจัยเพื่อตรวจสอบซ้ำ

(5) การวิจัยมักเป็นการศึกษาค้นคว้าที่มุ่งหาข้อเท็จจริง เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ หรือพัฒนาทฤษฎี ทฤษฎี หรือตรวจสอบทฤษฎี

(6) การวิจัยต้องอาศัยความเพียรพยายาม ความซื่อสัตย์ กล้าหาญ บางครั้งจะต้องฝ่าติดตามผลบันทึกผลอย่างละเอียดใช้เวลานาน บางครั้งผลการวิจัยขัดแย้งกับบุคคลอื่น อันอาจทำให้ได้รับการโจมตีผู้วิจัยจำต้องใช้ความกล้าหาญนำเสนอผลการวิจัยตรงตามความเป็นจริงที่ค้นพบ

(7) การวิจัยจะต้องมีการบันทึก และเขียนรายงานการวิจัยอย่างระมัดระวัง

สุวรรณ บัวพันธ์ (2554)⁷ กล่าวถึงตัวชี้วัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ ไว้ว่า สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้พัฒนาเกณฑ์ในการคัดเลือกโครงการวิจัยเด่น โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ไว้ดังนี้

(1) เป็นโครงการวิจัยที่มีกระบวนการวิจัยที่ชัดเจน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ

(2) ผลการวิจัยสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือหาทางออกให้แก่ชุมชนได้

(3) เกิดผลกระทบ (impact) ที่เป็นรูปธรรม เช่น เกิดเครือข่าย เกิดกลไกการทำงานหรือองค์ความรู้ที่นำไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นได้ หรือมีการขยายผลสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน เป็นต้น

(4) มีการพัฒนาคน หรือสร้างคน ให้เป็นผู้คิด วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลในการตัดสินใจ

(5) มีทีมวิจัยที่สามารถนำเสนอกระบวนการวิจัย และผลจากการศึกษาวิจัยสู่สาธารณะได้ (เนื่องจากโครงการที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องมีการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน)

โกมล สนั่นก้อง (2551 : 49)⁸ กล่าวว่าผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีคุณสมบัติที่ดี ดังนี้

(1) เห็นประวัติศาสตร์ความมาของชุมชนนั้น เป็นมาอย่างไรในแต่ละยุคสมัย

(2) เห็นข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลบริบทแวดล้อมชุมชนและบริบทประเด็นการศึกษาในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

(3) เห็นข้อมูลสภาพปัญหา กลุ่มผู้ได้รับปัญหา ผลกระทบที่เกิดขึ้น และการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน

(4) เห็นการเก็บข้อมูลในที่มีความหลากหลายวิธีในประเด็นศึกษาเดียวกันเพื่อตรวจสอบและเพิ่มเติมความลึกของข้อมูล

(5) เห็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มคนที่หลากหลาย แตกต่างอย่างน้อย 3 กลุ่มในเรื่องเดียวกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำ

(6) เห็นการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา ผลที่ได้นั้นอาจสำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ได้ โดยสามารถอธิบายเหตุ ปัจจัยของผลที่เกิดขึ้น

(7) เห็นคุณค่า ความหมายใหม่ หรือองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจน

(8) เห็นบทเรียนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำงานของทีมวิจัย ชุมชนวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง

⁷ สุวรรณ บัวพันธ์. การพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน. ปริญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชุมชนสำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 2554

⁸ โกมล สนั่นก้อง. การพัฒนากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ สำหรับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน. ปริญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและพัฒนาชุมชนสำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 2551

(9) เห็นข้อเสนอแนะภายหลังจากงานวิจัยสิ้นสุดลงในแง่ของวิจัย การพัฒนาระดับพื้นที่ชุมชน และท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความต้องการขององค์กรท้องถิ่น หน่วยราชการ คนในชุมชนและผู้สนับสนุนงบประมาณ

(10) เห็นการเชื่อมโยงและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องในชุมชนและท้องถิ่น

(11) เห็นแนวทางและรูปแบบวิธีการ(มรรค)ที่นำไปใช้ในการพัฒนาแก้ไขปัญหา

(12) เห็นข้อมูลส่วนอื่นๆ ที่เป็นส่วนประกอบและมีผลให้งานวิจัยเกิดความสมบูรณ์มากขึ้น ได้แก่ ภาพประกอบ ประวัตินักวิจัย เอกสารอ้างอิง ตลอดจนกรอบคิด ทฤษฎีที่นำมาใช้(หากจำเป็นต้องใช้)

รายงานผลการจัดเวทีสังเคราะห์ความรู้โครงการวิจัยเด่น ปี 2545 – 2546 ผ่านมุมมอง "คนทำวิจัย" ของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2547 : 85-87) เมื่อวันที่ 17-18 ธันวาคม 2547 มีข้อสรุปผลการดำเนินงานของโครงการที่ดี ดังนี้

(1) การนำความรู้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์

(2) เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในทีมวิจัย และมีการทำงานเป็นทีม

(3) เกิดการสร้างพลังจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของพื้นที่เป้าหมายโครงการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

(4) การได้รับความยอมรับจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในชุมชน โดยการเข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงานกับโครงการวิจัย

(5) เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย

(6) เกิดการนำกระบวนการวิจัยไปใช้ในการทำงานอื่นๆ ของชุมชนหรือหน่วยงานที่เข้าร่วมเป็นภาคีโครงการวิจัย

(7) ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง "ชาวบ้านสามารถทำวิจัยได้"

นอกจากนี้ บทสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลาง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย , 2551 : 80-85) พบว่า ความสำเร็จของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สามารถขยายผลได้มี 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) พื้นที่เดิมประเด็นใหม่ มีลักษณะการขยายขอบเขตพื้นที่การวิจัยและสร้างการเรียนรู้กับกลุ่มเป้าหมายใหม่ หรือการศึกษารายละเอียดในเชิงลึกเพื่อยกระดับความรู้ การขยายผลโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในลักษณะนี้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

(1.1) การขยายผลรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใน 2 ลักษณะ ดังนี้

(1.1.1) การขยายผลในเชิงพื้นที่ โดยขยายขอบเขตพื้นที่เป้าหมายให้ครอบคลุมพื้นที่และเพิ่มจำนวนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างการเรียนรู้และขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นได้ทั้งโจทย์วิจัยใหม่หรือโจทย์วิจัยที่เชื่อมโยงกับโจทย์วิจัยเดิมก็ได้

(1.1.2) การขยายผลเชิงประเด็น เป็นการศึกษาให้เห็นรายละเอียดในเชิงลึก เพื่อต่อยอดหรือยกระดับโครงการวิจัยให้คมชัดมากขึ้น

(1.2) พื้นที่ใหม่ประเด็นเดิม เป็นการขยายปริมาณพื้นที่การวิจัย โดยจะต้องขยายจากพื้นที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเดิมไปยังพื้นที่ใหม่ มี 2 ลักษณะ คือ

(1.2.1) การนำผลและกระบวนการวิจัยไปใช้บางส่วนไปปรับใช้ในพื้นที่ใหม่ หรือการนำผลการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปประยุกต์ใช้ในงานหรือกิจกรรมของชุมชน

(1.2.2) การนำแนวคิด หลักการ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปใช้ในชุมชนอื่นโดยใช้ประเด็นการวิจัยของพื้นที่เป็นตัวตั้งหรือมีลักษณะที่คล้ายกัน

(1.3) การขยายผลสู่ภาคีหน่วยงาน เป็นการขยายผลการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในเชิงรับไปยังหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการนำผลและกระบวนการบางส่วนไปใช้เพื่อสร้างการเรียนรู้ภายในหน่วยงานตามลักษณะการใช้ประโยชน์ใน 2 ลักษณะ ดังนี้

(1.3.1) สถาบันการศึกษา เป็นการขยายผลที่มุ่งเน้นการใช้พื้นที่งานวิจัยเป็นแหล่งเรียนรู้ การใช้กระบวนการวิจัยเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ของนักศึกษา หรือ การเรียนรู้วิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแวดวงวิชาการ และนักวิจัยได้พัฒนาศักยภาพของนักวิจัยเป็นอาจารย์พิเศษให้กับสถาบันการศึกษา

(1.3.2) หน่วยงานองค์กรภาครัฐ/เอกชน เป็นการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่สนใจชุดความรู้จากการดำเนินงานของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2551:80-85) ผลความสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากการสังเคราะห์โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคใต้ มี 3 ด้านดังต่อไปนี้

(1) คุณค่าที่เกิดขึ้น มีหลากหลายมิติ ดังต่อไปนี้

(1.1) คุณค่าขององค์ความรู้ ภูมิปัญญา องค์ความรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน และการบริหารการศึกษาในโรงเรียน

(1.2) คุณค่าของการทำวิจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานส่วนรวม

(1.3) คุณค่าของคน คุณค่าในตนเอง ที่มีส่วนในการสร้างชุมชน สร้างคนให้เป็นคนที่มีศีลธรรม มีอุดมการณ์ และมีจิตสำนึก

(1.4) คุณค่าที่เกิดกับชุมชนท้องถิ่น เป็นคุณค่าที่มาจากการส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวบ้านทำงานวิจัยเองและเป็นอีกหนึ่งแนวทางของการพัฒนาคน “สร้างคนให้เป็นคนให้มีศีลธรรม อุดมการณ์ และจิตสำนึก”

(1.5) คุณค่าที่เกิดกับทรัพยากรของชุมชน

(2) เพิ่มพลัง ในหลายด้านที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

(2.1) พลังในความรู้ พลังนวัตกรรมเพื่อนำไปแก้ไขปัญหาและเป็นพลังเชิงนโยบาย

(2.2) พลังในการแก้ปัญหา โดยการกระตุ้น ประสานกลุ่มคนต่างๆให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาผ่านเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(2.3) พลังผลักดันเชิงนโยบายระดับชุมชน/ ท้องถิ่นและเหนือท้องถิ่น

(3) สุขุมสุข เป็นความต่อเนื่องมาจากผลการวิจัยทั้ง 2 ข้อ เกิดความสุขในตนเองที่เกิดกับจิตวิญญาณ สำนึก อิสระ เกิดความภูมิใจ และชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง

วิทยา อารณ (2550 : 33) ได้สรุปผลประสบการณ์ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จสูงมีจุดเด่น คือ การวิจัยที่เกิดจากความต้องการอย่างแรงกล้าของคนในชุมชน การจัดโครงสร้างการดำเนินงานวิจัย ให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งในทีมวิจัยและชุมชน หัวหน้าโครงการที่มีจิตสาธารณะ เปิดกว้าง มีแนวคิดและทักษะในงานวิจัยและพัฒนาชุมชนสูงทำให้งานสำเร็จได้ และทีมวิจัยให้ความสำคัญกับกระบวนการวิจัยมากกว่าเนื้อหา

สุวรรณ บัวพันธ์ (2554) ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการวิจัยที่มีคุณภาพภาคอีสานพบว่าปัจจัยที่สำคัญ อยู่ 3 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 ปัจจัยที่ใส่เข้าไป (Input) ได้แก่

ขั้นตอนการเตรียมทีมวิจัย กล่าวคือ

- การพัฒนาโจทย์วิจัยตามความต้องการของชุมชน

- การสร้างทีมวิจัยที่มาจากกลุ่มคนที่ใฝ่การเรียนรู้และมีจิตสาธารณะ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะที่โดดเด่นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (กาญจนา แก้วเทพ, 2552: 16)

- การทำความเข้าใจในแนวคิดและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกันกับชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้นวิเคราะห์ปัญหา พัฒนาโจทย์วิจัย การสร้างการมีส่วนร่วมจากทีมวิจัยจากหลากหลายกลุ่มคน หลากหลายบทบาทหน้าที่ในชุมชน การเตรียมทีมและการจัดแบ่งบทบาทการทำงานที่ดี การวางแผน กำหนดเป้าหมายและทิศทางร่วมกันที่ชัดเจน ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว

ด้านที่ 2 ปัจจัยด้านกระบวนการ (Process) ได้แก่

- การติดตามสรุปผลข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูลร่วมกันของทีมวิจัยและชุมชน เป็นระยะ

- ความถูกต้อง โปร่งใสและมีประสิทธิภาพของการจัดการงบประมาณโครงการ

- การประชุมทีมวิจัยเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่องร่วมกัน เช่น การออกแบบ เครื่องมือ วิธีการเก็บข้อมูลอย่างถูกต้องและสอดคล้องกับเนื้อหา ประเด็นศึกษา

อย่างรอบด้าน มีการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลร่วมกันกับคนในชุมชน มีการนำเสนอผลการวิจัยทั้งรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์สู่ชุมชนเป็นระยะ รวมถึงมีการประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยที่หลากหลายวิธีการเพื่อสื่อสารกับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน

ด้านที่ 3 ผลที่เกิดขึ้น (Out-put) และผลกระทบจากโครงการ (Impact) มีหลายด้าน ดังต่อไปนี้

- พัฒนาคน ให้มีทักษะ มีความสามารถในการทำวิจัย มีการวิเคราะห์ปัญหา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การบันทึกและการเขียนรายงาน
 - การพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการปัญหาและพัฒนาข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดการปัญหาและการพัฒนาต่อในอนาคต
 - เกิดการพัฒนาเครือข่ายและกลไกการจัดการปัญหาในรูปแบบต่างๆ อาทิเช่น เกิดกลุ่มคนทำงานและมีแนวทางในการเฝ้าระวังป้องกันปัญหาในอนาคต
 - เกิดแผนงานและงบประมาณในการจัดการปัญหาทั้งในระยะสั้น ระยะยาวของชุมชนเพื่อจัดการปัญหาและพัฒนาชุมชน
 - เกิดความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในชุมชนให้การสนับสนุนงบประมาณในการแก้ปัญหาในระยะยาว
 - มีการเผยแพร่และการขยายผลการแก้ปัญหาต่อสาธารณชน ได้แก่ สื่อต่างๆ และเป็นแหล่งเรียนรู้
 - มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องร่วมกับกลุ่มคนที่หลากหลาย มีการยกระดับการทำงาน
- นอกจากนี้ในงานวิจัยของ (สุวรรณ บัวพันธ์) ยังกล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานโดยกระบวนการสนับสนุนของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานจากการถอดบทเรียนโครงการศูนย์ประสานงานที่สนับสนุนโครงการคุณภาพทั้งหมด 8 แห่ง มาสรุปประมวลเป็นภาพรวมทั้งหมด ในด้านปัจจัย เงื่อนไขที่สำคัญในการสนับสนุนให้โครงการวิจัยเกิดคุณภาพ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะก่อนการวิจัย ระยะระหว่างการทำโครงการวิจัย และระยะหลังการวิจัย ไว้ดังต่อไปนี้

ระยะก่อนการวิจัย มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานของ Node และความสอดคล้องกับประเด็นปัญหาพื้นที่
2. การศึกษาชุมชนและพัฒนาพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ในการวิจัยและการกำหนดประเด็นศึกษาวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการทำงานในระยะยาวและการเคลื่อนไหวทางสังคม/นโยบาย
3. การค้นคน คัดทีมวิจัย และการประเมินศักยภาพพื้นที่ มีความจำเป็นที่ต้องเลือกพื้นที่มีศักยภาพระดับหนึ่งที่จะทำให้การวิจัยมีความสำเร็จสูง

4. นักวิจัยต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานด้านความรู้ ความสามารถเป็นทุนเดิมที่มีความสำคัญต่อดำเนินโครงการวิจัยให้มีคุณภาพและส่งผลกระทบสูง

5. กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย มีกระบวนการและวิธีการในหลายลักษณะตามความสนใจและเป้าหมายการทำงาน

6. ความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่าง Node กับ นักวิจัย เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำงานร่วมกันเพื่อไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ซึ่งได้พัฒนาขึ้นทั้งก่อนการวิจัย ระหว่างการวิจัยและหลังการวิจัย แต่โดยส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นก่อนการทำงานร่วมกัน

ระยะระหว่างการดำเนินการวิจัย มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การมองเป้าหมายระยะยาวของโครงการวิจัย และการวิเคราะห์ประเมินศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็ง ของนักวิจัยและทีมเป็นระยะๆ ดังนี้

1.1 เห็นภาพรวมและเป้าหมายของโครงการว่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไร

1.2 วิเคราะห์ศักยภาพและจุดอ่อนของทีมวิจัย และประเมินการทำงานของทีมวิจัยและชุมชน เพื่อหาเครื่องมือและวิธีสร้างการเรียนรู้และเสริมความรู้ประสบการณ์ให้กับทีมวิจัย

2. การเตรียมชุมชนวิจัย เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการทำโครงการวิจัยนี้ ก่อนเริ่มปฏิบัติการวิจัยจริง

3. การเสริมความรู้ ทักษะประสบการณ์ เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ใน 3 ระยะ คือ ช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงปลาย ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการทำงานวิจัยให้กับทีมวิจัย

4. การสร้างกระบวนการคิด การวางแผนและปฏิบัติการการวิจัย การหาแนวทางแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ เป็นการลงพื้นที่ชุมชนวิจัยเพื่อติดตามสนับสนุน และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยและชุมชนวิจัย

5. การปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ

6. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

7. การประสานความร่วมมือกับบุคคลและหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนโครงการวิจัยทุกขั้นตอนหรือตามโอกาส

ระยะหลังการวิจัย มีกระบวนการที่สำคัญๆ ดังนี้

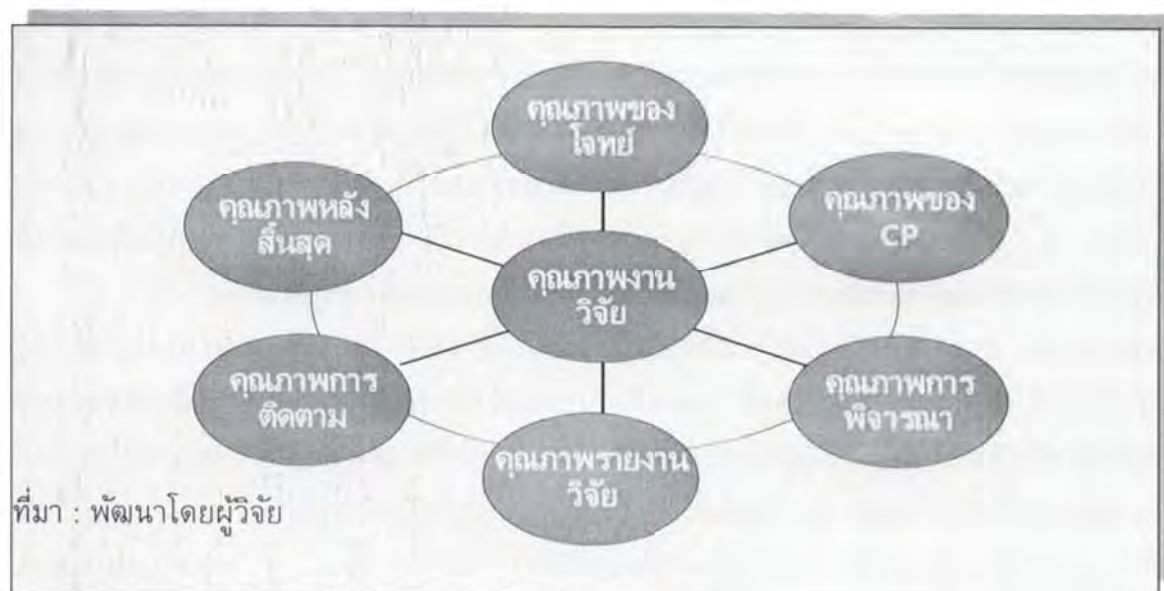
1. การนำเสนอผลการวิจัยสู่สาธารณะ และผลักดันสู่ภาคนโยบายในระดับชุมชน ระดับหน่วยงาน เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้และสร้างทางเลือกใหม่ๆ ให้กับสังคม

2. การพัฒนาข้อมูล การผลิตสื่อ การประสานสื่อสารมวลชนเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ แหล่งศึกษาดูงาน

3. การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและยกระดับสู่บทบาทที่เสี่ยง

4. การพัฒนาโจทย์วิจัยต่อยอดและจัดทำโครงการพัฒนาต่อยอดผลการวิจัยจากแหล่งทุนต่างๆ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในหลายๆ ด้าน

จากการศึกษาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และตัวชี้วัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อเพื่อจำแนกตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับทีมวิจัย ดังแผนผังที่ 2.4 แสดงการจำแนกตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน

การสื่อสาร

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและบทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำมาสรุปใจความสำคัญตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการสื่อสารและประเภทของทฤษฎีการสื่อสาร
2. การสื่อสาร ความหมายและองค์ประกอบของการสื่อสาร
3. รูปแบบของการสื่อสาร
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

1. ทฤษฎีการสื่อสาร⁹

คือ การอธิบายการสื่อสารในด้านความหมาย กระบวนการ องค์ประกอบ วิธีการ บทบาทหน้าที่ ผล อิทธิพล การใช้ การควบคุม แนวคิดของศาสตร์ต่าง ๆ แนวโน้มอนาคต และปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสื่อสาร แต่การอธิบายต้องมีการอ้างอิงอย่างมีเหตุผลที่ได้จากหลักฐาน เอกสาร หรือปากคำของมนุษย์

⁹ อ้างอิงจากเอกสารทฤษฎีการสื่อสาร วันที่ 24 มิถุนายน 2552

ประเภทของทฤษฎีการสื่อสาร

ทฤษฎีการสื่อสารก็คือการอธิบายการสื่อสารในด้านความหมาย กระบวนการ องค์ประกอบ หลักการ วิธีการ บทบาทหน้าที่ ผล อิทธิพล การใช้ การควบคุม ปรัชญาการณที่เกี่ยวกับการสื่อสาร สภาพปัญหา และแนวโน้มในอนาคต รวมทั้งการอธิบายแนวคิดของศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสื่อสาร เราอาจจำแนกทฤษฎีการสื่อสารออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

(1) ทฤษฎีการสื่อสารแนวปฏิบัติ (Operational theory) ใช้เป็นหลักในการบริหาร และปฏิบัติงานสื่อสารทุกประเภทในสาขาวิทยาศาสตร์ และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาสร้างเป็นกลยุทธ์ ทฤษฎีการสื่อสารแนวปฏิบัติสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งในด้านการศึกษา การพัฒนาอารมณ์ และจิตใจ รวมทั้งการพัฒนาพฤติกรรม อาทิ การใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ ความเพลิดเพลิน ความบันเทิงหรือจิตบำบัด นอกจากนี้ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารเพื่อการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ผ่านช่องทางสื่อที่หลากหลาย อาทิ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ ภาพยนตร์ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์

(2) ทฤษฎีการสื่อสารแนวปรัชญาวิทยาศาสตร์ (Scientific-philosophical theory) ใช้เป็นหลักในการแสวงหา หรือพิสูจน์ข้อเท็จจริง หรือสัจจะ ในเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อนำไปเป็นพื้นฐานหลักเพื่อการพัฒนาการบริหารหรือการปฏิบัติงานการสื่อสารทุกประเภท รวมทั้งใช้เป็นหลักในการปรับปรุงวิพากษ์วิจารณ์สื่อ หรือการสื่อสารให้มีคุณค่าในเชิงสร้างสรรค์ เป็นการศึกษาค้นคว้าลึกซึ้งในความหมายปรัชญา วัตถุประสงค์บทบาทหน้าที่ สิทธิเสรีภาพ และความรับผิดชอบของการสื่อสารประเภทต่าง ๆ แนวราบ ได้แก่ การศึกษาความสัมพันธ์เกี่ยวโยงระหว่างนิเทศศาสตร์กับศาสตร์อื่น ๆ อาทิ จิตวิทยา สังคมวิทยา สังคมศาสตร์แขนงต่าง ๆ

(3) ทฤษฎีการสื่อสารแนววิพากษ์ (Critical theory) ใช้เป็นหลักในการศึกษาวิจัย และวิพากษ์วิจารณ์การสื่อสารภายในองค์กร การสื่อสารสาธารณะ การสื่อสารมวลชน การสื่อสารระหว่างประเทศ หรือการสื่อสารของโลก สามารถใช้เป็นพื้นฐานความคิดของการสร้างสมมติฐานในงานวิจัย และการแสวงหาแนวหรือประเด็นในการวิพากษ์วิจารณ์สื่อหรือการสื่อสารโดยนักวิชาการ หรือนักวิจารณ์สื่อ (media critics)

2. การสื่อสาร ความหมายและองค์ประกอบของการสื่อสาร

ความหมายและองค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสาร (Communication) หมายถึง กระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลจากผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับข่าวสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงให้ผู้รับข่าวสารมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับมา โดยคาดหวังให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งต้องการ

องค์ประกอบของการสื่อสาร ประกอบด้วย

1. ผู้ส่งข่าวสาร (Sender)
2. ข้อมูลข่าวสาร (Message)
3. สื่อในช่องทางการสื่อสาร (Media)

4. ผู้รับข่าวสาร (Receivers)
5. ความเข้าใจและการตอบสนอง

กระบวนการสื่อสาร

กระบวนการสื่อสาร (Communication Process) เริ่มต้นจากผู้ส่งข่าวสาร (Sender) ทำหน้าที่เก็บรวบรวม แนวความคิดหรือข้อมูล จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ แล้วแปลงแนวความคิดหรือข้อมูลออกมาเป็น ข่าวสาร (Message) แล้วใส่รหัส (Encoding) ในรูปแบบตัวอักษร น้ำเสียง สัญลักษณ์ การเคลื่อนไหว ฯลฯ แล้วส่งไปยังผู้รับข่าวสาร (Receivers) ผ่านสื่อกลาง (Media) ในช่องทางการสื่อสาร (Communication Channels) ประเภทต่าง ๆ หรืออาจจะถูกส่งจากผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับข่าวสารโดยตรง เมื่อผู้รับข่าวสาร ได้รับข่าวสารแล้วจะถอดรหัส (Decoding) ตามความเข้าใจและประสบการณ์ในอดีต หรือสภาพแวดล้อมในขณะนั้น และมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับไปยังผู้ส่งข่าวสารซึ่งอยู่ในรูปของความรู้ ความเข้าใจ การตอบรับ การปฏิเสธ

คุณลักษณะของผู้ประสบความสำเร็จในการสื่อสาร

1. มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ
2. มีทักษะในการสื่อสาร
3. เป็นคนช่างสังเกต เรียนรู้ได้เร็ว และมีความจำดี
4. มีความซื่อตรง มีความกล้าที่จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
5. มีความคิดสุขุม รอบคอบ
6. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
7. คิดและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี
8. มีความสามารถแยกแยะและจัดระเบียบข่าวสารต่าง ๆ
9. มีความสามารถในการเขียนได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
10. มีศิลปะและเทคนิคการจูงใจคน
11. รู้ขั้นตอนการทำงาน
12. มีมนุษยสัมพันธ์ดี

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

โดยทั่วไปวัตถุประสงค์ของการสื่อสารมีลักษณะคือ

1. การสื่อสารเพื่อควบคุม เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้ให้เป็นไปในทางที่ต้องการ
2. เพื่อรวบรวมข้อมูล ของตัวเรา (ประเมินตนเอง เพื่อพัฒนาตนเอง) ของบุคคลอื่น (เพื่อประเมินเกี่ยวกับตัวเรา เพื่อเรียนรู้ทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดเห็น ค่านิยม) หรือรอบตัวเรา (เพื่อได้รู้การเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น)
3. เพื่อการสังคม เช่น การพบปะสังสรรค์ การประชุม สัมมนา การพูดคุย

4. เพื่อลดความตึงเครียด รู้สึกดีขึ้นถ้าเราได้ระบาย หรือได้พูดคุยปัญหาเกี่ยวกับเพื่อน

ลักษณะของการสื่อสาร

- การสื่อสารเกี่ยวข้องกับการ ก่อให้เกิดความหมายกับผู้ฟัง
- การสื่อสารเกี่ยวข้องกับการส่งข้อมูลจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง
- การสื่อสารเกี่ยวข้องกับการกระตุ้นเตือน ชักนำให้บุคคลคล้อยตามหรือเห็นด้วย
- การสื่อสารเกิดขึ้นตลอดเวลา : อาจไม่รู้ตัว หรือไม่ตั้งใจ ขณะอ่านหนังสือก็ได้ยิน

เสียงพูดของคนอื่น

- การสื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ: ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ อารมณ์ ที่เปลี่ยนไป
- การสื่อสารทุกอย่างย่อมมีเป้าหมาย: เมื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารมากขึ้น ความสับสนจะ

น้อยลง

- การสื่อสารเป็นสังคมอย่างหนึ่ง: ความต้องการทางสังคม ทำให้คนอยากจะคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น

- การสื่อสารทุกอย่างจะแสดงให้เห็นสองลักษณะของการสื่อสาร เช่น คำขอร้อง คำพูดที่สนุกสนาน สัมพันธ์กับท่าทางเช่นยิ้ม หัวเราะ

- การสื่อสารเป็นเรื่องสลับซับซ้อน เช่น การบอกเล่าเรื่องต่อกัน จะแตกต่างกันไป เพราะนำเอาพฤติกรรมเข้าไปเกี่ยวข้อง

ระดับกิจกรรมทางการสื่อสาร

1. ระดับตัวเอง : สื่อสารกับตัวเอง วิเคราะห์ตัวเอง เตือนตัวเอง
2. ระดับระหว่างบุคคล : ลดความกลัว สร้างความไว้วางใจกัน กล้าแสดงออก
3. ระดับกลุ่มย่อย : เป็นประชาธิปไตย ทุกคนมีส่วนร่วมปรึกษาหารือ มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน

4. ระดับเทคโนโลยี: รวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์

5. ระดับชุมชน: กลุ่มเฉพาะ เพื่อแจ้งข้อมูล ชักชวนให้คล้อยตาม หรือเพื่อความบันเทิง

6. ระดับมวลชน: ใช้สื่อที่หลากหลายมากขึ้น

สภาพของการสื่อสาร (Communication Context)

- สภาพแวดล้อมที่มีตัวตน มองเห็นได้
- สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่
- สภาพทางด้านจิตวิทยา เช่นความรู้สึกเป็นมิตร
- สภาพทางด้านจังหวะเวลา เช่นกิจกรรมบางอย่างจะเกิดขึ้นในเวลากลางคืนเท่านั้น

ผลกระทบจากการสื่อสาร

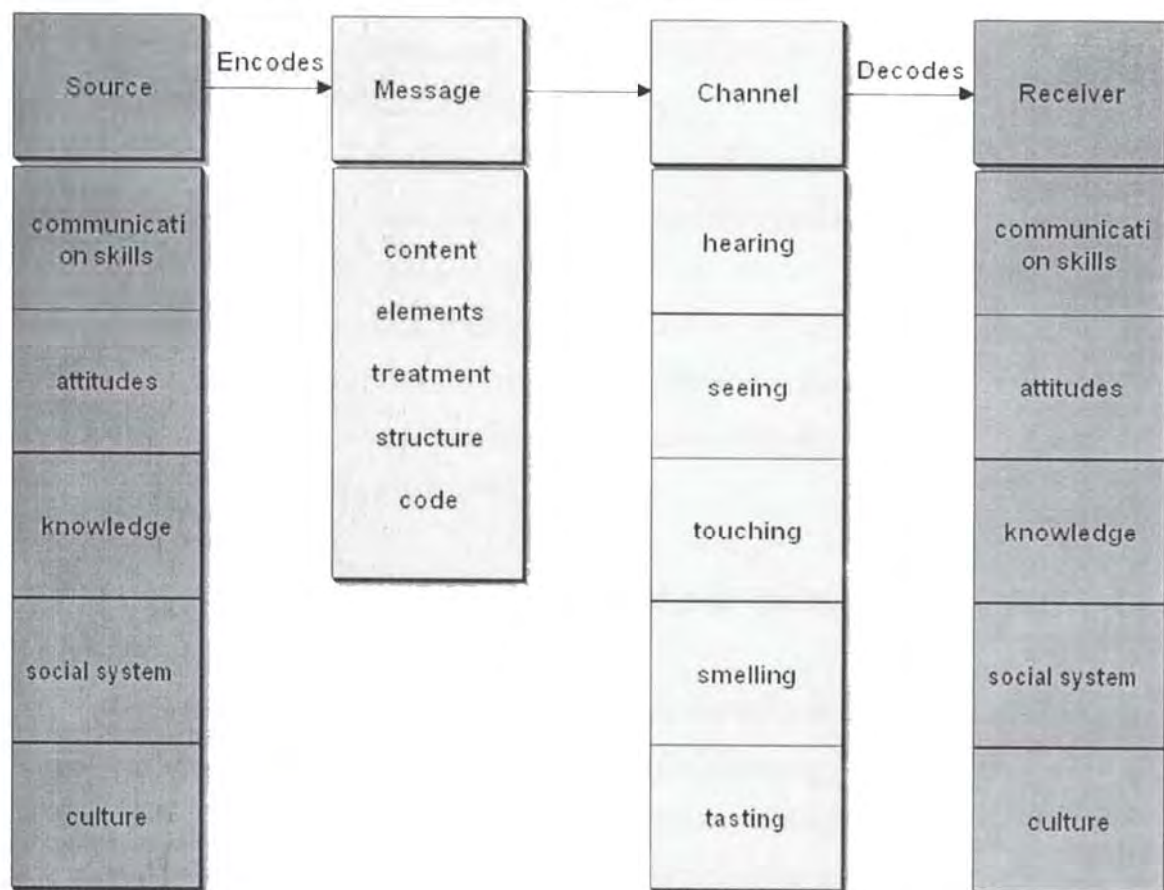
ผลกระทบจากการสื่อสาร หมายถึง การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับข่าว ในแนวทางที่ผู้ส่งข่าวต้องการ อาจเกิดขึ้นได้ ดังนี้

- การเปลี่ยนแปลงความรู้: ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ
- การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ: ทางบวก หรือลบ
- การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม: การซื้อสินค้าเพิ่ม มาทำงานตรงเวลา การแต่งตัวที่เหมาะสม การบริโภคเพิ่มขึ้นหรือลดลง

5. รูปแบบของการสื่อสาร

5.1 รูปแบบการสื่อสารของบาร์นลันด์ (Barnlund's Transaction Model of Communication) ประกอบไปด้วย 1) แหล่งข่าว 2) ข่าวสาร 3) ช่องทาง 4) ผู้รับข่าว (David K. Berlo, *The Process of Communication* (New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1960)

Berlo's Model of Communication

A Source encodes a message for a channel to a receiver who decodes the message:
S-M-C-R Model.

5.2 แบบจำลองของทฤษฎีสารสนเทศของ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ที่พัฒนาเป็นแบบจำลองทางจิตวิทยาว่าด้วยองค์ประกอบของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่รู้จักกันดีในนามของ S M C R (Source, Message, Channel, Receiver) The Process of Communication, 1960) กระบวนการการสื่อสารที่เสนอ การเข้ารหัสและการถอดรหัส (encoding-decoding) ของผู้ส่งสารและผู้รับสารและทำให้เห็นว่าการสื่อสารของมนุษย์และของสื่อมวลชนจะมีประสิทธิผลสูงก็ต่อเมื่อการเข้ารหัสถอดรหัสที่ดี ผู้สื่อสารทั้งสองฝ่ายจะต้องมีความรู้ความสามารถในการแปลสารสนเทศ (information) เป็นสาร (message) และแปลงสารเป็นสารสนเทศได้ทั้งสองทิศทาง

5.3 รูปแบบการสื่อสารตามทฤษฎี S M C R ประกอบด้วย

ผู้ส่ง (source) ต้องมีความชำนาญ ทักษะ ทักษะ ความรู้ ระบบสังคม และวัฒนธรรมเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการ “การเข้ารหัส” (encode) เนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสารมีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง และควรจะสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสมและง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

ข้อมูลข่าวสาร (message) เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา ต้องมี องค์ประกอบ โครงสร้าง เนื้อเรื่อง การทำข่าว รหัส สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร

ช่องทางในการส่ง (channel) หมายถึง การที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสาร ข้อมูลโดยผ่านประสาณสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

ผู้รับ (receiver) ต้องมีความชำนาญ ทักษะ ความรู้ ระบบสังคม วัฒนธรรม เป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถในการ “การถอดรหัส” (decode) สาร เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ระดับความ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม เช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งจึงจะทำให้การสื่อสารความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ปัจจัยที่จะทำให้การสื่อสารตามทฤษฎี S M C R ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่

1. **ทักษะในการสื่อสาร (communication skills)** หมายถึง ทักษะซึ่งทั้งผู้ส่งและผู้รับ ที่มีชำนาญในการส่งและการรับการเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้อย่างถูกต้อง เช่น ผู้ส่งต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาพูดที่ถูกต้อง ชัดเจนฟังง่าย มีการแสดงสีหน้าหรือท่าทาง ลีลาในการพูด น่าฟัง หรือการเขียนด้วยถ้อยคำสำนวนที่ถูกต้องสละสลวยน่าอ่าน ส่วนผู้รับมีทักษะการฟังที่ดีสามารถอ่านข้อความที่ส่งมาได้

2. ทักษะ (attitudes) เป็นทัศนคติของผู้ส่งและผู้รับซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและผู้รับ มีทัศนคติที่ดีมีการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับต่อกันจะทำให้การสื่อสารได้ผลดี เช่น ถ้าผู้ฟังมีความนิยมชมชอบในตัวผู้พูดก็มักจะมีความเห็นคล้อยตามไปด้วย

3. ระดับความรู้ (knowledge levels) ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้เท่าเทียมกันก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี ถ้ามีระดับที่แตกต่างกันต้องปรับความยากง่ายของข้อมูลที่จะส่งเพื่อให้สอดคล้องกับความเข้าใจ

4. ระบบสังคมและวัฒนธรรม (socio - culture systems) การทำความเข้าใจระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสารก็จะส่งผลต่อความสำเร็จต่อการสื่อสาร เช่น การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส หรือวัฒนธรรมการกินอยู่ ฯลฯ ดังนั้น ในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างวัฒนธรรมต้องมีการศึกษาถึงกฎข้อบังคับต่าง ๆ ด้วย

7 c กับ การสื่อสารที่ดี

1. Credibility (ความน่าเชื่อถือ) สามารถทำให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อถือในสารนั้น ๆ
2. Content (เนื้อหาสาระ) มีสาระให้เกิดความพึงพอใจ เร่งเร้าและชี้แนะให้เกิดการตัดสินใจได้ในลักษณะอย่างใดบ้าง
3. Clearly (ความชัดเจน) การเลือกใช้คำหรือข้อความที่เข้าใจง่าย ๆ ข้อความไม่คลุมเครือนั่นเอง
4. Context (ความเหมาะสมกับโอกาส) การเลือกใช้ภาษาและใช้สิ่งที่ส่งสารตลอดจนผู้รับเหมาะสมกับสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมนั้นๆ เพียงใด
5. Channel (ช่องทางการส่งสาร) การเลือกวิธีการส่งข่าวสารได้เหมาะสมและรวดเร็วที่สุดในลักษณะไหน
6. Continuity consistency (ความต่อเนื่องและแน่นอน) การสื่อสารกระทำอย่างต่อเนื่องมีความแน่นอนถูกต้อง
7. Clarity of audience (ความสามารถของผู้รับสาร) การเลือกใช้วิธีการส่งสารซึ่งมั่นใจว่าผู้รับสารจะสามารถรับสารได้ง่ายและสะดวกโดยคำนึงถึงความรู้ เจตคติ อุปนิสัย ทักษะการใช้ภาษา สังคมวัฒนธรรมของผู้รับสารเป็นสำคัญ

5.4 รูปแบบการสื่อสารองค์กรเชิงบูรณาการ (Integrated Organizational

Communication) สมควร กวียะ ได้นำเอาทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมมาปฏิรูปการประชาสัมพันธ์แบบดั้งเดิม สร้างเป็นทฤษฎีการประชาสัมพันธ์ใหม่ที่เรียกว่า การสื่อสารองค์กรเชิงบูรณาการ เสนอว่าองค์กรจะต้องปรับเปลี่ยนปรัชญา (1) จากการสื่อสารมิติเดียวมาเป็นการสื่อสารหลายมิติ (multi-dimensional communication) ใช้หลายสื่อ หลายทิศทาง และมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมทั้งองค์กรและสังคมอย่างเป็นธรรม (2) จากการสื่อสารถึงสาธารณชนหรือมวลชนมาเป็นการสื่อสารกับสมาชิกของสังคม เน้นสังคมภายในองค์กรและชุมชนรอบองค์กร ก่อนขยายขอบเขตออก

ไปสู่องค์กรอื่น และสังคมมวลชน (3) จากการสื่อสารโน้มน้าวใจให้คล้อยตามมาเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวบนพื้นฐานความแตกต่าง (oneness of differences) ของความรู้ ความคิด และบทบาทหน้าที่ (4) จากการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมภาพลักษณ์ (mind image) ขององค์กรเพียงด้านเดียวมาเป็นการสื่อสารเพื่อส่งเสริมภาพจริง (real image) ที่แสดงความรับผิดชอบขององค์กรต่อสังคมต่อโลกและต่อชีวิตของเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นลูกค้าหรือกลุ่มเป้าหมายขององค์กรหรือไม่

5.5 รูปแบบการสื่อสารของลาสเวลล์ (Lesswell) ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell) ได้เสนอสูตรการสื่อสารประกอบด้วย

- ใคร (Who) เป็นผู้ส่งหรือทำการสื่อสาร
- พูดอะไร ด้วยวัตถุประสงค์อะไร (Says what, with what purpose) เป็นเนื้อหาข่าวสาร ผู้ส่งจะส่งเนื้อหาอะไรโดยจะเป็นข่าวสารธรรมดาเพื่อให้ผู้รับทราบความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละวัน และคาดว่าจะได้รับการตอบสนองจากผู้รับอย่างไรบ้าง
- โดยใช้วิธีการและช่องทางใด (By what means, in what channel) ผู้ส่งทำการส่งข่าวสารโดยการพูด ใช้ภาพ ฯลฯ หรือเครื่องมืออะไร
- ส่งไปยังใคร ในสถานการณ์อะไร (To whom, in what situation) ผู้รับเป็นกลุ่มใดบ้างเพื่อสามารถเลือกสรรเนื้อหาและวิธีการส่งให้เหมาะสมกับผู้รับ
- ได้ผลอย่างไรในปัจจุบัน และอนาคต (With what effect, immediate and long term?) การส่งข่าวสารควรอาศัยเทคนิควิธีการที่แตกต่างกัน

5.6 รูปแบบการสื่อสารทางเดียวเชิงเส้นตรงของแชนนินและวีเวอร์

คล็อด อี. แชนนิน (Claude E.Shannon) และวอร์เรนวีเวอร์ (Warren Weaver) ได้คิดทฤษฎีการสื่อสารทางเดียวเชิงเส้นตรง การสื่อสารเริ่มด้วยผู้ส่งซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทำหน้าที่ส่งเนื้อหาข่าวสารเพื่อส่งไปยังผู้รับ โดยผ่านทางเครื่องส่งหรือตัวถ่ายทอดในลักษณะของสัญญาณที่ถูกส่งไปในช่องทางต่าง ๆ กันแล้วแต่ลักษณะของการส่งสัญญาณแต่ละประเภท เมื่อทางฝ่ายผู้ได้รับสัญญาณแล้ว สัญญาณที่ได้รับจะถูกปรับให้เหมาะสมกับเครื่องรับหรือการรับเพื่อทำการแปลสัญญาณให้เป็นเนื้อหาข่าวสารนั้นอีกครั้งหนึ่งให้ตรงกับที่ผู้ส่งส่งมา

5.7 รูปแบบการสื่อสารเชิงวงกลมของออสกูดและชแรมม์

ตามปกติแล้วในการสื่อสารระหว่างบุคคลและแบบกลุ่มบุคคลนั้น ผู้ส่งและผู้รับจะมีการเปลี่ยนบทบาทกันไปมาในลักษณะการสื่อสารสองทาง โดยเมื่อผู้ส่งได้ส่งข้อมูลข่าวสารไปแล้วทางฝ่ายผู้รับทำการแปลความหมายข้อมูลที่รับมา และจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับกลับเป็นผู้ส่งเดิมเพื่อตอบสนองต่อ สิ่งที่ได้รับมา ในขณะเดียวกันผู้ส่งเดิมจะเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับเพื่อรับข้อมูลที่ส่งกลับมาและทำการแปลความหมายสิ่งนั้น เดิมการสื่อสารในลักษณะที่ทั้งผู้ส่งและผู้รับจะวนเวียน

เปลี่ยนบทบาทกันไปมาในลักษณะเชิงวงกลมด้วยลักษณะดังกล่าวทำให้ชาร์ลส์ อี. ออสกู๊ด (Charles E.Osgood) และ วิลเบอร์ แอล. ชแรมม์ (Wilbur L. Schramm) ได้สร้างแบบจำลองการสื่อสารเชิงวงกลมขึ้น โดยเน้นถึงไม่เพียงแต่องค์ประกอบของการสื่อสารเท่านั้น แต่รวมถึงพฤติกรรมของทั้งผู้ส่งและผู้รับด้วยโดยที่แบบจำลองการสื่อสารเชิงวงกลม

จากทฤษฎีการสื่อสารที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ว่า ในการสื่อสารนั้นการที่ผู้ส่งและผู้รับจะสามารถเข้าใจกันได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับทักษะ ทักษะคิด ความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่าย ถ้าทั้งผู้ส่งและผู้รับมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สอดคล้องกันมากจะทำให้การสื่อสารนั้นได้ผลดียิ่งขึ้น เพราะต่างฝ่ายจะมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถจัดอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งและผู้รับออกไปได้

6. เอกสารจากเวทีสัมมนาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล: 2542)¹⁰

การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

กระบวนการค้นแบบทางเลือกไม่เน้นสูตรสำเร็จรูป ไม่เน้นการนำเสนอเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรม แต่มุ่งเน้นกระบวนการค้นหาเส้นทางที่เหมาะสมในการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคม ระดับชุมชน และระดับบุคคล อย่างไม่จำกัดทิศทาง ขอบเขต หรือเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน โดยมองว่าการเปลี่ยนแปลงสังคม อาจมีความหลากหลายและแตกต่างกันไป (pluralistic/ multiplicity in one world) ตามความเหมาะสมของสังคมท้องถิ่น และตามความต้องการของสมาชิกในสังคมดังกล่าว

ดังนั้นกระบวนการสื่อสารแบบทางเลือก ไม่ได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารแบบทิศทางเดียว (one-way communication) จากบนลงล่าง (top-down) แต่มุ่งเน้นกระบวนการสื่อสารสองทางแบบต่อเนื่อง (two-way interactive communication) ในแนวระนาบ (horizontal communication) ในหมู่สมาชิกของสังคมโดยอาจใช้วิธีการสื่อสารหลากหลายกันไป นอกจากนั้น กระบวนการสื่อสารแบบทางเลือก มุ่งเน้นความสำคัญของไปที่ "เนื้อหา" ของสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (information exchange) การตีความสาร (message interpretation) ตลอดจนการวิเคราะห์บริบททางการสื่อสารในเชิงวิพากษ์มากกว่าการให้ความสำคัญกับกระบวนการส่งสาร จากผู้ส่งสารผ่านสื่อประเภทต่างๆ ไปยังผู้รับสาร และการสนใจการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้รับสาร

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งของกระบวนการค้นแบบทางเลือกในการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ กระบวนการสนทนาโต้ตอบกัน (dialectic process) ของสมาชิกในสังคม บน

¹⁰ วันที่ 2 - 4 เมษายน พ.ศ. 2542 เอกสารสำหรับการประชุมกลุ่มย่อยด้วยเรื่อง "องค์ประกอบในการขับเคลื่อนประชาสังคม" กลุ่มที่ 1 พลเมืองกับการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงในการประชุมทางวิชาการประชาสังคม ครั้งที่ 1 ณ หอประชุมเนชั่น กรมประมง สถาบันพัฒนาการศึกษารนสุวฯ เชียงใหม่ วิทยาลัยนิเทศศาสตร์นครปฐม

พื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (equal basis) เพื่อค้นหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคม และดำเนินการร่วมกัน ในขณะที่มองบทบาทของภาครัฐบาลว่าเป็น ผู้ให้การสนับสนุน (facilitator) การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ และเน้นการให้ความสำคัญกับการสื่อสารสองทางแบบต่อเนื่อง ทำให้กระบวนการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างสมาชิกในสังคมเพื่อให้เข้าใจกับข้อมูลข่าวสารเบื้องต้น หลักการ และแนวทางที่หลากหลาย สำหรับการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับสังคมของตน

นอกจากนั้นการสนทนาโต้ตอบระหว่างบุคคล หรือ กลุ่มบุคคลดังกล่าว ยังเป็นการฝึกสมาชิกในสังคมเกี่ยวกับกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมรับฟัง และเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน ตลอดจนกระบวนการร่วมกันค้นหาแนวทาง และการตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ก็คือ กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication process) ของสมาชิกในสังคมอันจะนำไปสู่การเกิดสำนึกเชิงสาธารณะร่วมกัน (public conscientization) และกระบวนการเรียนรู้กัน (learning process) ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมที่เหมาะสมและเป็นที่เห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในสังคม

เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ได้แก่ ปรัชญาและแนวคิดด้านประชาธิปไตยทางการสื่อสาร (democratic communication) กล่าวคือ กระบวนการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างสมาชิกในสังคมจำเป็นต้องดำเนินไป โดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของบุคคล สิทธิ และเสียงของบุคคลในการแสดงความคิดเห็น (right to communicate) โอกาสในการรับรู้และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง (accessibility to information) การมีจิตสำนึกในเชิงประโยชน์ของสาธารณะเหนือประโยชน์ส่วนตัว การตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการปฏิบัติตามแนวทางที่ได้รับการเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ เป็นต้น โดยเชื่อกันว่า ปรัชญาการสื่อสารเชิงประชาธิปไตยดังกล่าวจะนำไปสู่ การเพิ่ม “พลัง” (empowerment) ให้กับสมาชิกในสังคม การกระตุ้นให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ ที่ได้ร่วมกันกำหนด ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเอาใจใส่ดูแล และตรวจสอบโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

นโยบายสาธารณะ

วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของงานวิจัยคือการพยายามหาช่องทางในการนำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบายของหน่วยงานทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ จึงขอเสนอแนะนโยบายสาธารณะในหลายมิติดังนี้ กระบวนการนโยบายสาธารณะ นโยบายสาธารณะที่ดี การเคลื่อนนโยบายสาธารณะอย่างกว้างขวางและเป็นกลาง การมีส่วนร่วมเสนอประเด็นนโยบายสาธารณะอย่างกว้างขวาง เวทีนโยบายสาธารณะ

องค์ประกอบของกระบวนการนโยบายสาธารณะ

กระบวนการนโยบายสาธารณะ ควรประกอบด้วยบุคคล 3 ประการ (ประเวศ วะสี, 2549)¹¹ กล่าวถึงนโยบายสาธารณะไว้ ดังนี้คือ

1) เป็นกระบวนการทางปัญญา ใช้หลักฐานข้อเท็จจริงที่ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์มาอย่างดีจนเป็น “ ความรู้ ” ที่เรียกว่าเป็นการสร้างนโยบายที่อยู่บนฐานของความรู้ (Knowledge – based policy formulation)

2) เป็นกระบวนการทางสังคม นโยบายกระทบสังคมทั้งหมดอย่างรุนแรง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคือสังคมควรเข้ามามีบทบาทร่วมเรียนรู้ ร่วมกำหนดนโยบาย เป็นกระบวนการเปิดเผยโปร่งใส และเป็นไปตามรัฐธรรมนูญรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 76 กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

3) เป็นกระบวนการทางศีลธรรม กระบวนการนโยบายสาธารณะควรมีอุดมคติเพื่อความถูกต้องดีงามและประโยชน์สุขของคนทั้งหมด ไม่แสวงประโยชน์เฉพาะตนเฉพาะกลุ่ม

ลักษณะของนโยบายสาธารณะที่ดี

ประเวศ วะสี (2549 : หน้า 7) ได้กล่าวถึง นโยบายสาธารณะที่ดี (Healthy Public Policies) คือนโยบายสาธารณะที่นำไปสู่ความถูกต้อง เป็นธรรม และประโยชน์สุขของมหาชนแต่ในสังคมปัจจุบันที่ซับซ้อน นโยบายสาธารณะที่ดีควรมี “ความถูกต้องเป็นธรรม” และ นำมาสู่ “เป็นประโยชน์สุขของมหาชน”

การเคลื่อนกระบวนการสาธารณะอย่างกว้างขวางและเป็นกลาง

ประเวศ วะสี (2549 : หน้า 8-9) กล่าวว่า กระบวนการนโยบายสาธารณะ ไม่ควรจรรบรัดให้ได้ข้อเสนอเพื่อเสนอต่อผู้มีอำนาจ แต่ควรจะเน้นที่การมีส่วนร่วมเรียนรู้ของทุกฝ่ายอย่างกว้างขวาง จนเกิดเป็นความเข้าใจของสังคม (social understanding) เป็นคุณค่าของสังคม (social value) เป็นการปฏิบัติโดยสังคม (social practice) ส่วนข้อเสนอเป็นผลพลอยได้อย่างหนึ่ง

“ความเข้าใจ – คุณค่า – การปฏิบัติ” โดยสังคมจนเป็นปรกติวิสัย คือการปรับเปลี่ยนตัวเองทางสังคม (social transformation) ซึ่งเท่ากับการได้ผลของนโยบายสาธารณะไปแล้ว

การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning through action) การวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดวิธีการต่าง ๆ ซึ่งได้ผล เช่น AIC, Dialogue, การจัดการความรู้ (Knowledge Management) สำหรับ AIC ได้มีการใช้กันในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลา

¹¹ วันที่ 17 พฤษภาคม 2549 กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)

หนึ่งแล้ว แต่ยังขาดความเป็นสถาบันที่ทำงานอย่างเป็นระบบ Dialogue ที่มีผู้ให้ชื่อว่า สุนทรียสนทนา นั้น เป็นเทคนิคที่ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์อย่างมหาศาล และเกิดปัญญาร่วม (collective wisdom)

การจัดการความรู้ หมายถึงการเคารพและเห็นคุณค่าของความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน แล้วจัดการให้มีการนำเอาความรู้ในตัวคนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ความรู้ในตัวคนแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกันเมื่อสิ่งที่ไม่เหมือนกันมาเจอกันจะเกิดนวัตกรรมทางปัญญาขึ้น โลกเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นวัตกรรมทางปัญญาจึงเป็นความจำเป็นเรื่องการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันคงจะมีวิธีอื่นๆ อีกมาก สิ่งที่มีร่วมกันในทุกวิธีคือ การลดอัตตา (ego) ในตัวตนของตนลง เปิดให้มีการรับรู้ใหม่เรียนรู้ใหม่ร่วมกันได้ กระบวนการนี้ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนตัวเอง (personal transformation) อันทำให้เกิดความสุขและความสร้างสรรค์อย่างยิ่งใหญ่ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้กระบวนการนโยบายสาธารณะเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมทางสาธารณะอย่างกว้างขวาง

การมีส่วนร่วมเสนอประเด็นนโยบายสาธารณะ

ประเวศ วะสี (2549 : หน้า 10-11) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเสนอประเด็นนโยบายสาธารณะอย่างกว้างขวาง ไม่ควรรวบรัดกำหนดประเด็นนโยบายสาธารณะโดย “ผู้รู้” ไม่กี่คนเท่านั้น แต่ควรให้เกิดการมีส่วนร่วมเสนอประเด็นนโยบายจากฝ่ายต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อให้เป็นกระบวนการสาธารณะเพราะเมื่อเป็นกระบวนการสาธารณะแล้ว จะเกิดความกระตือรือร้นจากฝ่ายต่าง ๆ และกระบวนการสาธารณะจะทำให้งานวิชาการลงตัว และถูกนำไปใช้ได้ง่ายขึ้นฝ่ายต่าง ๆ ควรจะมีอย่างน้อย 8 ฝ่าย คือ

- (1) ประชาชน / องค์กรพัฒนาเอกชน
- (2) สื่อมวลชน
- (3) นักวิชาการ / มหาวิทยาลัย
- (4) องค์กรสนับสนุนการวิจัยนโยบาย เช่น สมาวิจัย สกว. สวรส. สสส. สปสช.มสช.
- (5) ภาคธุรกิจเอกชน
- (6) องค์กรทำงานนโยบาย เช่น กระทรวงต่าง ๆ
- (7) ฝ่ายการเมือง เช่น รัฐบาล รัฐสภา
- (8) ผู้แทนองค์กรอิสระ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สมาที่ปรึกษา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นอกจากนี้ อาจจะมีฝ่าย อื่น ๆ อีก ได้แก่

- ประชาชน เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะมากที่สุด
- สื่อมวลชนเป็นสถานีกลางที่เชื่อมความรู้สึกนึกคิดของสังคม

เวทีนโยบายสาธารณะ

เวทีนโยบายสาธารณะเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมทุก ๆ จุดของกระบวนการนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่การตั้งประเด็น การวิจัยนโยบาย การนำผลการวิจัยมาสู่การเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อการปฏิบัติลักษณะของเวทีนโยบายสาธารณะที่ดีอาจมีดังนี้ (ประเวศ วะสี, 2549 : หน้า 12)

1) เป็นเวทีที่ใช้ความรู้ มากกว่าการใช้ความเห็น หรือใช้วาทะโจมตีกัน เวทีใช้ความเห็นมีมากอยู่แล้วในรูปต่าง ๆ เวทีนี้ควรใช้ความรู้ที่ประมวลมาอย่างดี นำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันโดยฝ่ายต่าง ๆ

2) มีองค์ประกอบของผู้ร่วมประชุมที่ดี ประกอบด้วยฝ่ายต่าง ๆ อย่างน้อย 8 ฝ่าย ดังกล่าวในข้อ 6 มีบุคคลสาธารณะซึ่งคนอื่นอยากประชุมด้วย มีความพิถีพิถันในการเชิญเข้าร่วมประชุมเป็นพิเศษ ให้มีสีสันและสาระ

3) ควรให้ความสนใจแก่สื่อมวลชนเป็นพิเศษ ถ้าสื่อมวลชนเข้าใจประเด็นนโยบายก็สามารถไปขยายประโยชน์ได้มากจากการสัมภาษณ์ฝ่ายต่าง ๆ และจากการเขียนรายงาน

4) ถ้าจัดให้มีการกระจายเสียงสดทางวิทยุ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายไปอย่างกว้างขวาง ควรเปิดโอกาสให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นได้ด้วย เรื่องนี้ควรมีเครือข่ายวิทยุบางเครือข่ายเป็นภาคี จะลดภาระของผู้จัดเวทีลงได้มาก ควรอวดวีดิโอการประชุมเก็บไว้ใช้งานต่อไป

5) มีการจัดเตรียมเอกสารประกอบการประชุม จะทำให้คุณภาพของการมีส่วนร่วมดีขึ้น การเผยแพร่ง่ายขึ้น มีการทำเอกสารสรุปผลการประชุมเผยแพร่แจกจ่ายทั่วไป ทำให้กระบวนการเป็นสาธารณะยิ่งขึ้น ส่งเรื่องที่ชัดเจนพร้อมปฏิบัติได้ให้ผู้เกี่ยวข้องเพื่อนำไปปฏิบัติ และให้สาธารณะรับรู้ถึงการส่งมอบนโยบายนั้น ๆ

6) มีผู้จัดประชุมที่มีความสามารถในการจัดประชุมสูง พิถีพิถัน ลงรายละเอียด มีศิลปะสามารถสร้างแรงจูงใจให้ผู้คนอยากมีส่วนร่วม สื่อสารเก่งดังนี้ เป็นต้น ควรมีองค์การภาคีเป็นเจ้าภาพร่วมกันในการจัดประชุมเวทีนโยบายสาธารณะ

แนวทางการเริ่มต้นการขับเคลื่อนกระบวนการนโยบายสาธารณะ มีดังนี้

(1) ควรพิมพ์หนังสือกรอบความคิด เรื่องกระบวนการนโยบายสาธารณะเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจ และความสนใจ

(2) พูดคุยกับองค์กรภาคีในขั้นต้น (ดูฝ่ายต่าง ๆ ในข้อ 6) ให้มีความเข้าใจ และมีฉันทะในการเป็นเจ้าภาพร่วมกัน

(3) จัดพิมพ์ประเด็นนโยบายสาธารณะในเบื้องต้นจำนวนหนึ่ง เป็นตัวอย่าง เลือกเรื่องที่จับอารมณ์ของสังคมได้ง่าย เพื่อดึงดูดความสนใจ

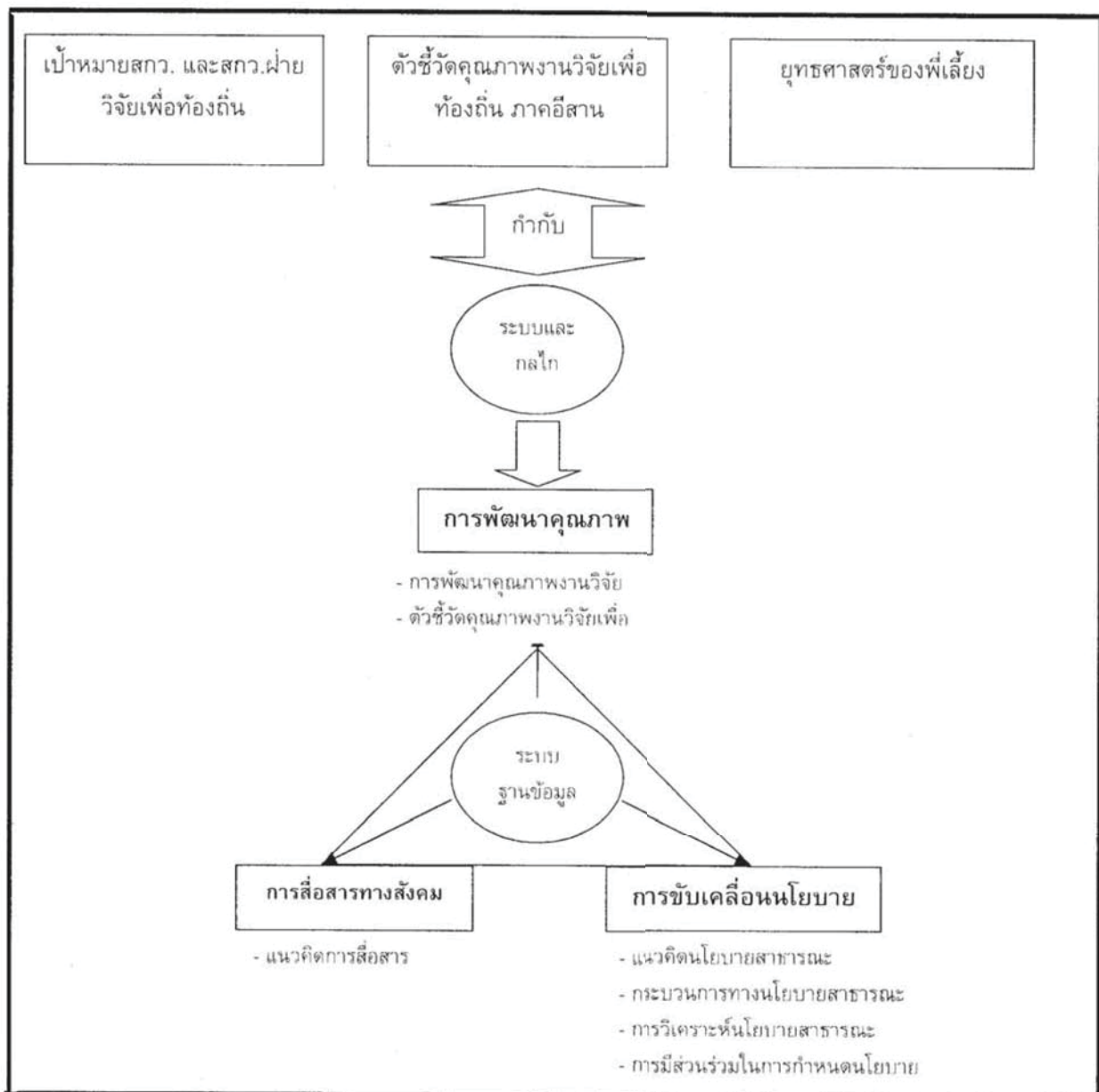
(4) จัดประชุมจุดประกายความคิด ให้เป็นกระแสใหญ่ มีบุคคลที่มีชื่อเสียง มีคอลัมน์นิสต์ ผู้ใหญ่ บรรณาธิการข่าว เข้าร่วมในฐานะผู้ให้ข้อคิดเห็น อาจต้องทำให้เป็นประเด็นทาง

การเมือง การจุดประกายความคิดให้มีรายงานทางสาธารณะอย่างกว้างขวางจะทำให้เรื่องที่จะทำต่อไปได้รับความสนใจและร่วมมือมากขึ้น

การวิจัยสร้างความรู้ ที่เรียกว่า "วิจัยนโยบาย" ใช้การวิจัยไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิจิ) ความดำริที่ถูกต้องหรือนโยบาย (สัมมาสังกับปะ) และสัมมาปฏิบัติ อันนำไปสู่การได้รับผลที่ถูกต้อง (สัมมาปฏิเวธ) อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการนโยบายสาธารณะจึงเป็นกระบวนการทางปัญญา กระบวนการทางสังคม และกระบวนการทางศีลธรรม เพื่อความร่มเย็นเป็นสุข

6. กรอบการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นกรอบการวิจัย ดังแผนผังที่ 2.5

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ระหว่างนักวิจัยหลักที่เป็นนักวิชาการภายนอกและนักวิจัยร่วมที่เป็นพี่เลี้ยงผู้ปฏิบัติการสนับสนุนการวิจัยในพื้นที่ ภาคอีสาน ทั้ง 20 แห่ง ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการวิจัยที่เน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ การดำเนินงานและการประเมินผลการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือและวิธีการวิจัย

1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีเครื่องมือที่นำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามโครงสร้างคำถามหลัก คำถามรองของโครงการวิจัย มีดังนี้

(1) การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เคยมีผู้อื่นดำเนินการศึกษาไว้แล้ว เช่น เอกสารรายงานการประชุม เอกสารรายงานผลการวิจัย และเอกสารรายงานผลการดำเนินโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบาย

(2) การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นำมาใช้ในกระบวนการสร้างปฏิสัมพันธ์ (face to face interaction) ของผู้ร่วมสนทนากลุ่มหรือการอภิปรายกลุ่ม

(3) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) เป็นการที่ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโครงการวิจัยและดำเนินการจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการเข้าร่วม

(4) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญกลุ่มคณะทำงานที่อยู่ในกลไกต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ การดำเนินงาน การประเมินผลและการรับผลประโยชน์ในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย

1.2 เทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เทคนิคที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

(1) การประชุมกลุ่มย่อย ใช้ในเก็บข้อมูลการดำเนินกิจกรรมร่วมกับคณะทำงานที่อยู่ในกลไกต่างๆ ของโครงการวิจัย โดยการตั้งคำถามและให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

(2) การถอดบทเรียน นำมาใช้ในการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาของระบบและกลไกในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน โดยใช้เนื้อหาการดำเนินงาน 4 ด้านเป็นหลัก

(3) การถอดบทเรียนภายหลังการทำงาน (After Action Review – AAR) เป็นเทคนิคที่ผู้วิจัยนำมาใช้สำหรับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างการดำเนินงานที่เกิดขึ้นทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ การนำเทคนิค AAR มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ยังช่วยสร้างโอกาสในการพัฒนาคนเพื่อไปพัฒนางาน ช่วยฝึกการยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น ฝึกการรับฟังความคิดเห็น ฝึกการทำงานเป็นทีม

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากที่ดำเนินการเก็บรวบรวมได้จากเครื่องมือ เทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ

(1) การจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัยมาดำเนินการจำแนกและจัดหมวดหมู่ออกให้เป็นระบบตามเนื้อหา 4 ด้าน

(2) การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) โดยการนำข้อมูลที่เก็บได้จากเหตุการณ์ต่างๆ หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงการวิจัยมาดำเนินการวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุปตามเนื้อหาทั้ง 4 ด้านร่วมกับทีมวิจัย

(3) การวิเคราะห์ส่วนประกอบ (Componential Analysis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการวิเคราะห์ให้เห็นเป็นส่วนๆ หรือตามหมวดหมู่เนื้อหาตามวัตถุประสงค์และขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย

(4) การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Content Analysis) เป็นการนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องต่อเนื้อหาการดำเนินงานมาดำเนินการจัดหมวดหมู่เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

(5) การวิเคราะห์สาเหตุและผล (Cause and Effect Analysis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการวิเคราะห์ความสัมพันธ์จากผลมาจากเหตุ โดยการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นย้อนกลับมาให้เห็นว่าเกิดมาจากเหตุปัจจัยใดบ้าง หรือวิเคราะห์จากเหตุไปหาผลโดยการวิเคราะห์ให้เห็นว่าเมื่อเหตุนี้เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดอะไรขึ้นบ้าง

1.4 การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการวิจัย จะเห็นได้ว่าผู้วิจัยมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน อีกทั้งข้อมูลที่ได้มาจำเป็นที่จะต้องร่วมกันอภิปรายและหาข้อสรุปร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงและสามารถนำไปใช้ในการออกแบบปฏิบัติการร่วมกับทีมกลไกต่างๆ ได้โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ

นั้นมีความเหมือนและต่างกันหรือไม่ และการตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบจากผู้วิจัยที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน โดยหากข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร และด้วยการตรวจสอบข้อมูลใน 2 ประเภทนี้จะช่วยตรวจสอบข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นมีความถูกต้องแล้วเบื้องต้น และจะได้รับการยืนยันในความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการที่ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาดำเนินการนำเสนอในเวทีกลไกทุกส่วน และเวที RC อีสาน

1.5 ขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัยในช่วงแรกของการดำเนินโครงการ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ในแต่ละระยะมีขั้นตอนย่อย ดังนี้

ระยะที่ 1 เตรียมความพร้อมการดำเนินโครงการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและทบทวนเอกสารชั้น 2 (secondary data) เป็นการศึกษา ทบทวนเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำงานโดยทีมวิจัยหลัก

ขั้นตอนที่ 2 ประชุมแกนนำกลไกระดับภาคเพื่อทบทวนเป้าหมาย กำหนดประเด็น และพัฒนาร่างแผนการดำเนินงานกลไก 4 ระดับเพื่อนำเสนอให้ RC อีสานได้ร่วมอภิปรายหาข้อสรุปในการทำงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอผลการวิจัยโครงการพัฒนาระบบและกลไกฯ (ปี 2554) และ ทบทวนเป้าหมาย การออกแบบวิธีการปฏิบัติการร่วมกับทีมวิจัยในเวที RC อีสาน โดยใช้เทคนิคการ ประชุมกลุ่มย่อย

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินโครงการวิจัยและปฏิบัติการร่วมกับทีมวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวม ข้อมูลชั้นแรก (Primary data) จากเวทีต่างๆ ด้วย วิธีการสัมภาษณ์ การจัดเวทีสรุปบทเรียน การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน โดยมีกรอบโครงสร้างของข้อมูล ดังนี้

ก. การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีกรอบการศึกษาและพัฒนา ดังนี้

1) การสร้างตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมของภาคอีสาน: ดำเนินการโดยจัดเวทีทบทวนตัวชี้วัด ตรวจสอบความถูกต้อง ทดลองใช้ตัวชี้วัดที่ 4 – 6 และ ปรับปรุงตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับ RC อีสาน

2) การพัฒนาระบบ กลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาค อีสานตามตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.1) ช่วงขาขึ้นโครงการ

(1) การทดลองปฏิบัติการระบบและกลไกโดยจัดเวทีพิจารณาคุณภาพข้อเสนอ

โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามกลุ่ม Zone และตามกลุ่มประเด็นยุทธศาสตร์ของพี่เลี้ยง และสรุปผลการทดลองปฏิบัติการโดยใช้เทคนิค AAR ในแต่ละเวที

(2) เวทีสรุปบทเรียนการพัฒนาคุณภาพช่วงขาขึ้นโครงการร่วมกับกลไกระดับระดับปฏิบัติการ และกลไกระดับภาค

2.2) ช่วงขาลง

(1) ประชุมกลไกระดับภาคและกลไกปฏิบัติการเพื่อออกแบบระบบกลไกการติดตามสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพ

(2) ทดลองปฏิบัติการกลไกตามปัญหาและความต้องการในการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพโครงการวิจัย โดยมีเนื้อหาที่เป็นประเด็นร่วมของ RC อีสาน ได้แก่ การสร้างเครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อออกแบบปฏิบัติการ การวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อเขียนรายงานการวิจัย โดยใช้กระบวนการของกลไกแต่ละกลไกเป็นหน่วยในการดำเนินงาน

(3) ทดลองปฏิบัติการกลไกพัฒนาคุณภาพรายงานการวิจัย

- รายงานความก้าวหน้า
- รายงานฉบับสมบูรณ์

(4) เวทีสรุปบทเรียนการพัฒนาคุณภาพช่วงขาลงร่วมกับกลไกปฏิบัติการ และกลไกระดับภาคร่วมกับ RC อีสาน

ข. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลในการนำไปใช้พัฒนาคุณภาพ การเผยแพร่และการสนับสนุนความเคลื่อนไหวของ RC อีสาน

(1) ประชุมทีมกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูล

(2) ทดลองปฏิบัติการปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการทำงานในประเด็นต่างๆ ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ได้แก่

- รวบรวมข้อมูลสถานการณ์ภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในประเด็นต่างๆ ของภาคอีสาน (สุขภาพ, เกษตร, ทวีพยากร, การศึกษา ฯลฯ)

- แนวคิด ยุทธศาสตร์การทำงานของพี่เลี้ยงและฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- แนวคิด ทฤษฎีซึ่งรวบรวมจากรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของภาค

อีสาน

- ชื่อโครงการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นการทำงานถึงปัจจุบัน

- บทคัดย่องานวิจัย

- คู่มือการทำงานของพี่เลี้ยง

- องค์ความรู้งานวิจัยและงานพัฒนาในประเด็นต่างๆ ของภาคอีสาน

รวมถึงแหล่งเรียนรู้

- ฐานข้อมูลผู้ทรงคุณวุฒิ

(3) การสรุปบทบทวนการดำเนินงานเพื่อประเมินผลการนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยร่วมกับ RC อีสาน

ค. การสื่อสารสาธารณะและการยกระดับสร้างพื้นที่ทางสังคมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน

(1) ประชุมกลไกการสื่อสารและนโยบายเพื่อทบทวนและพัฒนาตัวชี้วัดการยกระดับงานวิจัยสู่นโยบาย การออกแบบระบบ กลไกการสื่อสารทางสังคมและยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยการเลือกประเด็นที่อยู่ในความสนใจของสังคม

(2) การเชื่อมประสานภาคีสื่อสารสาธารณะเพื่อกำหนดเป้าหมายและการออกแบบวิธีการสื่อสารทางสังคมร่วมกัน

(3) ปฏิบัติการสังเคราะห์ชุดความรู้ (ประเด็นเดิมและประเด็นใหม่) และการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อยกระดับงานวิจัยสู่นโยบาย

(4) ปฏิบัติการนำเสนอชุดความรู้เพื่อผลักดันนโยบาย

- เวทีสาธารณะ
- เวทีวิชาการ
- การขยายผลผ่านสื่อสาธารณะ

(5) สรุปบทเรียนการดำเนินงาน

ง. การพัฒนาระบบกลไกระดับภาคอีสานให้เป็นหน่วยจัดการความรู้ด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบูรณาการงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีพลัง

(1) เวทีวิเคราะห์สถานการณ์การพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นอีสานและกำหนดทิศทางการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นภาคอีสานร่วมกับ RC อีสาน

(2) การเชื่อมประสานภาคี เครือข่ายในการสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นภาคอีสาน

(3) เวทีประชุมกลไกระดับภาค

(4) การติดตามและสนับสนุนการพัฒนาระบบและกลไก

ระยะที่ 3 การถอดบทเรียนและสังเคราะห์ความรู้รูปแบบการพัฒนาระบบและกลไก ร่วมร่วมกับกลไกทุกระดับ

(1) การถอดบทเรียนผลการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไก ด้วยวิธีการจัดการประชุมที่มกลไกเชิงประเด็น ในแต่ละประเด็น และร่วมกันวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของระบบกลไกในแต่ละระบบ กระบวนการดำเนินงาน ผลและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการพัฒนาคุณภาพของแต่ละระบบ รวมถึงปัญหาอุปสรรค ชุดความรู้ในการขับเคลื่อนงานเชิงประเด็น โดยระบบและกลไกประกอบด้วย

- ระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพ
- ระบบและกลไกการพัฒนาฐานข้อมูล
- ระบบและกลไกการสื่อสารและการขับเคลื่อนนโยบาย
- ระบบและกลไกระดับภาค

(2) นำเสนอผลการวิจัยในเวที RC อีสาน และสังเคราะห์ความรู้

(3) การประชุมกลไกเพื่อจัดทำข้อเสนอต่อการพัฒนาระบบและกลไกระยะต่อไป

2. แผนงานและกิจกรรมโครงการวิจัย

1. การศึกษาและทบทวนเอกสาร

2. ประชุมแกนนำกลไกระดับภาคเพื่อทบทวนเป้าหมาย กำหนดประเด็น และพัฒนาร่างแผนการดำเนินงานกลไก 4 ระดับเพื่อนำเสนอให้ RC อีสานได้ร่วมอภิปรายหาข้อสรุปในการทำงานร่วมกัน

3. การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.1 การสร้างตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมของภาคอีสาน

1) สรุปตัวชี้วัด และตรวจสอบความถูกต้อง ในการประชุม RC ภาค 1 ครั้ง

2) ปรับปรุงตัวชี้วัด

3.2 การพัฒนาระบบ กลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานตามตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.2.1) ช่วงขาขึ้นโครงการ

1) การทดลองปฏิบัติการระบบและกลไกโดยจัดเวทีพิจารณาคำเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามกลุ่ม Zone และตามกลุ่มประเด็นยุทธศาสตร์ของพื้นที่ และสรุปผลการทดลองปฏิบัติการโดยใช้เทคนิค AAR ในแต่ละเวที

2) เวทีสรุปบทเรียนการพัฒนาคุณภาพช่วงขาขึ้นโครงการร่วมกับกลไกระดับ ระดับปฏิบัติการ และกลไกระดับภาค

3.2.2) ช่วงขาลง

1) ประชุมกลไกระดับภาคและกลไกปฏิบัติการเพื่อออกแบบระบบกลไกการติดตามสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพ

2) ทดลองปฏิบัติการกลไกตามปัญหาและความต้องการในการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพโครงการวิจัย โดยมีเนื้อหาที่เป็นประเด็นร่วมของ RC อีสาน ได้แก่ การสร้างเครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อออกแบบปฏิบัติการ การวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อเขียนรายงานการวิจัย โดยใช้กระบวนการของกลไกแต่ละกลไกเป็นหน่วยในการดำเนินงาน

3) ทดลองปฏิบัติการกลไกพัฒนาคุณภาพรายงานการวิจัย

(1) ทดลองปฏิบัติการพัฒนาคุณภาพรายงานความก้าวหน้า

(2) ทดลองปฏิบัติการพัฒนาคุณภาพรายงานฉบับสมบูรณ์

4) เวทีสรุปทบทวนการพัฒนาคุณภาพช่วงกลางตามกลุ่ม Zone และเครือข่ายเชิงประเด็น

4. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลในการนำไปใช้พัฒนาคุณภาพ การเผยแพร่ และการสนับสนุนความเคลื่อนไหวของ RC อีสาน

4.1 ประชุมทีมกลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูล

4.2 ทดลองปฏิบัติการปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการทำงานในประเด็นต่างๆ ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

4.3 การสรุปบทบทวนการดำเนินงานเพื่อประเมินผลการนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยร่วมกับ RC อีสาน

5. การสื่อสารสาธารณะและการยกระดับสร้างพื้นที่ทางสังคมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อเคลื่อนไหวความรู้ทางสังคมในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน

5.1 ประชุมกลไกการสื่อสารและนโยบายเพื่อทบทวนและพัฒนาตัวชี้วัดการยกระดับงานวิจัยสู่นโยบาย การออกแบบระบบ กลไกการสื่อสารทางสังคมและยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยการเลือกประเด็นที่อยู่ในความสนใจของสังคม

5.2 การเชื่อมประสานภาคีสื่อสารสาธารณะเพื่อกำหนดเป้าหมายและการออกแบบวิธีการสื่อสารทางสังคมร่วมกัน

5.3 ปฏิบัติการสังเคราะห์ชุดความรู้ (ประเด็นเดิมและประเด็นใหม่) และการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อยกระดับงานวิจัยสู่นโยบาย

5.4 ปฏิบัติการนำเสนอชุดความรู้เพื่อผลักดันนโยบาย

- เวทีสาธารณะ
- เวทีวิชาการ
- การขยายผลผ่านสื่อสาธารณะ

5.5) สรุปทบทวนการดำเนินงาน

6. การพัฒนาระบบกลไกระดับภาคอีสานให้เป็นหน่วยจัดการความรู้ด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการบูรณาการงานเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้มีพลัง

6.1 เวทีวิเคราะห์สถานการณ์การพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นอีสานและกำหนดทิศทางการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นภาคอีสานร่วมกับ RC อีสาน

6.2 การเชื่อมประสานภาคี เครือข่ายในการสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาชุมชน/ ท้องถิ่นภาคอีสาน

6.3 เวทีประชุมกลไกระดับภาค

6.4 การติดตามและสนับสนุนการพัฒนาระบบและกลไก

7. การถอดบทเรียนและสังเคราะห์ความรู้รูปแบบการพัฒนาระบบและกลไกร่วมกับกลไกทุกระดับ

7.1 การถอดบทเรียนผลการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไก

- ระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพ
- ระบบและกลไกการพัฒนาฐานข้อมูล
- ระบบและกลไกการสื่อสารและการขับเคลื่อนนโยบาย
- ระบบและกลไกระดับภาค

7.2 นำเสนอผลการวิจัยในเวที RC อีสาน และสังเคราะห์ความรู้

7.3 การประชุมกลไกเพื่อจัดทำข้อเสนอต่อการพัฒนาระบบและกลไกระยะต่อไป

8. รายงานความก้าวหน้า

8.1 เวทีนำเสนอความก้าวหน้าในเวที RC อีสาน และวางแผนการดำเนินงานในระยะที่ 2

8.2 จัดทำรายงานความก้าวหน้า

9. รายงานฉบับสมบูรณ์

9.1 เวทีนำเสนอผลการดำเนินงานในเวที RC อีสาน เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานปีต่อไป

9.2 จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

การออกแบบระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

ในบทนี้ ทีมวิจัยเน้นการนำเสนอผลที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการการออกแบบระบบและกลไก ขั้นตอนการออกแบบระบบและกลไก ผลการออกแบบระบบและกลไก สรุปขั้นตอนและผลการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน สรุปโดยย่อได้ดังนี้

1. พัฒนาการการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

การออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน มีพัฒนาการของกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน มาแล้ว 5 ระยะ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 ส่วนของความเป็นมาและความสำคัญ โดยมีเป้าหมายการออกแบบระบบและกลไกเน้นการสนับสนุนให้ RC อีสานสามารถที่จะติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในเชิงกระบวนการและเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการทำงานเชิงเครือข่าย

(Network Organization) เป็นรูปแบบที่เหมาะสมต่อการขับเคลื่อนและสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน โดยการจัดระบบและกลไกการสนับสนุนในหลายระดับ หลายรูปแบบ วิธีการเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทความต้องการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคนและงานของ RC อีสาน **ในระยะที่ 1 – 3** มีระบบและกลไกการสนับสนุน 2 ระดับ คือ **1) ระดับภาค** ทำหน้าที่ กำกับทิศทางการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานซึ่งมีบุคลากรตัวแทนกลุ่มผู้ประสานงาน Node ที่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิ รวม 9 คน¹ **2) ระดับเชิงประเด็น** ทำหน้าที่ปฏิบัติการตามแผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในแต่ละประเด็น กลไกการสนับสนุนมีบุคลากรในเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานเข้าร่วมเป็นคณะทำงาน ซึ่งในแต่ละประเด็นมี Node แม่ข่ายทำหน้าที่กำกับและสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานใน 3 ประเด็น 1) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน มี Node อุบลราชธานีเป็นแม่ข่าย 2) การพัฒนาศักยภาพ RC ภาคอีสาน แบ่งการพัฒนาศักยภาพออกเป็น 3 ด้านที่สำคัญ คือ (1) การพัฒนาศักยภาพด้านทักษะให้กับพี่เลี้ยงเพื่อสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน มี Node ห่งกลาร้องให้เป็นแม่ข่าย (2) การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ภายในตนเอง มี Node ชัยภูมิและกาฬสินธุ์เป็นแม่ข่าย (3) การพัฒนาศักยภาพผ่านระบบการศึกษาในหลักสูตรปริญญาโท มี Node นักวิชาการมหาสารคามเป็นแม่ข่าย 3) การขับเคลื่อนงานนโยบาย มี Node เกษตรกรรม

¹ ได้แก่ 1) ผศ.ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา 2) อ.กาญจนา ทองทั่ว 3) คุณมัสยา คำแหง 4) คุณสุเมธ ปานจำลอง 5) คุณบุญเสริม เสี่ยงสนั่น 6) คุณภาสกร บัวศรี 7) คุณพิภพ หัสสา 8) คุณรุ่งวิจิต คำงาม และ 9) อ.พินิจ คาดพันธ์โน

ยังยืนภาคอีสานตอนกลางเป็นแม่ข่าย ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานก่อให้เกิดรูปธรรมการดำเนินงานหลายด้าน อาทิ เกิดการวางระบบฐานข้อมูลการจัดการงานวิจัย เกิดการขยายผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่สาธารณะและสามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายได้ และเกิดกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน

การดำเนินงานใน**ระยะที่ 4** กลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน เน้นการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การพัฒนา นโยบายสาธารณะ โดยเป็นผลมาจากผลการศึกษา 3 ระยะที่ผ่านมา พบว่า การเคลื่อนไหวเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาจากการใช้ความรู้ คุณค่าที่เกิดจากการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นพลังขับเคลื่อนไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย รูปแบบการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ นโยบาย 3 รูปแบบ คือ **รูปแบบที่หนึ่ง** การยกระดับผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การกำหนดนโยบาย ได้แก่ การอ่านหนังสือจังหวัดยโสธรและผู้พิการจังหวัดนครราชสีมา **รูปแบบที่สอง** การสังเคราะห์ประเด็นสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การกำหนดนโยบาย เช่น การจัดการน้ำจังหวัดอุบลราชธานี **รูปแบบที่สาม** การใช้กระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การขับเคลื่อนนโยบาย เช่น การจัดการศึกษานอกระบบของอำเภอเมืองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ การขับเคลื่อนนโยบายพันธกรรมข้าวของ Node เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสานตอนกลาง

การดำเนินงานใน**ระยะที่ 5** เป็นการพัฒนาระบบ กลไก วิธีการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยสำหรับการสร้างพื้นที่ทางสังคม และการขับเคลื่อนนโยบาย ผลการศึกษาพบว่า เกิดการปรับระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานเพื่อให้สอดคล้องกับการสนับสนุนงานของ RC ภาคอีสานมากยิ่งขึ้น โดยการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนโดยใช้ “เป้าหมายงานเป็นกลไกนำไปสู่การออกแบบระบบการทำงานที่ประกอบด้วยคน ความรู้ เครื่องมือที่หลากหลาย” แบ่งกลไกการสนับสนุน ออกเป็น **2 ระดับ** คือ

1) กลไกระดับภาค ทำหน้าที่กำหนดยุทธศาสตร์การทำงานของภาคอีสาน การสนับสนุนการปฏิบัติการร่วมกับกลไกในระดับต่างๆ ที่มีอยู่ในภาคอีสาน และมีบทบาทหน้าที่เป็นแกนหลักขับเคลื่อนงานร่วมกับทีมกลไกในแต่ละระดับและการติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติการร่วมกับกลไกในแต่ละระดับ ประกอบด้วย ตัวแทนกลุ่มผู้ประสานงาน Node ที่มีคุณวุฒิและวิสัยทัศน์

2) กลไกระดับปฏิบัติการ เป็นรูปแบบกลไกคณะทำงานที่ผสมผสานระหว่างพี่เลี้ยงรุ่นเก่าที่มีความรู้ ประสบการณ์และพี่เลี้ยงรุ่นใหม่ ประกอบด้วย ตัวแทนกลุ่มพี่เลี้ยง RC ภาคอีสานที่ต้องการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเอง กลไกระดับปฏิบัติการของภาคอีสานมี 4 กลไกย่อย คือ (1) กลไกพัฒนาคุณภาพงานวิจัย (2) กลไกพัฒนาระบบฐานข้อมูล (3) กลไกเชิงพื้นที่ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ **รูปแบบ Zone** พื้นที่ ที่มีองค์ประกอบการรวมของกลุ่มพี่เลี้ยง RC ที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกัน และมีพื้นฐานของจิตใจหรือนิสัยอันเป็นพื้นฐานของแต่ละบุคคล

คล้ายกันหรือร่วมกัน ที่เรียกว่า "จัดตรงกัน" แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอีสานเหนือ กลุ่มอีสานกลาง กลุ่มอีสานใต้ และรูปแบบข้ามพื้นที่ระหว่างกลุ่มเพื่อการสนับสนุนคุณภาพงานวิจัยในเชิงกระบวนการสร้างคุณภาพการสนับสนุนงานของพี่เลี้ยง และ (4) กลไกเครือข่ายเชิงเนื้อหาซึ่งเกิดขึ้นในช่วงกลางทางของการดำเนินโครงการวิจัย เช่น การจัดการลุ่มน้ำอีสาน (โขง ชี มูล) ประกอบด้วย RC ที่มียุทธศาสตร์การทำงานในประเด็นน้ำภาคอีสานเพื่อสร้างการเรียนรู้และยกระดับงานทางความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายในเครือข่ายและภายนอกเครือข่ายงานวิจัย รวมถึงการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนางานวิจัยให้ตอบโจทย์สังคมมากขึ้น

จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้ง 5 ระยะ กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ RC ภาคอีสานร่วมกันสร้างและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพงานวิจัย การพัฒนาระบบฐานข้อมูล การสื่อสารทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบาย เริ่มมีระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ชัดเจนโดยเฉพาะในช่วงระยะที่ 5 และยังคงต้องค้นหาความรู้เพื่อทดลองปฏิบัติการพัฒนาระบบและกลไกต่างๆ ที่มีอยู่ในภาคอีสานหรืออาจมีการออกแบบระบบและกลไกเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และนำคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังให้กับชุมชนและสังคม ภาคอีสานในช่วงระยะที่ 6 ต่อไป โดยทีมวิจัยจะนำเสนอในลำดับต่อไป

2. ขั้นตอนการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

การออกแบบระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานที่ทีมวิจัยได้ร่วมกันดำเนินงาน ดังนี้

2.1. การเตรียมความพร้อม

2.1.1 การวางแผน เป็นกระบวนการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยในระดับกลไกภาคอีสานในช่วงแรกของการดำเนินโครงการวิจัย โดยใช้ข้อมูลที่มีทั้งภายในและภายนอกมาวิเคราะห์ ประเมิน เพื่อกำหนดทิศทางการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ในการวิเคราะห์สถานการณ์การดำเนินงานและกำหนดทิศทางการทำงานของกลไก ภาคอีสาน มีชุดข้อมูลภายนอกสำหรับการวิเคราะห์ คือ นโยบายการสนับสนุนงานวิจัยของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สถานการณ์ด้านการบริหารจัดการและคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 4 ภาค ชุดข้อมูลภายในสำหรับการวิเคราะห์ คือ ผลการศึกษาการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมา

ผลที่ได้จากการวางแผน ทำให้ทีมวิจัยกำหนดทิศทางการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสานไว้เบื้องต้น ดังนี้

1) การพัฒนาคุณภาพงานวิจัย

1.1) ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานที่มีการศึกษาไว้แล้วในระยะที่ 5 ควรนำกลับมาหารือเพื่อทำความเข้าใจร่วมกับ RC อีสานให้ชัดเจนและทดลองปฏิบัติการเพื่อสรุป ปรับปรุงให้เหมาะสม

1.2) การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นช่วงต้นน้ำ หรืองานขาขึ้นโครงการ เป็นการปฏิบัติการซ้ำ และปรับปรุง เพื่อสรุปเป็นความรู้

1.3) การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นช่วงกลางทางหรือกลางน้ำ และปลายทางหรืองานปลายน้ำ ซึ่งเรียกรวมว่า "งานขาลง" ที่เกี่ยวข้องกับการติดตามสนับสนุน และการจัดทำรายงาน ควรออกแบบและปฏิบัติการให้เหมาะสมตามบริบทของ RC อีสาน

1.4) คุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหลังสิ้นสุดโครงการ ควรสนับสนุนให้เกิดพื้นที่เรียนรู้ โดยกำหนด 1 Node 1 CBR ในแต่ละปีงบประมาณ เพื่อสร้างการเรียนรู้และการติดตามคุณภาพ โดยอาจเริ่มต้นจากกลุ่มพี่เลี้ยงที่มีความพร้อมก่อน

2) การปรับกลไกการทำงานให้สอดคล้องกับประเด็นงานของพี่เลี้ยง และสอดคล้องกับกระบวนการสนับสนุนการทำงานของพี่เลี้ยง RC อีสาน เพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ตอบสนองการใช้งานของ RC อีสาน การสื่อสารทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบายในพื้นที่และประเด็นที่มีความพร้อม

3) การพัฒนางานฐานข้อมูลให้สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของอีสาน

4) การพัฒนากลไกภาคอีสานให้เป็นสถาบันทำหน้าที่ของหน่วยปฏิบัติการทางยุทธศาสตร์ การเชื่อมโยงประเด็นงานวิจัยที่มีในภาคอีสานเพื่อจัดการสื่อสารและการขับเคลื่อนนโยบาย การเชื่อมประสานภาคี เครือข่าย และการสนับสนุนให้เกิดหน่วยในการจัดการความรู้ระดับพื้นที่และระดับภาคอีสาน

2.1.2 การกำหนดเป้าหมายและออกแบบระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสานร่วมกับ RC เป็นการสร้างการรับรู้ เข้าใจและร่วมกันกำหนดการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ เป็นกระบวนการเตรียมความพร้อมเพื่อสื่อสารให้เกิดการรับรู้ เกิดความเข้าใจในเป้าหมายการดำเนินโครงการวิจัย และร่วมกันกำหนดระบบ กลไก เป้าหมาย แนวทางการทำงานของกลไกต่างๆ ในปี 2555 สรุปได้ดังนี้

(1) การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน

(1.1) การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามเกณฑ์ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีการศึกษาไว้แล้วมาดำเนินการปฏิบัติการเพื่อหาข้อสรุป และปรับปรุงตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เหมาะสม โดยใช้การปฏิบัติการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นผ่านกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานในกระบวนการช่วงต้นน้ำเป็นการทดลองซ้ำช่วงกลางน้ำ ปลายน้ำ โดยมีแนวทางการดำเนินงาน

- การพัฒนาคู่มือการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละ

กระบวนการ ประกอบด้วย หลักสูตร เนื้อหา เครื่องมือ วิธีการ

- การทดลองปฏิบัติการโดยใช้ case study เพื่อสร้างการเรียนรู้และการติดตามคุณภาพโครงการวิจัยหลังสิ้นสุดโครงการ และยังเป็นการพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานด้วย

- การสรุปและปรับปรุงตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน

(1.2) การผลักดันให้เกิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ 1 Node 1 CBR ในแต่ละปีงบประมาณ เพื่อสร้างการเรียนรู้และการติดตามคุณภาพโครงการวิจัยหลังสิ้นสุดโครงการ โดยเริ่มต้นจากกลุ่มพี่เลี้ยงที่มีความพร้อม

(2) การพัฒนาระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

การพัฒนาระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับภาคอีสาน ควรเน้นการปฏิบัติการทางยุทธศาสตร์โดยการเชื่อมโยงประเด็นงานวิจัยที่มีในภาคอีสานเพื่อจัดการสื่อสารและการขับเคลื่อนนโยบาย การเชื่อมประสานภาคี เครือข่าย และการสนับสนุนให้เกิดหน่วยในการจัดการความรู้ระดับพื้นที่และระดับภาคอีสาน

การพัฒนาระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับปฏิบัติการ ควรออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการด้านกระบวนการสนับสนุนการทำงาน และยกระดับเนื้อหาการทำงานของพี่เลี้ยง RC อีสาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพงานวิจัย การพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่สอดคล้องกับความต้องการใช้งานของ RC ในด้านการจัดการข้อมูล ควรให้เจ้าของประเด็นงานเป็นแกนหลักในการจัดการข้อมูล การสื่อสารและการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การขับเคลื่อนนโยบาย โดยดำเนินการในระดับ Node และประเด็นที่มีความพร้อม แล้วให้เป็น case study ในการเรียนรู้ร่วมกันของ RC ภาคอีสาน ในส่วนของรายละเอียดของกลไกในแต่ละระดับ จะกล่าวไว้ในบทต่อไป

2.3 การวิเคราะห์ ประเมินเพื่อกำหนดบทบาทการทำงานของระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ซึ่งมุ่งเน้นการออกแบบระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากระดับภาคอีสานเพื่อร่วมปฏิบัติการกับทีมวิจัยของกลไกในแต่ละระดับ ดังนี้

“ระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับภาคอีสาน”

เป็นกลไกกลางของภาคมีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการยุทธศาสตร์ แผนงาน และงบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรและกลไกด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานให้สามารถนำความรู้ ทักษะ เทคนิค เครื่องมือและวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดคุณภาพ เกิดระบบฐานข้อมูลที่ตอบสนองการใช้

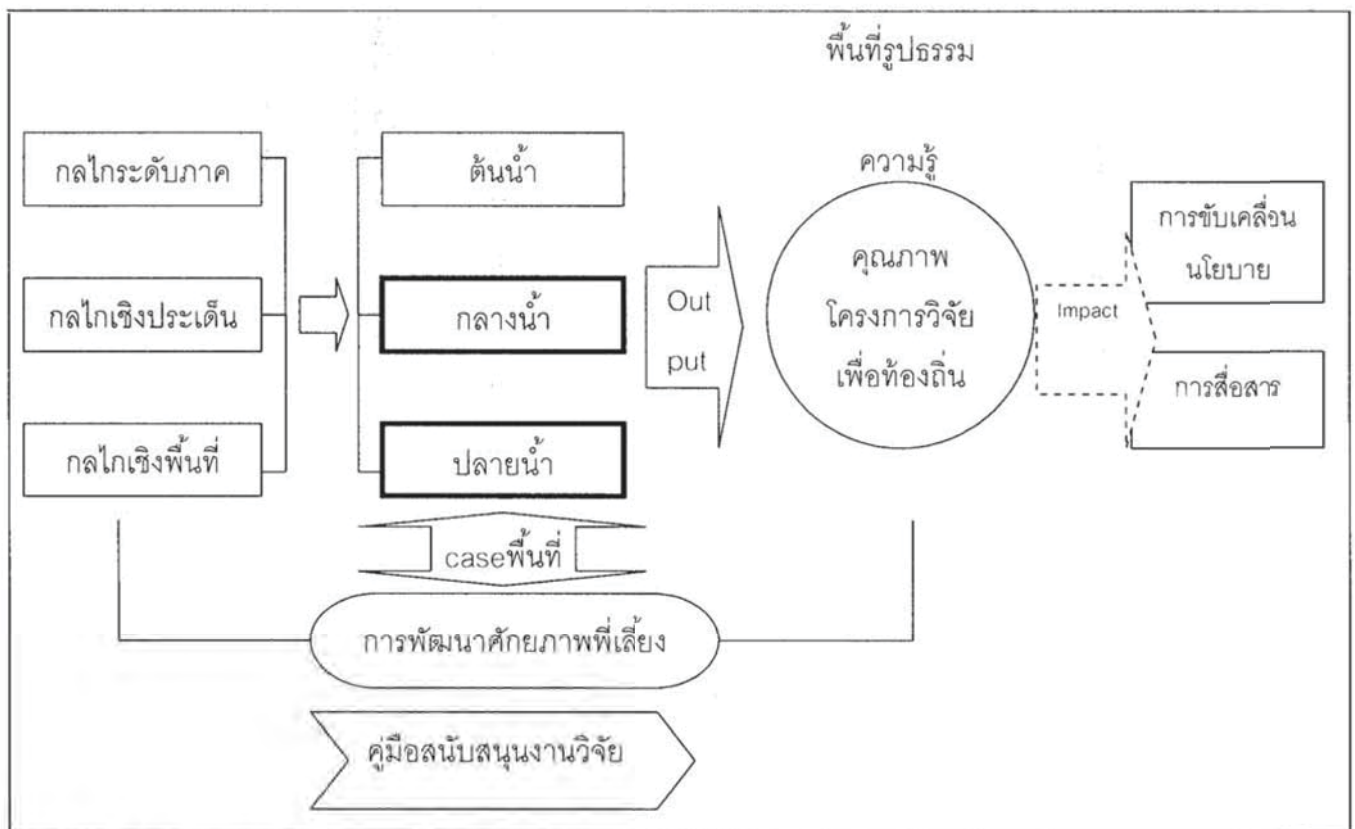
งานของ RC อีสาน เกิดการสื่อสารทางสังคมและเกิดการขับเคลื่อนพลังทางนโยบาย และมีบทบาทหน้าที่ในการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรทางวิชาการ องค์กรท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ระดับปฏิบัติการ

อยู่ในรูปแบบ “คณะทำงาน” เพื่อปฏิบัติการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ดี มีคุณภาพ เกิดฐานข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดการสื่อสารทางสังคมและเกิดการขับเคลื่อนพลังทางนโยบาย กลไกระดับปฏิบัติการอาจมีหลายระดับ หลายรูปแบบตามความสอดคล้องในบริบทของการทำงาน การจัดกลไกระดับปฏิบัติการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานเบื้องต้น จึงแบ่งออกเป็นกลไกฐานข้อมูล ภาคอีสาน กลไกเชิงพื้นที่ Zone และกลไกเชิงประเด็น

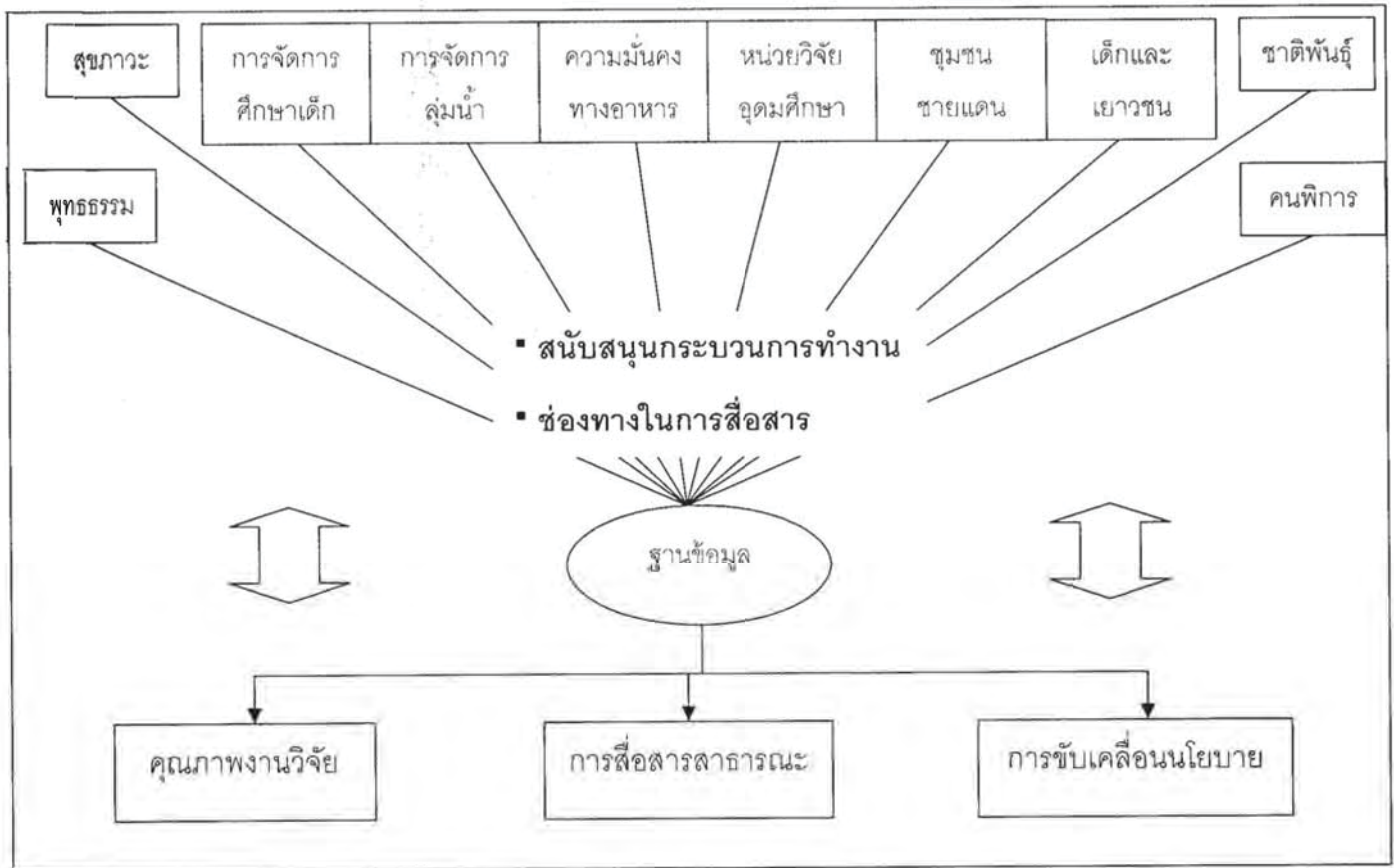
2.4 การกำหนดกรอบการทำงานของกลไกที่จะนำไปใช้ในการจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกับคณะทำงานในแต่ละกลไก กรอบการทำงานของกลไกที่จะนำไปใช้ในการจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกับคณะทำงานในแต่ละกลไก โดยใช้เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน การพัฒนาระบบฐานข้อมูล การสื่อสารทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบายเป็นพื้นฐานในการกำหนดกรอบการดำเนินงานของกลไก ดังแผนภาพที่ 4.1 ประกอบการอธิบาย

2.4.1. การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน เป็นภารกิจร่วมของ RC ภาคอีสาน จะต้องร่วมกันสร้างคุณภาพงานวิจัยให้เกิดขึ้นทั้งความรู้ นักวิจัย และพื้นที่รูปธรรม จากคุณภาพงานวิจัยที่เกิดขึ้น จะมีผลต่อการนำไปใช้ในการสื่อสารทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบายต่อไปได้ตามความพร้อมของพื้นที่ การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน จะมีกลไกการสนับสนุนคุณภาพงานวิจัยที่หลากหลายตามความสอดคล้องของพื้นที่ ได้แก่ กลไกระดับภาค กลไกเชิงประเด็น กลไกเชิงพื้นที่ โดยกลไกเหล่านี้ จะต้องออกแบบการสร้างคุณภาพงานวิจัย ซึ่งสามารถออกแบบการสร้างคุณภาพในเชิงกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในแต่ละกระบวนการโดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยในช่วงกลางน้ำ ปลายน้ำ หรือเรียกโดยรวมว่า “ช่วงขาลงของโครงการวิจัย” ดังแผนผังภาพประกอบที่ 4.1

แผนผังภาพประกอบที่ 4.1 แสดงเป้าหมายและระบบ กลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาค
อีสาน ปี 2555

2.4.2. การพัฒนาระบบฐานข้อมูล เน้นการพัฒนาระบบฐานข้อมูลตามกลุ่มประเด็นงานวิจัยของภาคอีสานเพื่อตอบสนองการใช้งานของ RC อีสาน โดยใช้คณะทำงานที่เลี้ยงกลุ่มผู้ช่วยผู้ประสานงาน (JSN) ในแต่ละประเด็นงานเป็นกลไกหลักในการพัฒนาระบบฐานข้อมูล เพื่อให้ที่เลี้ยงนำข้อมูลในเว็บวิจัยอีสานไปประยุกต์ใช้ในการสร้างคุณภาพงานวิจัย ใช้เป็นช่องทางการสื่อสารภายในของ RC อีสาน และเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการขับเคลื่อนงานนโยบาย ดังแผนภาพประกอบที่ 4.2

แผนภาพประกอบที่ 4.2 แสดงเป้าหมายและระบบ กลไกการพัฒนาระบบฐานข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ปี 2555

2.4.3. การสื่อสารเพื่อสร้างพลังชุมชนและสังคม ระบบ กลไกการสื่อสารเพื่อสร้างพลังชุมชนและสังคม เป็นการกำหนดกรอบการดำเนินงานที่ขึ้นอยู่กับความพร้อมของพี่เลี้ยงเฉพาะ Node หรือเฉพาะชุดประเด็นในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ซึ่งพบว่า การสื่อสารระดับประเด็น มีกลุ่มประเด็นที่มีเป้าหมายในการสื่อสารเพื่อสร้างพลังชุมชนและสังคม ได้แก่ กลไกการจัดการลุ่มน้ำอีสาน กลไกพัฒนาระบบวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา และกลไกชุมชนชายแดน การสื่อสารระดับ Node ได้แก่ Node อุบลราชธานี Node สุรินทร์

2.4.4. การขับเคลื่อนนโยบาย กรอบการดำเนินงานขึ้นอยู่กับความพร้อมเฉพาะ Node หรือ เฉพาะชุดประเด็นในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ในเบื้องต้นกระบวนการขับเคลื่อนจะอยู่ในภารกิจของ Node ซึ่งสามารถดำเนินการได้ กลไกอีสานอาจสนับสนุนการขับเคลื่อนในบางกระบวนการโดยเฉพาะการสังเคราะห์ชุดความรู้การขับเคลื่อนงานนโยบาย เพื่อจำแนกให้เห็นความต่อเนื่องจากความรู้เดิมเพื่อต่อยอดเป็นความรู้ใหม่ ได้แก่ การอ่านจังหวัดยโสธร การจัดการน้ำจังหวัดอุบลราชธานี และผู้พิการจังหวัดนครราชสีมา การ

จำแนกให้เห็นความรู้ใหม่ในการขับเคลื่อนนโยบาย ได้แก่ การจัดการลุ่มน้ำห้วยเสนง ความมั่นคงทางอาหาร

สำหรับการขับเคลื่อนนโยบายในระดับประเด็น จะใช้หลักการออกแบบการทำงานร่วมกันระหว่างกลไกชุดประเด็นและกลไกอีสาน เพื่อจัดระบบการสนับสนุนการใช้ความรู้นักวิจัย และพื้นที่รูปธรรมในการขับเคลื่อนนโยบาย

2.5 การจัดทำแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในขั้นตอนนี้ เป็นการกำหนดเป้าหมายและแผนปฏิบัติการในแต่ละกลไกระดับปฏิบัติการ กลุ่มเป้าหมาย คือ พี่เลี้ยง RC อีสานที่อยู่ในแต่ละกลไกระดับปฏิบัติการทุกกลไก หลังจากแต่ละกลไกร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการแล้ว จะส่งต่อข้อมูลแผนปฏิบัติการให้กับทีมเลขากลไกระดับภาคอีสาน

3. ผลการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

ผลการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน มีขั้นตอนการออกแบบระบบ และการจัดกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การพัฒนาระบบฐานข้อมูล การสื่อสารเพื่อสร้างพลังชุมชนและสังคม และการขับเคลื่อนนโยบาย มีดังนี้

ระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน มี 2 ระดับ คือ กลไกระดับภาคอีสานหรือกลไกภาคอีสาน 1 กลไก และกลไกระดับปฏิบัติการ 7 กลไก มี 3 รูปแบบ รวมทั้งสิ้น 8 กลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนกระบวนการไปสู่การค้นหาคำตอบร่วมกันคือ **ระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการสร้างพลังชุมชนและสังคมภาคอีสาน** กลไกในแต่ละระดับมีองค์ประกอบและบทบาทหน้าที่ในการทำงานต่างกัน แต่จะทำงานส่งเสริมการทำงานกันและกัน องค์ประกอบและบทบาทหน้าที่ของกลไกแต่ละระดับ ดังภาพประกอบที่ 4.5

1. กลไกระดับภาคอีสาน หรือกลไกภาคอีสาน ประกอบด้วย ตัวแทนกลุ่มผู้ประสานงานพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ที่ได้รับการคัดเลือกจาก RC อีสาน จำนวน 8 คน และมีฝ่ายเลขาภาคอีสาน จำนวน 3 คน รวม 11 คน กลไกภาคอีสาน มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการยุทธศาสตร์ แผนงานและงบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรและกลไกด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานให้สามารถนำความรู้ ทักษะ เทคนิค เครื่องมือและวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดคุณภาพ เกิดระบบฐานข้อมูลที่ตอบสนองการใช้งานของ RC อีสาน เกิดการสื่อสารทางสังคมและเกิดการขับเคลื่อนพลังทางนโยบาย และมีบทบาทหน้าที่ในการประสาน

ความร่วมมือระหว่างองค์กรทางวิชาการ องค์กรท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้ บทบาทการทำงานของกลไกภาคอีสาน มีแนวโน้มที่จะพัฒนาบทบาทการทำงานในรูปแบบสถาบันจัดการความรู้ท้องถิ่นอีสานต่อไป

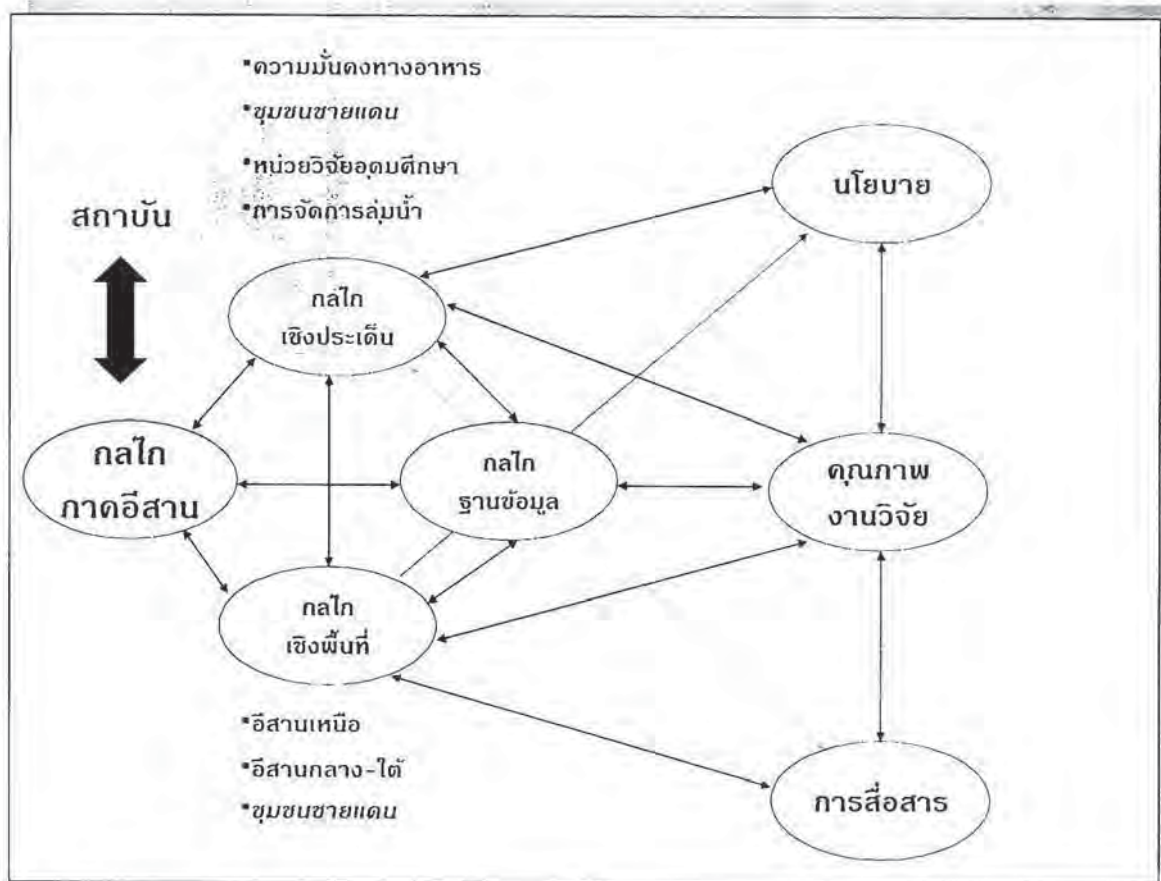
2. กลไกระดับปฏิบัติการ ประกอบด้วย กลุ่มพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุกพื้นที่ในภาคอีสาน (RC อีสาน) ที่มีความต้องการรวมกลุ่มรูปแบบ "คณะทำงาน" เพื่อปฏิบัติการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ดี มีคุณภาพ เกิดฐานข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดการสื่อสารทางสังคมและเกิดการขับเคลื่อนพลังทางนโยบาย โดยกลไกระดับปฏิบัติการ มี 7 กลไก 3 รูปแบบ ตามความสอดคล้องในบริบทของการทำงาน มีดังนี้

1) กลไกฐานข้อมูล เป็นกลไกที่มีลักษณะการทำงานเชิงเครือข่าย (Network Organization) ประกอบด้วย พี่เลี้ยงกลุ่มผู้ช่วยผู้ประสานงาน (JSN) ในแต่ละประเด็นงานวิจัยที่มีในภาคอีสาน มีบทบาทหน้าที่ เป็นกลไกหลักในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเว็บไซต์วิจัยอีสานให้สามารถตอบสนองความต้องการใช้ของ RC อีสานมากที่สุด การติดตามผลการนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างคุณภาพงานวิจัยจากพี่เลี้ยง RC อีสาน การประชาสัมพันธ์ข่าวสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

2) กลไกเชิงพื้นที่ มีการดำเนินงานในลักษณะกลุ่ม Zone พื้นที่ประกอบด้วย พี่เลี้ยงที่มีพื้นที่การทำงานใกล้เคียงกัน หรือประกอบด้วยพี่เลี้ยงที่มีความต้องการจะรวมกลุ่มร่วมกันพัฒนาความรู้ ทักษะการทำงานร่วมกัน มี 2 กลไก ได้แก่ กลไก Zone อีสานเหนือ และ กลไก Zone อีสานกลางและร่วมกับอีสานใต้

3) กลไกเชิงประเด็น มีลักษณะการดำเนินงานคือ ใช้ประเด็นงานวิจัยของพี่เลี้ยงเป็นตัวเชื่อมร้อยการทำงานของกลไกเชิงประเด็น มี 4 กลไก ได้แก่ กลไกพัฒนาระบบการวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา กลไกชุมชนชายแดน กลไกการจัดการลุ่มน้ำอีสาน และ กลไกเกษตรกรรมยั่งยืน

บทบาทหน้าที่ ของกลไกเชิงพื้นที่และกลไกเชิงประเด็น จะมีบทบาทในการสนับสนุนโครงการวิจัย พี่เลี้ยง เพื่อท้องถิ่นให้มีคุณภาพ มีฐานข้อมูลสนับสนุนการทำงานที่ชัดเจนและมีการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการสนับสนุนงานวิจัยในพื้นที่ สำหรับการสื่อสารสร้างพลังชุมชนและสังคม และการขับเคลื่อนนโยบาย จะเป็นบทบาทหน้าที่และเป้าหมายการทำงานเฉพาะ Node เฉพาะประเด็นที่มีความพร้อม

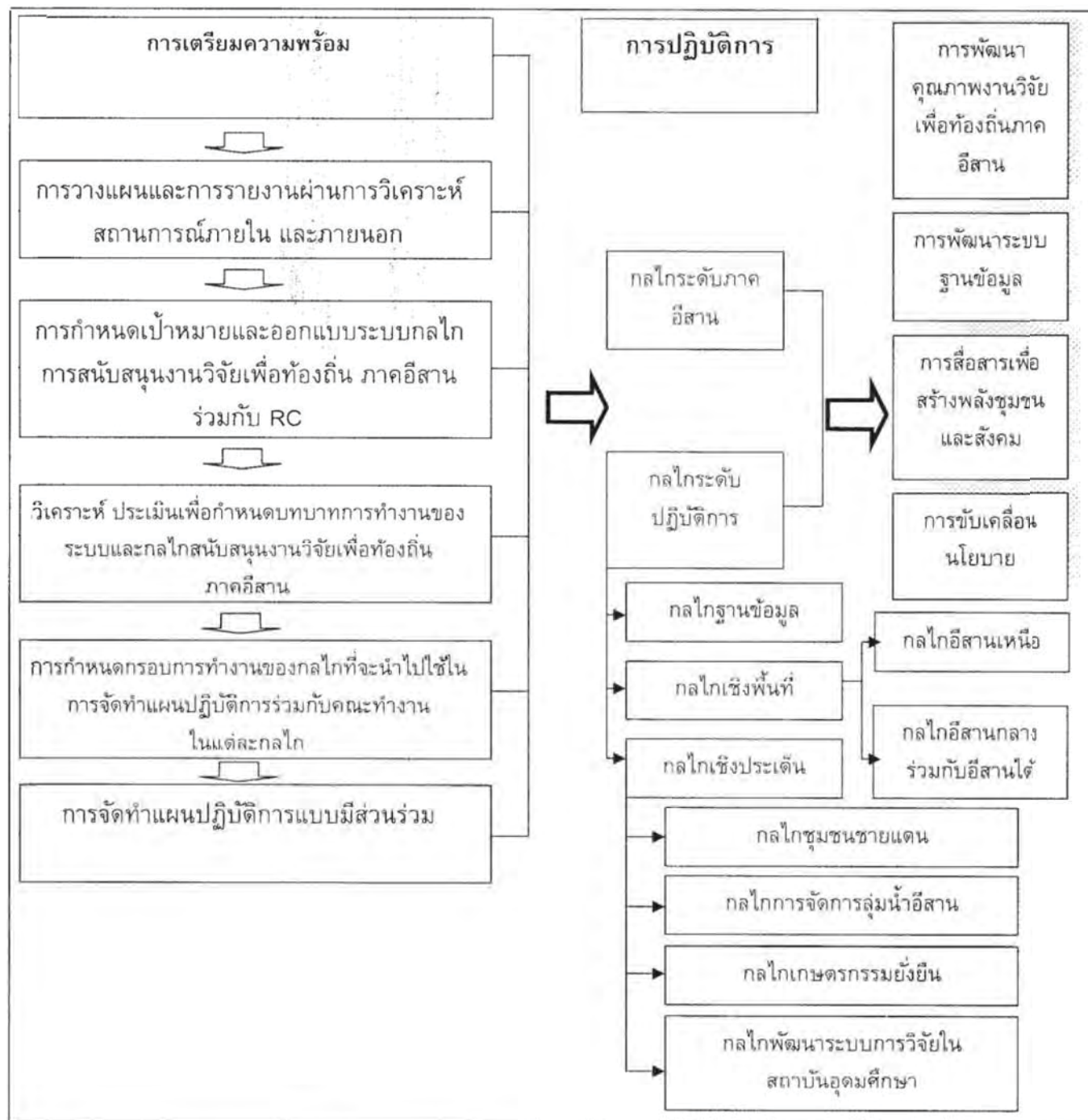

แผนภาพประกอบที่ 4.3 แสดงระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

สำหรับผลการดำเนินงานของระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ในแต่ละกลไกจะอธิบายในบทต่อไป

4. สรุปขั้นตอนการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

ในกระบวนการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน มีขั้นตอนการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสานที่สำคัญ ดังแผนภาพประกอบที่ 4.4

แผนภาพประกอบที่ 4.4 แสดงขั้นตอนการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน

จากแผนภาพประกอบที่ 4.4 สรุปขั้นตอนการออกแบบระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน มี 2 ขั้นตอน คือ การเตรียมความพร้อม โดยมีกระบวนการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน และการปฏิบัติการ แต่ละขั้นตอนมีวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่ต่างกัน โดยมีเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน การพัฒนาระบบฐานข้อมูล การสื่อสารเพื่อสร้างพลังชุมชนและสังคม และการขับเคลื่อนนโยบาย เป็นตัวตั้ง ซึ่งขั้นตอนทั้งหมดนี้ เห็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับ RC อีสานในการคิดร่วมและการ

ปฏิบัติการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน การดำเนินงาน 6 ขั้นตอนนั้นมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการนำไปสู่การจัดระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสานและการกำหนดเป้าหมาย แผนปฏิบัติการของแต่ละกลไก

กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนที่มีความสำคัญต่อการออกแบบระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ได้แก่

1) การร่วมวางแผน และการวิเคราะห์สถานการณ์ภายในและภายนอกของภาคอีสาน กล่าวคือ การวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอกโดยเฉพาะข้อมูลทางนโยบายของสกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และสถานการณ์ภายในคือแนวทางการทำงานของโหนดกลุ่มโหนด ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการปรับรูปแบบ วิธีการทำงานของกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2) การกำหนดเป้าหมายและออกแบบระบบกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสานร่วมกับ RC ความสำคัญในขั้นตอนนี้เป็นการสร้างความเข้าใจต่อนโยบายของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น การทบทวนพัฒนาการและผลการดำเนินงานของกลไกตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 ถึง กันยายน 2554 เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายและแนวทางการทำงานของภาคอีสาน ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวเป็นการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนการทำงานระหว่าง Node ในรูปแบบของกลไก

3) การจัดทำแผนปฏิบัติการกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ขั้นตอนนี้เป็นการหลอมรวมเป้าหมายการทำงานของแต่ละกลไกเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมที่กำหนดแผนกิจกรรม วิธีการดำเนินกิจกรรม ผู้รับผิดชอบหลักในแต่ละกิจกรรม และงบประมาณที่ใช้ในแต่ละกิจกรรมมาจากส่วนใดบ้าง เช่น กลไกภาคอีสาน Node โครงการวิจัย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายการทำงานของ Node

จึงกล่าวได้ว่า ขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนากลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน

การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

จากผลการศึกษาจากโครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบาย (ตุลาคม 2553 – กันยายน 2554) พบว่า คุณภาพของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ต้องประกอบด้วย การกำหนดตัวชี้วัดร่วมกับ RC อีสานเพื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางการพัฒนาระบบและออกแบบระบบและกลไกการสร้าง – ควบคุมคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานเพื่อทำหน้าที่ในการติดตามสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพตามตัวชี้วัดที่กำหนดร่วมกัน

การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอ การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เหมาะสมของภาคอีสาน และการพัฒนาระบบและกลไกที่มีอยู่ของภาคอีสานในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงขาลงและช่วงสิ้นสุดโครงการ มีการดำเนินงานและผลการดำเนินงาน ดังนี้

1. ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน
2. ระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงกลางน้ำและปลายน้ำ หรือช่วงขาลงของโครงการวิจัย
3. สรุปผลการดำเนินงานระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงกลางน้ำและปลายน้ำ

1. ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

ตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการวิจัย และตัวชี้วัดกระบวนการ ซึ่งตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้ง 2 ระดับจะมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน โดยในแต่ละระดับมีเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินโครงการวิจัยตามตัวชี้วัดในแต่ละระดับ ดังรายละเอียด

1.1 ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการวิจัย

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 3 ด้านที่เป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของโครงการวิจัย คือ ตัวชี้วัดคุณภาพนักวิจัย ตัวชี้วัดด้านองค์ความรู้ใหม่ และตัวชี้วัดด้านพื้นที่บูรณาการแก้ไขปัญหา

1) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพนักวิจัย

(1) โครงการวิจัยแต่ละโครงการจะต้องมีนักวิจัย 7 – 10 คนเป็นอย่างน้อยที่สามารถอธิบายแนวคิด วิธีการทำงานและผลการทำวิจัยได้อย่างชัดเจน

(2) นักวิจัยจะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะและทักษะ

- Knowledge (K) = มีความรู้เพิ่มขึ้นหรือไม่
- Attitude (A) = มีทัศนคติที่ดี/มีจิตอาสาหรือไม่
- Skill (S) = มีทักษะการทำงาน พัฒนาเพิ่มขึ้นหรือไม่

2) ตัวชี้วัดด้านองค์ความรู้ใหม่ องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งองค์ความรู้ใหม่ องค์ความรู้ที่มีการนำกลับมาใช้ใหม่และองค์ความรู้ที่นำแบบจำลองมาใช้แล้วต่อยอดหรือพัฒนาแล้วเกิดความรู้ใหม่

3) ตัววัดด้านพื้นที่รูปธรรมการแก้ไขปัญหา จะต้องเกิดพื้นที่รูปธรรมการแก้ไขปัญหาในระดับใดระดับหนึ่งดังนี้

- (1) ระดับกลุ่ม
- (2) ระดับองค์กรปกครองท้องถิ่น
- (3) ระดับบุคคล
- (4) ระดับชาติ

1.2 ตัวชี้วัดกระบวนการ เป็นตัวชี้วัดผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผลผลิตในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มวิจัย RC ภาคอีสานพัฒนาร่วมกัน มี 5 ตัวชี้วัด แบ่งได้ตามกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

2.1 ช่วงต้นน้ำ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดด้านคุณภาพของโจทย์การวิจัย ตัวชี้วัดด้านคุณภาพของข้อเสนอโครงการ (CP) และตัวชี้วัดด้านคุณภาพการพิจารณาโครงการ

1) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพของโจทย์การวิจัย ประกอบด้วย

- (1) โจทย์การวิจัยต้องมาจากชุมชน โดยจะต้องกำหนดปัญหาเป้าหมายและวิธีการวิจัยให้ชัดเจน
- (2) โจทย์การวิจัยต้องนำไปสู่ความรู้ใหม่
- (3) โจทย์การวิจัยต้องสะท้อนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
- (4) โจทย์การวิจัยต้องสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทำงานพื้นที่ของพี่เลี้ยง

2) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพของข้อเสนอโครงการ (CP) ประกอบด้วย

- (1) โจทย์การวิจัย จะต้องระบุปัญหาการวิจัยชัดเจนและสอดคล้องกับ

คำถามวิจัยหลัก

(2) หลักการและเหตุผล ประกอบด้วยข้อมูลสำคัญ

- ข้อมูลบริบทชุมชนโดยย่อและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัญหาพื้นที่

- ข้อมูลกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องในการวิจัย ข้อมูลทั่วไปบริบทในพื้นที่ ปัญหาที่พบจากพื้นที่ การจัดการปัญหาที่ผ่านมาในประเด็นนั้น ๆ

- ปัญหานำการวิจัย ควรเชื่อมโยงอธิบายให้เห็นถึงองค์ความรู้เดิมของชุมชน องค์ความรู้เดิมภายใต้ยุทธศาสตร์การทำงานของพี่เลี้ยง ความรู้ที่มีอยู่ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรืองานวิจัยในประเด็นเดียวกันที่มีผู้อื่นทำทั้งในพื้นที่หรือในประเด็นเดียวกัน

- ความจำเป็นในการเลือกพื้นที่ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทำงานของNode

(3) คำถามหลัก ต้องสอดคล้องกับโจทย์วิจัย

(4) คำถามรอง เน้นคำถามสำคัญๆ ที่ช่วยขยายคำถามหลักได้ดี

(5) วัตถุประสงค์ จะต้องตอบให้ได้ว่าจะศึกษาอะไรที่ไปตอบโจทย์วิจัยนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยได้

(6) แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยต้องสรุปใจความสำคัญและควรอธิบายให้เห็นว่าจะเอาไปใช้อย่างไร มี 2 ระดับ คือ

ก. CBR นักวิชาการ ควรอธิบายให้ชัดเจนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาโจทย์ กระบวนการวิจัย และการอภิปรายผลการศึกษา โดย

- ต้อง Review งานวิจัย งานวิชาการทั้งจากภายนอกและภายในที่เกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงกับประเด็นที่จะทำการศึกษา

- ทบทวนองค์ความรู้ของชาวบ้าน “ทุนเดิม” หรือ “ศักยภาพ” ของชุมชน

ข. CBR ชาวบ้าน พี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องมีการสรุปทบทวนองค์ความรู้ของชาวบ้าน “ทุนเดิม” หรือ “ศักยภาพ” ของชุมชน

- ต้องมีการสรุป ทบทวนงานวิจัยของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องหรือในพื้นที่

(7) กรอบการวิจัย จะต้องพัฒนาจากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาพัฒนาเป็นกรอบการวิจัย กรอบการวิจัยที่ดี ต้องนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในงานวิจัย และผู้ทำวิจัยจะต้องมีความเข้าใจในกรอบการศึกษาเป็นอย่างดี แบ่งกลุ่มการดำเนินงานออกเป็น 2 กลุ่ม

ก. CBR นักวิชาการ อาจดำเนินงานได้ใน 2 แนวทาง
- กรอบเชิงวิชาการ โดยต้องระบุการใช้แนวคิด ทฤษฎี ประกอบกับเนื้อหาและกระบวนการ

- กรอบเชิงแนวคิด

ข. CBR ชาวบ้าน สามารถจัดทำกรอบเชิงกระบวนการ ได้แก่
Input – Process – Output – Outcome

(8) วิธีวิทยาหรือระเบียบวิธีวิจัย ต้องแสดงให้เห็นชุดข้อมูลที่ต้องการ ศึกษา กลุ่มเป้าหมาย วิธีการและเครื่องมือที่ชัดเจน

(9) ขอบเขตการวิจัย ต้องระบุพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน

(10) ระยะเวลาของโครงการ จะต้อง ไม่เกิน 1 ปี ทั้งนี้ให้ขึ้นอยู่กับ กระบวนการวิจัย หากในบางโครงการวิจัยจำเป็นต้องอาศัยฤดูกาลเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ชัดเจน สามารถกำหนดระยะเวลามากกว่า 1 ปีได้

(11) ผลที่คาดว่าจะได้รับ จะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือ สามารถกำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับมากกว่าวัตถุประสงค์ก็ได้

(12) นิยามศัพท์ (ถ้ามี)

(13) รายละเอียดแผนปฏิบัติการ ควรจัดทำในรูปแบบตารางแสดง รายละเอียดของกิจกรรม/ วัตถุประสงค์การดำเนินกิจกรรม/ ขั้นตอนการดำเนินงาน/ กลุ่มเป้าหมาย/ เครื่องมือ-เทคนิค/ ระยะเวลา/ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

(14) รายละเอียดแผนงบประมาณ เป็นตารางแสดงรายละเอียด กิจกรรม/ รายละเอียดงบประมาณแต่ละกิจกรรม/ และจำนวนงบประมาณทั้งโครงการ

(15) ปฏิทินการดำเนินงาน เป็นตารางแสดงกิจกรรมและช่วงเวลาที่จะ ดำเนินโครงการ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ แผนงบประมาณ

(16) รายชื่อและประวัติทีมวิจัย ที่ปรึกษา

(17) เอกสารอ้างอิง(ถ้ามี) โดย

- CBR นักวิชาการ ควรมีเอกสารอ้างอิงถูกต้องตามหลักวิชาการ

- CBR ชาวบ้าน ควรอ้างอิงแหล่งข้อมูลในพื้นที่เป็นหลัก

(18) เอกสารพัฒนาโครงการ ต้องอธิบายให้เห็นถึง กระบวนการพัฒนาโครงการตั้งแต่เริ่มต้นถึงข้อเสนอโครงการที่สมบูรณ์ โดยจะต้องแนบเป็น เอกสารในการจัดประชุมพิจารณาโครงการ และเป็นเอกสารจัดทำร่างสัญญาโครงการ

3) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพการพิจารณาโครงการ ประกอบด้วย

(1) มีกลไกการพิจารณาโครงการ ประกอบด้วย นักวิชาการ นักพัฒนา เอกชน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและที่ปรึกษาฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกลไกวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

ชุมชน

(2) หลักการพิจารณาโครงการ

- โจทย์หรือชื่อโครงการวิจัยระดับฐานปัญหาและความต้องการของชุมชน
- ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการวิจัย
- มีปฏิบัติการแก้ไขปัญา
- มีความเป็นไปได้ในการทำโครงการวิจัยในระดับชุมชน
- มีแนวทางในการศึกษาให้เห็นความรู้เบื้องต้นก่อนการปฏิบัติการ
- นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่และมีความเป็นวิชาการ
- สอดคล้องยุทธศาสตร์การทำงานของNode

2.2 ช่วงกลางน้ำ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดด้านคุณภาพการติดตามโครงการในเชิงคุณภาพภายใต้กระบวนการวิจัย ตัวชี้วัดด้านคุณภาพรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย

1) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพการติดตามโครงการในเชิงคุณภาพภายใต้กระบวนการวิจัย

คุณภาพการติดตามโครงการในเชิงคุณภาพภายใต้กระบวนการวิจัย มีการติดตาม สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพงานในหลายระดับ ได้แก่ ระดับพี่เลี้ยง Node ระดับกลไกระดับปฏิบัติการ เช่น กลไกเชิงพื้นที่ กลไกเชิงประเด็น และระดับกลไกภาคีฐาน โดยแบ่งการติดตาม สนับสนุนโครงการออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงต้นน้ำ ช่วงกลางน้ำ และช่วงปลายน้ำ

2) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพรายงานการวิจัย (รายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย)

- (1) มีการวิเคราะห์ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์และกรอบการวิจัย
- (2) มีความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล ตรวจสอบได้
- (3) บ่งชี้ให้เห็นความรู้ใหม่บนฐานความรู้เดิม
- (4) อธิบายให้เห็นความรู้ที่มีการเก็บและวิเคราะห์เบื้องต้นก่อนที่จะนำมาสู่การปฏิบัติการในช่วงที่ 2
- (5) องค์กรควรรู้ว่าด้วยวิธีปฏิบัติการ โดยต้องเชื่อมโยงให้เห็นระหว่างความรู้เบื้องต้นก่อนการปฏิบัติการและวิธีปฏิบัติการ
- (6) เป็นรายงานที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยและชุมชน หรือกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการ
- (7) เป็นรายงานที่บ่งชี้รูปธรรมงานในพื้นที่เบื้องต้น
- (8) รูปแบบ (Format) ถูกต้อง หรือองค์ประกอบถูกต้องครบถ้วนตามที่สกว.กำหนด

องค์ประกอบของรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย

องค์ประกอบของรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย มี 6 บทหรืออาจมีมากกว่า 6 บทได้ตามเนื้อหาของโครงการวิจัย แต่ละบทมีเนื้อหาที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 ทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและกับพื้นที่การวิจัย

บทที่ 3 กระบวนการงานวิจัย/กิจกรรมที่ทำไปแล้ว

บทที่ 4 ผลการศึกษาเบื้องต้น

บทที่ 5 บทเรียน ปัญหา อุปสรรคที่พบ/บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผลเบื้องต้น

บทที่ 6 แผนการดำเนินงานระยะที่ 2

ภาคผนวก กิจกรรม รูปภาพ (ถ้ามี)

2.3 ช่วงปลายน้ำ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดด้านคุณภาพรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

และตัวชี้วัดด้านคุณภาพโครงการวิจัยหลังสิ้นสุดโครงการวิจัย

1) ตัวชี้วัดด้านคุณภาพรายงานการวิจัย (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)

- (1) ตอบตามวัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน
- (2) มีข้อมูลที่นำเสนอเชื่อถือ ตรวจสอบได้
- (3) เกิดนวัตกรรมการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่มาจากการใช้ข้อมูล
- (4) เกิดความรู้ใหม่ในระดับชุมชน/สังคม ขอบ่งชี้ความรู้ใหม่ มี 3 แบบ

ได้แก่

- แบบที่หนึ่ง เป็นเรื่องที่คนไม่เคยรู้เลย
- แบบที่สอง เป็นความรู้ที่มีมานานแต่สามารถนำมาใช้ได้กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนในยุคปัจจุบัน
- แบบที่สาม เป็นความรู้จากที่อื่น และนำมาใช้ในบริบทที่

แตกต่างกัน

(5) ส่งทันเวลา

(6) รูปแบบ(Format) ถูกต้อง หรือองค์ประกอบถูกต้องครบถ้วนตามที่

สกว.กำหนด

องค์ประกอบของรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

องค์ประกอบของรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัย มี 5 บทหรืออาจมีมากกว่า 5 บทได้ตามเนื้อหาของโครงการวิจัย แต่ละบทมีเนื้อหาที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ

พื้นที่การวิจัย

บทที่ 2 ทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและกับ

ของแต่ละกระบวนการ)

บทที่ 3 กระบวนการงานวิจัย (โดยต้องอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยง

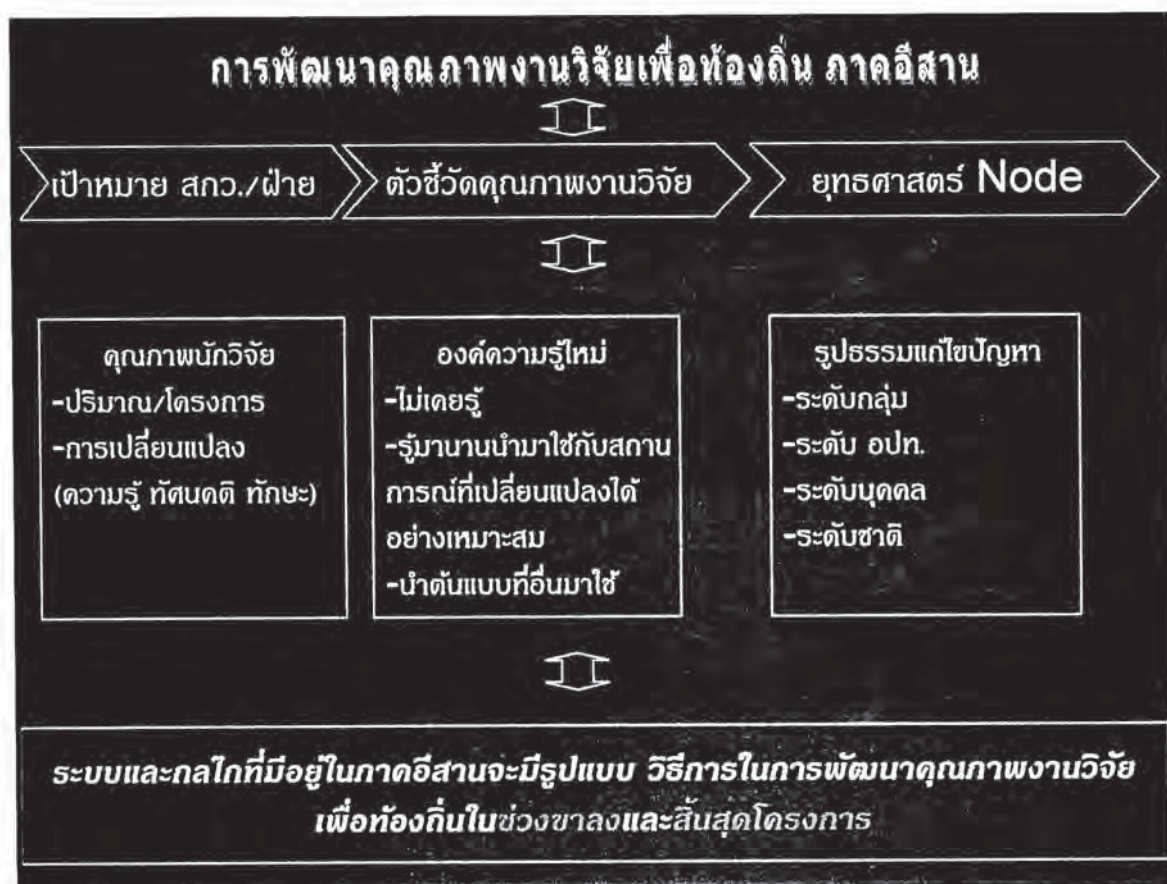
บทที่ 4 ผลการศึกษา

ครั้งต่อไป

บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก กิจกรรม รูปภาพ

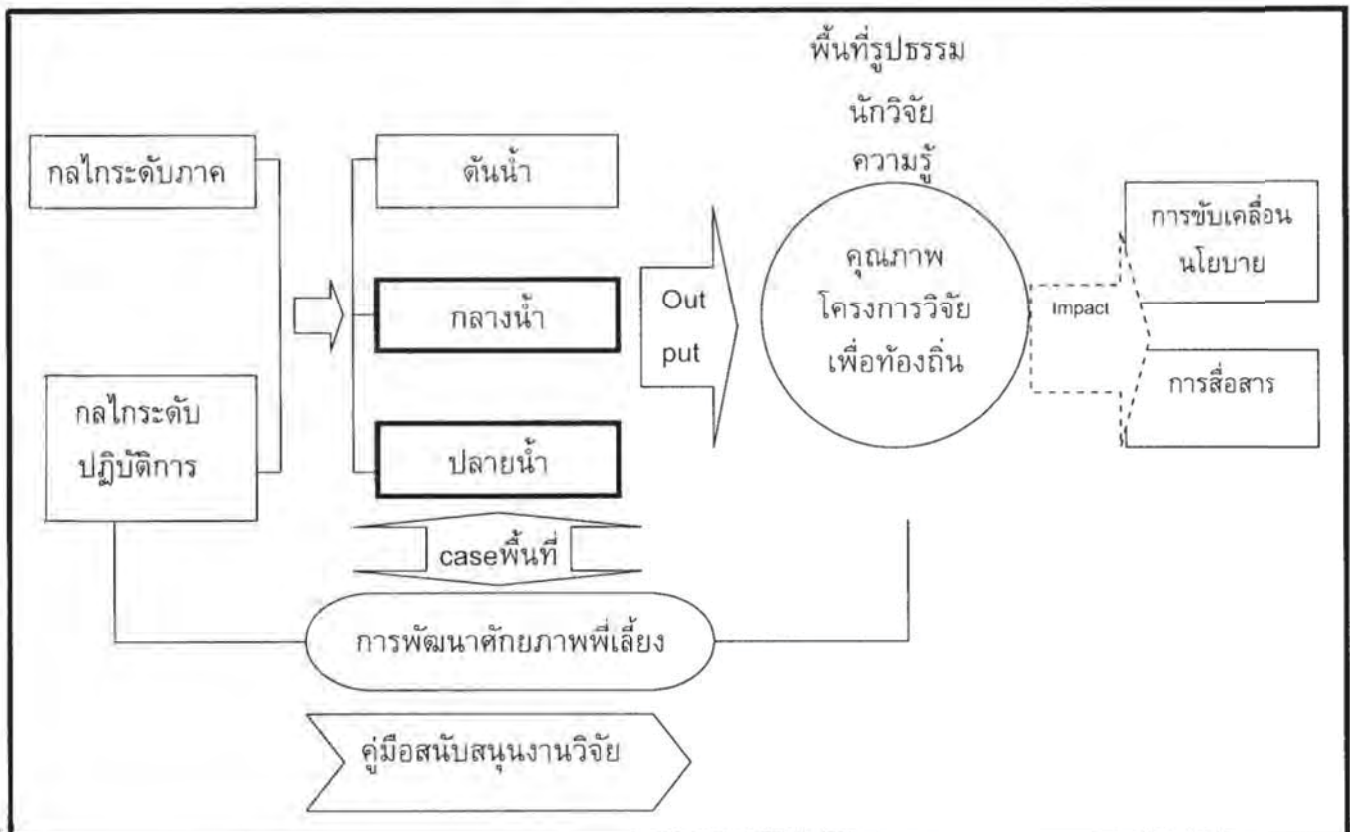
ในการนำตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของภาคอีสานมาใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสานยังได้กำหนดกรอบคิดที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ เป้าหมายของ สกว.และฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และยุทธศาสตร์การทำงานของ Node มาใช้เป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังแผนภาพประกอบที่ 5.1

แผนภาพประกอบที่ 5.1 แสดงกรอบแนวคิดการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน

2. ระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงกลางน้ำและปลายน้ำ หรือช่วงขาลงของโครงการวิจัย

ระบบและกลไกสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานเพื่อพัฒนาคุณภาพงานวิจัยพบว่า มี 2 ระดับ คือ กลไกระดับภาค และกลไกระดับปฏิบัติการ โดยมีกรอบการดำเนินงานตามภาพประกอบที่ 5.2 กลไกทั้ง 2 ระดับจะมีองค์ประกอบของกลไก เป้าหมายของกลไกแต่ละระดับ และวิธีการสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพช่วงต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำที่แตกต่างกัน

แผนภาพประกอบที่ 5.2 แสดงระบบและกลไกการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นปี 2555

จากแผนภาพประกอบที่ 5.2 อธิบายได้ว่า กลไกทั้ง 2 ระดับ มีระบบการสนับสนุนตามช่วงเวลาในการดำเนินงานโครงการวิจัย 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงต้นน้ำ ช่วงกลางน้ำ และช่วงปลายน้ำ ซึ่งกลไกการสนับสนุนแต่ละระดับมีเป้าหมายหลักอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในรูปแบบของโครงการวิจัย ที่จะต้องเป็นโครงการวิจัยที่เกิดความรู้ เกิดนักวิจัยที่รู้และเข้าใจกระบวนการวิจัย และเกิดรูปธรรมอันเป็นผลผลิตจากการดำเนินโครงการวิจัย โดยผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาคุณภาพสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพ Node พี่เลี้ยงรุ่นใหม่ๆ ได้ และนำไปสู่การจัดทำคู่มือการสนับสนุนงานวิจัยให้กับพี่เลี้ยง RC อีสานได้ใช้เป็นทางเลือกในการนำไปปรับใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยของตนเองได้

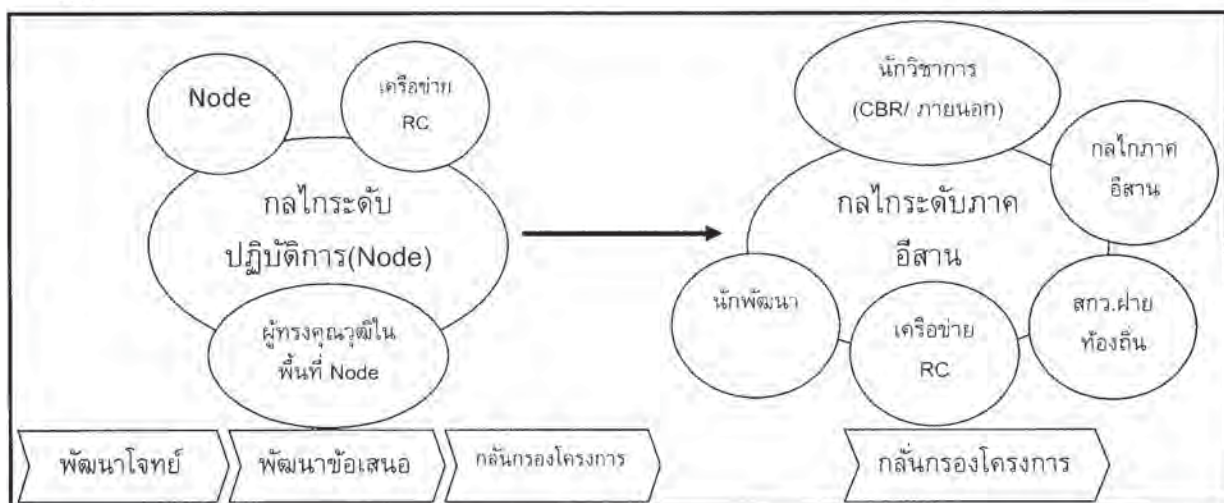
นอกจากนี้กระบวนการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ได้ออกแบบเพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางการสื่อสารเพื่อสร้างพลังชุมชนและสังคม และยังสามารถนำไปกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานนโยบายร่วมกับภาคีในหลายระดับ เช่น ระดับพื้นที่ โครงการวิจัย ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาคและระดับประเทศได้

กระบวนการสนับสนุนของระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน

กระบวนการสนับสนุนของระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน แบ่งระบบการสนับสนุน ติดตามออกเป็น 3 ระบบ ได้แก่ ระบบการสนับสนุนติดตามช่วงต้นน้ำ ระบบการสนับสนุนติดตามช่วงกลางน้ำ และระบบการสนับสนุนติดตามช่วงปลายน้ำ มีการปฏิบัติการและผลการดำเนินงาน ดังนี้

ระบบการสนับสนุนติดตามช่วงต้นน้ำ

ระบบการสนับสนุนติดตามของระบบและกลไกสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสานในช่วงต้นน้ำ มีระบบการสนับสนุนที่สำคัญ คือ คุณภาพของโจทย์การวิจัย คุณภาพข้อเสนอโครงการวิจัย และคุณภาพการพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลไกการสนับสนุนให้เกิดคุณภาพงานวิจัยในช่วงต้นน้ำของภาคอีสานเกิดการปฏิบัติการ 2 ระดับ ได้แก่ กลไกระดับภาคอีสาน และกลไกระดับปฏิบัติการ ในแต่ละระดับจะนำกรอบคิดตามแผนผังที่ 5.1 และ 5.2 เป็นแนวทางในการดำเนินงานของกลไกทั้ง 2 ระดับ ดังภาพประกอบที่ 5.3

แผนภาพประกอบที่ 5.3 แสดงระบบและกลไกการสนับสนุนคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสานในช่วงต้นน้ำ

1. กลไกระดับปฏิบัติการ

กลไกระดับปฏิบัติการที่มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในช่วงต้น
น้ำ

กลไกระดับ Node เป็นกลไกที่มีความสำคัญต่อคุณภาพของโจทย์การวิจัย คุณภาพข้อเสนอโครงการวิจัย และคุณภาพการพิจารณาโครงการวิจัย โดยกลไกระดับ Node จะต้องมีการเตรียมความพร้อมเพื่อให้ได้โจทย์การวิจัยที่ดี และพื้นที่การวิจัยที่สามารถตอบโจทย์ทางความรู้ การสื่อสารและการขับเคลื่อนนโยบาย ดังนี้

ก่อนการพัฒนาโจทย์วิจัย

1) การสรุปและสังเคราะห์ความรู้ที่เกิดจากโครงการวิจัยในพื้นที่ และจากงานวิจัย รวมถึงงานพัฒนาที่ผ่านมาของกลุ่ม หน่วยงานอื่นๆ ประโยชน์ของการสังเคราะห์องค์ความรู้จะทำให้ Node ทราบว่า Node มีความรู้ะไรที่ชัดเจนแล้ว มีความรู้ใดที่ยังเป็นช่องว่างที่จะต้องค้นหาด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงสถานการณ์ภายนอกในประเด็นงานของ Node ร่วมกับเครือข่าย เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ และประเมินแนวโน้มเพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางการทำงาน

3) การจัดทำ Mapping คน, พื้นที่, ความรู้โดยพี่เลี้ยง เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยในการกำหนดยุทธศาสตร์ พื้นที่ และโจทย์การวิจัย

4) การกำหนดยุทธศาสตร์การทำงาน ในการกำหนดยุทธศาสตร์ให้มีพลัง ตอบโจทย์ทางสังคมได้ เป็นงานที่สามารถนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้จริงกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ควรประกอบด้วย Node นักวิจัยในพื้นที่ ภาคีเครือข่ายงานวิจัยและงานพัฒนา ภาคีทางวิชาการในเครือข่ายงานของ Node

5) ปฏิบัติการสำรวจ "หาคน หาพื้นที่ หาเรื่อง" ที่น่าสนใจและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทำงานของ Node การสำรวจอาจทำได้โดยผ่านการแนะนำของนักวิจัย ภาคีเครือข่าย หรือ Node ดำเนินการสำรวจด้วยตนเอง

คุณภาพโจทย์การวิจัย

1) การวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน Node จะต้องเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทและสถานการณ์ของพื้นที่การวิจัย มาดำเนินการวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้นก่อนในด้านสถานการณ์ปัญหา ผลของโครงการที่ได้มีการดำเนินการมาแล้วในพื้นที่รวมถึงสถานะของความรู้ที่มีการทำวิจัยแล้วในประเด็นที่เกี่ยวข้องที่ไหนด ต้องการทำวิจัย

2) ด้านทักษะ เครื่องมือ เทคนิคการพัฒนาโจทย์วิจัยของนักวิจัย เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านสามารถวิเคราะห์ได้อย่างลุ่มลึกและเห็นสถานการณ์ภายนอกที่เข้ามากระทบต่อชุมชนได้ เช่น ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการจับ

ประเด็น เครื่องมือการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม อาทิ SWOT ภูเขาน้ำแข็ง ต้นไม้ปัญหา เป็นต้น

3) ด้านกระบวนการพัฒนาโจทย์ จำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์จากพี่เลี้ยงเก่า หรือมุมมองของนักพัฒนา หรือนักวิชาการเพื่อให้เกิดโจทย์การวิจัยที่น่าสนใจ สอดคล้องกับปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้ไขปัญหา สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของ Node สอดคล้องกับความสนใจของสังคม

คุณภาพข้อเสนอโครงการวิจัย

การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย เป็นขั้นตอนที่สองต่อเนื่องจากการพัฒนาโจทย์วิจัยในพื้นที่ ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่พัฒนาโจทย์การวิจัย จะถูกนำมารวบรวมพัฒนาเป็นข้อเสนอโครงการวิจัย ผลการศึกษาจากโครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบาย (ตุลาคม 2553 – กันยายน 2554) พบว่า คุณภาพข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญได้แก่ ชื่อโครงการ หลักการและเหตุผล คำถามหลัก คำถามรอง วัตถุประสงค์ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กรอบการวิจัย วิธีวิทยาหรือระเบียบวิธีวิจัย ขอบเขตการวิจัย ระยะเวลาของโครงการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ นิยามศัพท์ รายละเอียด แผนปฏิบัติการ รายละเอียดแผนงบประมาณ ปฏิทินการดำเนินงาน รายชื่อและประวัติทีมวิจัย ที่ปรึกษา เอกสารอ้างอิง และเอกสารพัฒนาโครงการ ในแต่ละองค์ประกอบมีรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ข้อที่ 2)

คุณภาพการพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จากผลการศึกษาในโครงการวิจัยโครงการวิจัยการพัฒนาระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการขับเคลื่อนนโยบาย (ตุลาคม 2553 – กันยายน 2554) ในระดับกลไก Node พบว่า Node ที่มีการจัดเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการระดับ Node หรือมีกระบวนการกลั่นกรอง ซึ่งประกอบด้วย คนในและคนนอกที่จะต้องเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ความรู้ทางวิชาการ นักวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์ในประเด็นงานของ Node และประเด็นงานของ ภาคอีสาน นอกจากนี้ พี่เลี้ยง Node จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในงานของตนเองเพื่อกำกับทิศทางในพื้นที่ ด้วยองค์ประกอบเหล่านี้ จะช่วยทำให้เกิดระบบการพิจารณาโครงการที่ดี มีความน่าเชื่อถือ หลังการพิจารณาในระดับ Node แล้ว เมื่อ Node ส่งข้อเสนอโครงการเข้าสู่เวทีพิจารณาระดับภาค ผู้ทรงคุณวุฒิ ในเวทีภาคจะช่วยต่อยอดมุมมองทางวิชาการ และการปฏิบัติการให้มีความคมชัดมากยิ่งขึ้น

2. กลไกระดับภาคอีสาน มีกระบวนการสนับสนุนงานในช่วงต้นน้ำที่สำคัญ

คือ การค้นหาผู้ทรงคุณวุฒิ การบริหารจัดการเวทีพิจารณาโครงการ และการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น รายละเอียด ดังนี้

1) การค้นหาผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกับ RC ภาคอีสาน

1.1) กำหนดคุณสมบัติ บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกับ RC อีสาน

การสนับสนุนให้มีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกเข้ามาสนับสนุนให้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีคุณภาพตามตัวชี้วัด ดังนั้น RC อีสานจึงร่วมกันค้นหาผู้ทรงคุณวุฒิจาก 3 ภาคส่วน ได้แก่ นักวิชาการ นักพัฒนาและปราชญ์ชาวบ้าน โดยได้กำหนดคุณสมบัติและหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละภาคส่วนดังนี้

นักวิชาการ :

(1) มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเชิงวิชาการ (แนวคิด ทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัย) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

(2) มีประสบการณ์ในการทำวิจัยที่หลากหลาย เช่น PAR

(3) มีความสนใจในแนวคิด หลักการ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(4) มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาก่อน (ถ้ามี)

บทบาทของนักวิชาการในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน ทำหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนมุมมอง ให้ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการในภาพกว้างภายใต้ประเด็นยุทธศาสตร์การทำงานของพี่เลี้ยงและประเด็นปัญหาการวิจัยของชุมชน

นักพัฒนา :

(1) มีความรู้ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญด้านงานพัฒนา (แนวคิด ทฤษฎี กระบวนการ) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

(2) มีความสนใจในแนวคิด หลักการ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(3) มีประสบการณ์ในการทำวิจัยที่หลากหลาย (ถ้ามี)

บทบาทของนักพัฒนาในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน มีหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนแนวคิด กระบวนการทำงานเพื่อเสนอแนะ และใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อไปสร้าง “กระบวนการขับเคลื่อนทางสังคม”

ปราชญ์ชาวบ้าน :

(1) มีความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย

(2) มีประสบการณ์ทำงานที่โดดเด่นในด้านการพัฒนาและเชี่ยวชาญในประเด็น

นั้น ๆ

(3) เข้าใจการทำงานโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

(4) มีปฏิบัติการในทำงานพัฒนาที่เป็นรูปธรรม เช่น เกษตรกรต้นแบบ

บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนแนวคิดกระบวนการปฏิบัติการระดับชุมชน/ ท้องถิ่น

1.2) จัดทำแบบฟอร์มประวัติของผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีเลขาoglไกภาคอีสานเป็นฝ่ายจัดทำแบบฟอร์มประวัติเพื่อส่งให้กับ RC อีสาน ได้จัดทำฐานข้อมูลผู้ทรงคุณวุฒิ

1.3) รวบรวมข้อมูลผู้ทรงคุณวุฒิ หลังจากที่ RC อีสาน ดำเนินการจัดทำฐานข้อมูลผู้ทรงคุณวุฒิภาคอีสานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงส่งต่อให้กับฝ่ายเลขาoglไกภาคอีสานเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการเลือกใช้ และประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสามารถรวบรวมได้ทั้งสิ้น 26 คน เป็นนักวิชาการ 17 คน (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยและอุบลราชธานี) นักพัฒนาเอกชน (NGOs) ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน เด็กและเยาวชน จำนวน 8 คน ประชาชนชาวบ้าน ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน จำนวน 1 คน

2) การบริหารจัดการเวทีพิจารณาโครงการ มีระบบการบริหารจัดการ 3 ระยะ คือ การเตรียมการ การปฏิบัติการ การสรุปผล ดังนี้

2.1) การเตรียมการ

1) กำหนดวัน เวลา สถานที่ในการจัดเวทีพิจารณาโครงการระดับภาคอีสาน แต่ครั้งจะจัดเวทีครั้งละ 2 – 3 วัน

2) ส่งกรอบการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และตัวชี้วัดคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ให้กับพี่เลี้ยงทุกพื้นที่ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3) ประสานงานพี่เลี้ยงทุกพื้นที่เพื่อสำรวจความพร้อมในการเสนอโครงการ และนัดหมายการส่งข้อเสนอโครงการมายังฝ่ายเลขาoglไกภาคอีสาน

4) ประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนัดหมาย และทำความเข้าใจต่อยุทธศาสตร์การทำงานของพี่เลี้ยง เป้าหมายของการจัดเวที ความคาดหวังที่ต้องการจากผู้ทรงคุณวุฒิ

5) รวบรวมข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากพี่เลี้ยงเพื่อส่งข้อเสนอโครงการให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้ประสานงานกลไกภาคอีสาน และที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยหากพี่เลี้ยงในพื้นที่ใดยังไม่ส่งข้อเสนอโครงการให้กับกลไกและฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฝ่ายเลขาoglไกภาคอีสานจะเป็นผู้ติดตามจากพี่เลี้ยง

6) ส่งข้อเสนอโครงการวิจัยที่รวบรวมได้ให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ

2.2) การปฏิบัติการ

ปฏิบัติการพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นระดับภาคอีสาน ใช้รูปแบบ “การพิจารณาตามประเด็นยุทธศาสตร์ของพี่เลี้ยง” พบว่า การพัฒนาคุณภาพงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อให้ได้ข้อเสนอโครงการที่ดี มีคุณภาพ จะต้องประกอบด้วย

1) ผู้ทรงคุณวุฒิ องค์ประกอบของผู้ทรงคุณวุฒิ ควรประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิในเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้แก่ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และกลไกภาคอีสาน ผู้ทรงคุณวุฒิจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ที่สอดคล้องกับประเด็นการวิจัยและยุทธศาสตร์การทำงานของพีเลียง ซึ่งจะสามารถช่วยเติมเต็มการวิเคราะห์เนื้อหาด้านวิชาการ และยังเป็นฐานการสังเคราะห์ความรู้ที่สำคัญจากโครงการ CBR ภายใต้การดูแลของพีเลียงได้อีกด้วย ด้านแนวคิด หลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และมีทีมงานพัฒนา

จากการจัดรูปแบบและองค์ประกอบการพิจารณาดังกล่าว ยังช่วยเสริมประสบการณ์เรียนรู้ระหว่างพีเลียงในประเด็นยุทธศาสตร์เดียวกัน ช่วยทำให้ได้โจทย์การวิจัยที่คม ชัดตรงใจทีมวิจัยและพีเลียง

2.3) การสรุปผล

การสรุปผลการปฏิบัติการ ทีมวิจัยดำเนินการสรุปผลการปฏิบัติการแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ สรุปผลและข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของเวทีพิจารณา ข้อเสนอโครงการ และสรุปบทเรียนที่ได้จากการจัดเวทีพิจารณา

- สรุปผลและข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของเวทีพิจารณา ข้อเสนอโครงการ ฝ่ายเลขากลไกภาคอีสานจะเป็นผู้มีบทบาทหลักในการบันทึกข้อสรุปของเวทีในแต่ละโครงการ หลังการรวบรวมแล้วจะดำเนินการส่งต่อข้อมูลบันทึกข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในเวทีพิจารณาโครงการให้กับ PO ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผู้ประสานงานกลไกภาคอีสานเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ก่อนที่จะส่งต่อไปกับพีเลียง Node นำไปใช้ดำเนินการปรับปรุงข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกับทีมวิจัยในพื้นที่

- สรุปบทเรียนที่ได้จากการจัดเวทีพิจารณา ภายหลังจากการพิจารณาโครงการเสร็จในแต่ละวัน จะมีการสรุปบทเรียนการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิค AAR ซึ่งเป็นการประเมินผลการเรียนรู้ทั้งในส่วนที่ดี และข้อที่จะต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้การจัดเวทีครั้งต่อไปเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3) การจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของภาคอีสาน ใช้รูปแบบ “การสนับสนุนเชิงการจัดการร่วมกับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น” มาตั้งแต่ปี 2554 – 2555 ดังนี้

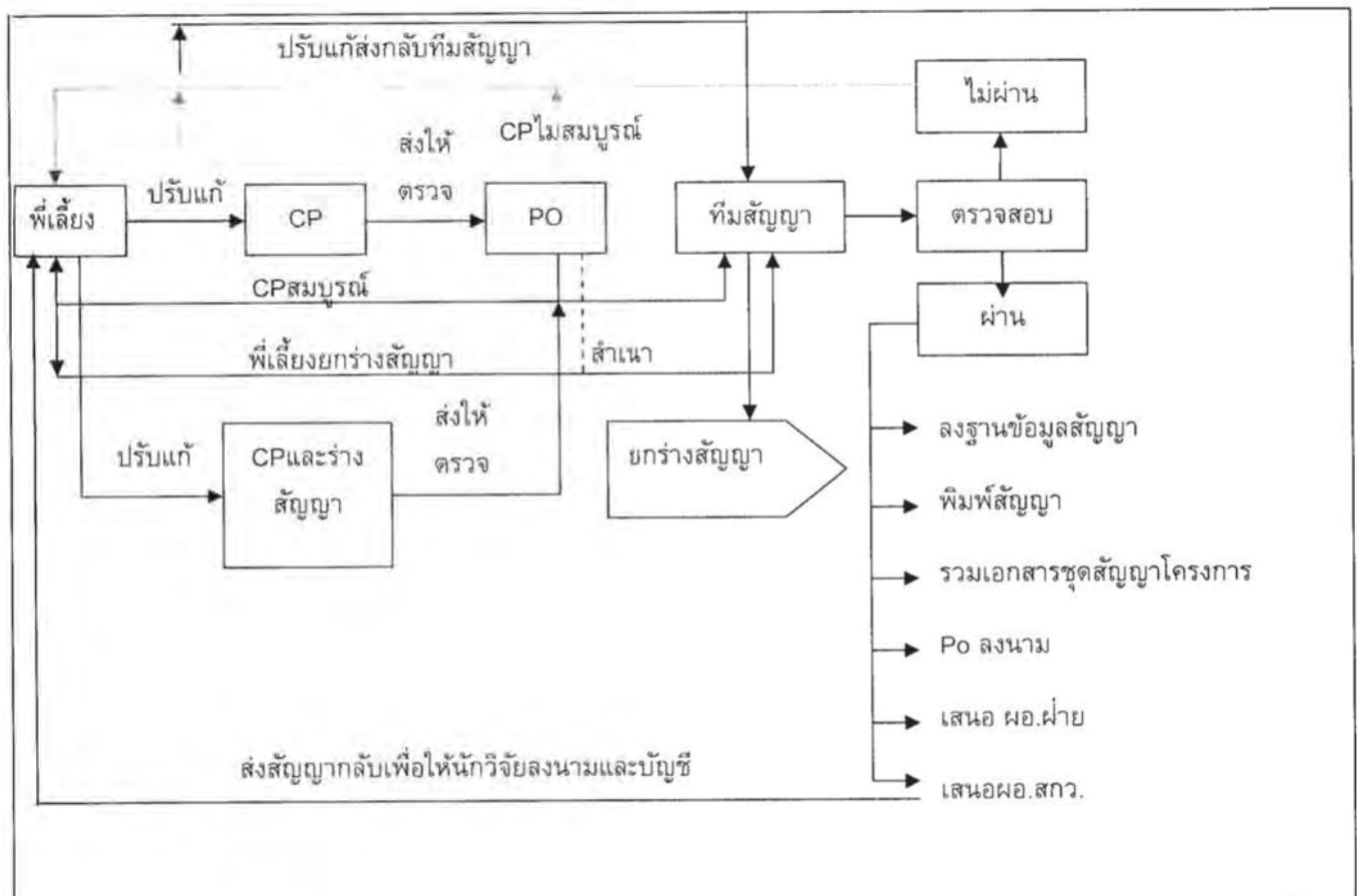
ระบบการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปี 2554 มีระบบการทำงาน 2 ระบบ คือ

3.1) ระบบการทำงานเชิงเครือข่าย RC ภาคอีสาน โดยการจัดอบรมเชิง

ปฏิบัติการให้ RC อีสานสามารถจัดทำเอกสารร่างสัญญาโครงการวิจัยได้ และส่งเอกสารร่างสัญญาโครงการวิจัยให้กับฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อรวบรวมไว้ดำเนินการตรวจสอบและออกสัญญาโครงการวิจัยตามลำดับ

3.2) ระบบ “ทีม” จัดการออกสัญญาโครงการวิจัย ประกอบ ฝ่าย

เลขาธิการภาคอีสาน 1 คน และ PO ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสาน 2 คน รวม 3 คน เป็นทีมออกสัญญาโครงการวิจัย ซึ่งมีระบบการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2554 ดังภาพประกอบที่ 5.4

แผนภาพประกอบที่ 5.4 แสดงระบบการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัย ปี 2554

จากแผนภาพประกอบที่ 5.4 อธิบายได้ว่า ภายหลังจากการนำข้อเสนอโครงการวิจัยเข้าเวทีพิจารณาโครงการระดับภาค เป็นที่เรียบร้อยแล้วจะมีการดำเนินงานตามขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้เลี้ยง จะต้องดำเนินการปรับแก้ไขข้อเสนอโครงการตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่ หรือหากมีข้อเสนอแนะใดที่ผู้เลี้ยงกับนักวิจัยประเมินร่วมกันแล้วว่า ไม่สามารถดำเนินการปรับข้อเสนอโครงการได้ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เลี้ยงและนักวิจัยสามารถให้เหตุผลเพื่อยืนยันบนพื้นฐานเป้าหมายการวิจัยของชุมชนได้ เมื่อผู้

เลี้ยงร่วมกับนักวิจัยปรับแก้ข้อเสนอโครงการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะส่งข้อเสนอโครงการวิจัยให้กับเจ้าหน้าที่สนับสนุนโครงการภาคอีสาน (PO)

2) เมื่อ PO ได้รับข้อเสนอโครงการวิจัยจากพี่เลี้ยงแล้ว จะดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อเสนอโครงการวิจัย หากข้อเสนอโครงการวิจัยสมบูรณ์ดีแล้ว PO จะส่งข้อเสนอโครงการวิจัยกลับไปพี่เลี้ยง เพื่อให้พี่เลี้ยงดำเนินการยกร่างสัญญาโครงการวิจัย เมื่อพี่เลี้ยงยกร่างสัญญาเรียบร้อยแล้วจะส่งร่างสัญญาโครงการวิจัยไปที่ทีมทำสัญญาของภาคอีสาน 3 คน โดยแต่ละคนจะรับผิดชอบการออกสัญญาโครงการวิจัยเป็นกลุ่ม Zone อีสานเหนือ อีสานกลาง และอีสานใต้

กรณีที่พี่เลี้ยงไม่สามารถจัดทำร่างสัญญาโครงการได้ ทีมออกสัญญาโครงการจะดำเนินการช่วยเหลือในการจัดทำร่างสัญญาโครงการวิจัยให้กับพี่เลี้ยง และเมื่อจัดทำร่างสัญญาเสร็จแล้ว จะส่งร่างสัญญากลับไปให้พี่เลี้ยงเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง หากพี่เลี้ยงพิจารณาแล้วว่าร่างสัญญามีความถูกต้อง ทีมทำสัญญาจะดำเนินการออกสัญญาตามขั้นตอนต่อไป

3) เมื่อทีมทำสัญญาได้รับเอกสารร่างสัญญาจากพี่เลี้ยงในพื้นที่ความรับผิดชอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะดำเนินการตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนของร่างสัญญา หากพบว่าร่างสัญญาที่ส่งมานั้นมีข้อบกพร่องมากเกินไปที่ทีมทำสัญญาจะดำเนินการให้ได้ ทีมทำสัญญาจะส่งร่างสัญญากลับไปที่พี่เลี้ยงดำเนินการแก้ไข

4) เมื่อพี่เลี้ยงได้รับร่างสัญญาจากทีมทำสัญญาเพื่อปรับปรุงแก้ไข หรือตรวจสอบความถูกต้องเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พี่เลี้ยงจะส่งร่างสัญญากลับไปที่ทีมทำสัญญา

5) ภายหลังจากที่ทีมทำสัญญาได้รับร่างสัญญาที่สมบูรณ์จากพี่เลี้ยง จะดำเนินการออกสัญญา โดยมีขั้นตอนต่อไป ดังนี้

(1) ลงฐานข้อมูล EPMS

(2) พิมพ์สัญญา 2 ฝ่าย หรือ 3 ฝ่ายตามบริบทของโครงการวิจัยและพี่เลี้ยง

(3) รวบรวมเอกสารชุดสัญญาโครงการ ประกอบด้วย ข้อเสนอโครงการ Budgetsheet Memo พัฒนาการโครงการ จดหมายเปิดบัญชี จดหมายเสนอทุนอุดหนุน และใบปะหน้า โดย PO จะเป็นผู้ลงนามในใบปะหน้าก่อนเสนอเอกสารชุดสัญญาโครงการต่อทาง ผอ. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผอ.สกว.

(4) เสนอเอกสารชุดสัญญาโครงการต่อ ผอ.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น พิจารณาและลงนามอนุมัติ ในขั้นตอนนี้ อาจมีกรณีที่ ผอ.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น พิจารณาและเห็นสมควรว่าโครงการวิจัยยังขาดความสมบูรณ์ สามารถที่จะไม่อนุมัติสัญญาโครงการวิจัยนั้นได้ และให้ PO ส่งโครงการกลับไปพี่เลี้ยงเพื่อปรับข้อเสนอโครงการและปรับแก้ร่างสัญญาให้สมบูรณ์ตามข้อเสนอของ ผอ.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เมื่อพี่เลี้ยงดำเนินการแก้ไขแล้ว จะส่งต่อไปให้กับทีมทำสัญญา และสำเนาถึง PO เพื่อให้ดำเนินการต่อไป

หากโครงการใดที่ผ่านการลงนามจาก ผอ.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น แล้ว PO จะส่งเอกสารชุดสัญญาโครงการต่อ ผอ.สกว. เพื่อพิจารณาและลงนามต่อไป

(5) เสนอเอกสารชุดสัญญาโครงการต่อ ผอ.สกว. พิจารณาและลงนามอนุมัติ ในขั้นตอนนี้ ก็อาจเกิดกรณี ที่ ผอ.สกว. ไม่อนุมัติได้เช่นเดียวกัน ซึ่งจะดำเนินการส่งเอกสารชุดสัญญากลับมาที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และส่งต่อมาให้ PO เพื่อส่งต่อไปยังพี่เลี้ยงตามลำดับ หากโครงการที่ผ่านการลงนามจาก ผอ.สกว. แล้ว ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะส่งเอกสารสัญญาโครงการ Budgetsheet จดหมายเปิดบัญชี และจดหมายเสนอทุนอุดหนุนให้กับพี่เลี้ยง Node

(6) เมื่อพี่เลี้ยง Node ได้รับเอกสารตามข้อ (5) พี่เลี้ยงจะประสานงานหัวหน้าโครงการวิจัยและนักวิจัยผู้รับผิดชอบเรื่องการเงินของโครงการ มารับเอกสารที่ สกว. ส่งให้ เพื่อเปิดบัญชีโครงการวิจัยและลงนามในสัญญาโครงการ

(7) ภายหลังจากที่นักวิจัยลงนามในสัญญาและเปิดบัญชีโครงการวิจัยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พี่เลี้ยงจะส่งเอกสารสัญญา พร้อมด้วยสำเนาหน้าบัญชีโครงการกลับไปให้ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ทางฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ดำเนินการเบิกเงินงวดให้กับทางโครงการวิจัยต่อไป

ระบบการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ปี 2555

มีการปรับระบบการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นปี 2555 โดยระบบการจัดการร่างสัญญาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในระดับแนวราบ ยังเป็นบทบาทของพี่เลี้ยงเป็นผู้จัดทำร่างสัญญาโครงการวิจัย และส่งให้กับฝ่ายเลขานุการภาคอีสานช่วยตรวจสอบความสมบูรณ์ของร่างสัญญาโครงการก่อนส่งไปที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งการส่งร่างสัญญาโครงการให้กับฝ่ายเลขานุการภาคอีสานนั้น ขึ้นอยู่กับการร้องขอของพี่เลี้ยงบางแห่งเท่านั้น หากพี่เลี้ยงพื้นที่ใดต้องการส่งตรงไปยัง PO ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคอีสานเพื่อ PO ส่งต่อไปยังทีมออกสัญญาของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นดำเนินการตรวจสอบและออกสัญญาต่อไป

ดังภาพประกอบที่ 5.5

